
гц31
К55

17845 КРАТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр Рк Щ31 К55 Инв.№ 1549 360

Автор

Название Кобзарь Остап Вересай: Его музыка и исполняемые им народные песни.

Место, год издания К., 1874.

Кол-во стр. II, 110, + 28 с. нот

-"- отд. листов

-"- иллюстраций

-"- карт

-"- схем

Том часть

Конволют

Примечание:

19.02.93 -

КОБЗАРЬ

ОСТАПЪ ВЕРЕСАЙ

его музыка и исполняемыя имъ народныя пѣсни.

(Изъ I тома Записокъ, Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества).

Съ фотографическимъ портретомъ Вересая.

КІЕВЪ.
Въ университетской типографіи.
1874.

Печатано по опредѣленію Юго-западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества 3 декабря 1873 года.

Правитель дѣлъ Отдѣла *П. Чубинскій.*

СОДЕРЖАНІЕ.

ОСТАП ВЕРЕСАЙ,

ОДИНЪ ИЗЪ ПОСЛѢДНИХЪ КОБЗАРЕЙ МАЛОРУССКИХЪ.

Д. Чл. А. А. Русова*).

Мм. Гг.!

У всѣхъ народовъ поэзія, первоначально сопровождавшая первобытныя проявленія духа въ сферѣ религіозной жизни, мало по малу расширяетъ сферы, изъ которыхъ черпаетъ свое содержаніе. Вступивши въ союзъ съ ближайшею сестрою своею — музыкою, скоро—рядомъ съ хвалами богамъ начинаетъ она прославлять подвиги людей, героевъ настоящей жизни народа. Въ первомъ періодѣ сознанія своихъ національныхъ особенностей, весь народъ, какъ одинъ человѣкъ, отстаиваетъ честь свою въ борьбѣ съ сосѣдями; болѣе сильные, болѣе смѣлые, болѣе умные люди являются героями. Вступивъ въ этотъ періодъ своей героической жизни, весь народъ живетъ, какъ одно цѣлое: здѣсь нѣтъ отдѣльныхъ мнѣній, особыхъ критеріумовъ, особаго даже способа выраженія для каждаго лица; всѣ отдѣльныя лица одной народности чувствуютъ, думаютъ, говорятъ одинаково. Всѣ одинаково оцѣниваютъ подвиги лицъ, выдающихся изъ массы именно потому, что въ силу счастливаго сочетанія физической силы съ талантливостью, эти послѣдніе служатъ лучшимъ выраженіемъ идеаловъ цѣлаго народа, его стремленій и типическихъ особенностей. Всякій, кто можетъ,

*) Читано въ засѣданіи Отдѣла 28 сентября 1873 года.

съ увлеченіемъ бросается на дѣятельность, всѣхъ охватившую, не ставя себѣ скептическихъ вопросовъ: »зачѣмъ? для чего?« Всякій безсознательно желаетъ быть героемъ своего народнаго дѣла, хотя не всякому это удается.

Среди вихря этой нераздѣльной героической жизни народа, среди этого общаго ликованія живутъ лица, у которыхъ Богъ отнялъ лучшую радость человѣческой жизни—возможность видѣть, что вокругъ нихъ происходитъ, первую потребность живого существа на землѣ — наслаждаться солнечнымъ свѣтомъ. Обидѣвъ слѣпца отнятіемъ возможности непосредственно соприкасаться съ внѣшнимъ міромъ, природа обыкновенно награждаетъ его интенсивною способностью внутри себя создавать цѣлый міръ идей; закрывъ для него впечатлѣнія свѣта, природа развиваетъ въ замѣнъ того въ бóльшей степени его музыкальныя слуховыя способности. Воспринимая однимъ слухомъ наркотическіе факты той ликующей жизни народа, о которой мы только-что сказали, не имѣя возможности лично участвовать въ ея бурномъ теченіи, эти слѣпцы, углубившись въ себя-самое, находятъ тамъ тѣже отзвуки общаго нераздѣльнаго настроенія жизни народной. Переживая, какъ гомерическій Несторъ, нѣсколько поколѣній, пропитанныхъ одними и тѣми же идеалами, и имѣя возможность такимъ образомъ выбрать наиболѣе выдающіеся факты героической жизни, складываютъ они подъ звуки бандуры или другого музыкальнаго инструмента тѣ эпопеи, которыя у всѣхъ почти народовъ составляютъ ихъ лучшее словесное достояніе.

Личность такого пѣвца пользуется глубокимъ уваженіемъ. Безхитростное око согражданъ его тотчасъ замѣчаетъ въ немъ особыя качества, данныя ему свыше, по особой милости боговъ. Такой взглядъ на пѣвца, какъ на лицо, осѣненное милостью боговъ, укрѣпляется въ сознаніи народа тѣмъ болѣе, что въ его эпопеяхъ все земное связано съ божественнымъ и всякое данное событіе, воспѣваемое имъ, излагается непремѣнно подъ тѣмъ угломъ зрѣнія, который обусловливается твердою вѣрою и религіознымъ чувствомъ, присущимъ цѣлому народу: въ его пѣсняхъ весь народъ

видитъ объективное отраженіе своего обще-народнаго сознанія,— и потому уважаетъ его.

Но жизнь идетъ впередъ, развиваясь. Образуются разныя сословія, разныя занятія, разныя соціальныя положенія. Муза народныхъ поэтовъ, слѣдя за этими измѣненіями, не находитъ ничего достойнаго для восхваленія въ явленіяхъ измельчавшей жизни. Не забывая старыхъ пѣснопѣній о предкахъ-герояхъ, внушенныхъ самими богами предкамъ-пѣвцамъ, не оставляя переданныхъ по преданію гимновъ чисто-религіознаго содержанія, — по отношенію къ окружающему настоящему она перемѣняетъ тонъ со строгаго и возвышеннаго — на насмѣшливый. Отсюда — тѣ сатирическія и юмористическія пѣсни, которыми также богата литература каждаго народа. Всегдашній репертуаръ слѣпцовъ-пѣвцовъ такимъ образомъ дѣлится на три категоріи: 1) религіозныя и моральныя пѣсни; 2) эпико-героическія и 3) сатирическія и юмористическія.

Личность пѣвца мѣняетъ роли съ измѣненіемъ настроенія жизни. Сначала—жрецъ и руководитель народа, затѣмъ—поэтъ пѣвецъ, органъ національной музы—совѣтникъ царя и разжигатель народныхъ страстей, съ развитіемъ городской жизни, онъ дѣлается нищимъ, ищущимъ по селамъ и дорогамъ пропитанія—отъ подаяній тѣхъ, кого тронетъ своимъ жалкимъ видомъ или въ комъ расшевелитъ чувства своими пѣснями.

Всѣ почти народы, живущіе на материкѣ Европы, имѣли своихъ рапсодовъ, бардовъ, баяновъ, пѣвцовъ, слѣпыхъ по большей части. Время жизни болѣе талантливыхъ пѣвцовъ совпадаетъ обыкновенно съ періодомъ жизни героическимъ, богатырскимъ или рыцарскимъ. Эпосъ греческихъ рапсодовъ, сдѣлавшійся общечеловѣческимъ достояніемъ въ силу единства развитія общей цивилизаціи Европы, извѣстенъ всѣмъ образованнымъ людямъ. Менѣе извѣстны проникнутыя языческимъ или христіанскимъ духомъ эпическія произведенія другихъ народовъ Европы, и еще менѣе —такія же произведенія Славянскихъ народовъ. Тогда какъ пѣсни Гомера съ XVI столѣтія служатъ лучшимъ школьнымъ пропедевтическимъ средствомъ для словеснаго и гуманнаго образованія,

—у всѣхъ народовъ нынѣшней Европы, эпическія сказанія и народныя пѣсни Англичанъ, Нѣмцевъ, Французовъ, Итальянцевъ и наконецъ Славянскихъ народовъ обратили на себя вниманіе главнымъ образомъ лишь во вторую четверть нашего столѣтія, когда стали записывать, отыскивать въ старыхъ рукописяхъ и издавать эти пѣсни. Правда, начало такому отношенію къ народной словесности положили Англичане еще въ концѣ прошлаго столѣтія (Макферсонъ, Скоттъ), но всѣ остальныя изданія выпадаютъ на долю годовъ XIX-го вѣка отъ 25-го г. по настоящее время.

Всѣ эти изданія, какъ и изслѣдованія надъ данными, представляемыми ими, показываютъ, что Славянскіе народы особенно расположены къ тому роду произведеній народной словесности, которыя называются по греческому слову, означающему разсказъ, эпическими. До настоящаго времени у Сербовъ сохранились »слѣпачки пјеваци«, у Малоруссовъ—»кобзарі или бандуристи«, у Великоруссовъ — »сказители« былинъ. Южная Россія, съ центромъ своимъ Кіевомъ, пережила два періода жизни, благопріятные для развитія эпической—героической поэзіи и для существованія пѣвцовъ, творцовъ и исполнителей этого рода произведеній. Пѣсни перваго періода, составленныя, конечно, на подкладкѣ еще языческаго міросозерцанія, несомнѣнно существовали въ княжескій періодъ и исполнялись вѣщими пѣвцами, извѣстными подъ именемъ баяновъ или какимъ-либо другимъ именемъ, котораго ни письменная исторія, ни народное преданіе намъ не сохранили. Отрывки этого цикла, безъ сомнѣнія, измѣненныя подъ вліяніемъ времени и природы мѣстностей, гдѣ они сохранились, изданы Рыбниковымъ и Кирѣевскимъ. Ученая разработка этихъ пѣсенъ, записанныхъ по Сѣверо-Восточнымъ окраинамъ Россіи (въ Олонецкой, съ одной стороны и въ Саратовской — съ другой) показала, что, не смотря на множество позднѣйшихъ напластованій, основа ихъ—вполнѣ до-христіанская, будь она своя собственная, или занятая изъ Индіи, какъ казалось нѣкоторымъ.

Другой циклъ пѣсенъ Южной Россіи—козацкій, несомнѣнно проникнутъ уже духомъ христіанскимъ, такъ какъ и миссія, вы-

полненная козачествомъ въ исторіи человѣчества — была борьба »за віру православну и волю«. По твердому убѣжденію Остапа Вересая, всѣ старыя пѣсни, которыя онъ поетъ, переданы отъ Бога въ назиданіе людямъ: онъ имѣлъ споръ объ этомъ съ священникомъ, и безъ негодованія не можетъ вспомнить одного нечестивца, стараго козака изъ Сокиринецъ, который, не смотря на то, что былъ грамотенъ, осмѣлился однажды увѣрять, что все это люди повыдумывали (»усе це не од Бога сказано«), чѣмъ хотѣлъ подорвать авторитетъ пѣвца и разогнать собравшуюся около него публику. Богъ же, передавшій эти пѣсни людямъ, — никто другой, какъ сходившій на землю для спасенія міра Іисусъ Христосъ *). Достаточно ясно отсюда, что если по происхожденію пѣсни эти самимъ народомъ приписываются духовной главѣ Христіанства, то и по содержанію онѣ въ сознаніи того же народа должны быть проникнуты христіанскимъ духомъ. Одинъ этотъ фактъ, еслибы мы откинули разсмотрѣніе содержанія ихъ, достаточно уже говоритъ въ пользу высказаннаго нами положенія.

Думы малорусскія козацкаго періода забыты, почти окончили къ настоящей минутѣ свое существованіе; народъ, переставъ творить новыя пѣсни съ политическимъ оттѣнкомъ за неимѣніемъ содержанія, забылъ старыя, и еслибы изданія Цертелева, Максимовича, Мордовцева, Костомарова, Лукашевича и Куліша не успѣли захватить ихъ во время, теперь уже всѣ попытки отыскать ихъ были бы напрасны. Въ позапрошломъ и прошломъ уже десятилѣтіи П. А. Куліш, нарочно объѣзжая Малороссію и Украйну съ цѣлью разыскать въ народѣ преданія о козацкой старинѣ, могъ найти двухъ только истинныхъ бандуристовъ или, иначе, кобзарей, знавшихъ старыя думы: это были — Андрій Шутъ и Остапъ

*) »Раз я співаю, а він каже: »та це усе не од Бога сказано, — люде повидумлювали, а ви, дурні, слухаєте, та ще й милостиню даєте!« Як згадаю, так аж серце кипить, — здається убив би його: од кого ж, як не од Господа Исуса Христа? Як то сказано? Чого він сходив на землю? А то так сказано, що сходив він щоб у царство небесне нас привлекти і од мук ослобонити!«
(Слова Вересая).

Вересай. Въ его уже время бандуриста можно было найти только на лѣвой сторонѣ Днѣпра, что объяснялъ онъ историческими условіями, обезлюдившими эту сторону Днѣпра въ періодъ руинъ и Коліивщины. На той сторонѣ Днѣпра, въ Гетманщинѣ, гдѣ жизнь не представляла такихъ рѣзкихъ измѣненій, память о старинѣ задержалась до второй половины XIX вѣка. Послѣ Кулиша никто не задавался мыслью поискать такихъ кобзарей на далекихъ окраинахъ, руководясь естественною аналогіею съ географическимъ распространеніемъ въ настоящее время древнихъ великорусскихъ былинъ.

Другой этнографъ, столько потрудившійся на поприщѣ изученія нашихъ мѣстностей, Дѣйствительный членъ Императорскаго Географическаго Общества П. П. Чубинскій, изъѣздивъ, по порученію Общества всѣ малорусскія земли по правой сторонѣ Днѣпра и всѣ мѣстности Черниговской губерніи по сю сторону Десны, не нашелъ уже никого, кромѣ Остапа Вересая, такъ какъ и Андрій Шутъ уже умеръ. И теперь кобзари могутъ быть отыскиваемы лишь на той сторонѣ Днѣпра. Такъ, по признанію Вересая, въ настоящее время можетъ быть еще живы кобзари — Трихон въ с. Бубнахъ Роменскаго уѣзда, знающій думу про Вдовиченка-Коновченка и Антон — въ с. Вечіркахъ Пирятинскаго уѣзда; по другимъ слухамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ еще есть старикъ, неизвѣстно только бандуристъ-ли, поющій про бѣгство 3-хъ братьевъ изъ Азова. Но можетъ быть, эти старики уже и померли до сихъ поръ. Впрочемъ если они и живы, то районъ дѣятельности ихъ ужъ слишкомъ стѣсненъ для того, чтобъ ихъ можно было легко отыскать. Старая козацкая пѣсня въ устахъ доживающихъ свой вѣкъ кобзарей уже не популяризируется больше на ярмаркахъ разныхъ селъ и мѣстечекъ: ревностная полицейская власть захватываетъ шляющихся по ярмаркамъ нищихъ и водворяетъ на мѣсто жительства, въ случаѣ еслибы они осмѣлились отправиться изъ дому на заработокъ. Новый строй жизни не различаетъ бродяги нищаго отъ странствующаго артиста старыхъ временъ. Такимъ образомъ Остапъ Вересай, по всѣмъ вѣроятіямъ, есть по-

слѣдній представитель кобзарей или бандуристовъ, умѣющихъ играть на кобзѣ и знающихъ старыя пѣсни и думы.

Здѣсь должны мы сказать нѣсколько словъ о разницѣ, существующей между отживающими кобзарями и лірниками, встрѣчающимися еще довольно часто. Эта разница касается и формы и главнымъ образомъ содержанія. Кобза и ліра—два совершенно различные инструмента, и отношеніе между ними такое, какое существуетъ напр. между гитарою и скрипкою: на кобзѣ перебирать нужно пальцами по струнамъ, при посредствѣ чего и издается звукъ; на лірѣ же исполнитель перебираетъ пальцами по клавишамъ, а звукъ издаетъ круглый смычокъ, вправленный внутрь ея. Оттого звукъ кобзы напоминаетъ арфу, гитару, фортепьяно, звукъ же ліри сопровождается шипѣніемъ, скрипѣніемъ, крикомъ и вслѣдствіе безконечности смычка, представляетъ непрерывную нить, не поддающуюся требованіямъ сдѣлать иногда фермато, crescendo, diminuendo и т. п. Тогда какъ кобза можетъ отмѣчать всѣ эти оттѣнки, ліра способна только на замедленіе или ускореніе темпа. Такая же разница и между исполняемыми при томъ или при другомъ инструментѣ словесными произведеніями. Кобзарь, какъ всякій эпическій пѣвецъ, поетъ пѣсни духовнаго содержанія (стихи), пѣсни героико-эпическія, и наконецъ, сатирическія, тогда какъ лірники думъ вовсе не знаютъ; ихъ репертуаръ составляютъ: 1) *псальми,* т. е. духовныя пѣсни въ честь святыхъ, часто не народной композиціи, а произведенія Базиліанскихъ монаховъ, вірши кіевскихъ академиковъ и семинаристовъ съ коверканными церковно - славянскими и польскими словами; 2) нравоучительныя пѣсни, про Кривду и Правду, Блудячого сина, Послідній день и т п.; 3) сатирическія пѣсни — про Тещу, про Дворянку, про Ярему та Хому и т. п.; 4) шуточныя пѣсни, главнымъ образомъ циническія, и наконецъ, 5) разнообразные плясы и козачки, между которыми въ настоящее время много уже есть и панскихъ и великорусскихъ, что видно даже изъ самыхъ ихъ названій. Среди древнихъ народныхъ и новыхъ самостоятельныхъ танцевъ, какъ напр. Шутиця, Недоступ, Метелиця, Горлиця,

Курчата, Гарбузъ, Чоботи, Дудочка, Вербунок, Судак, попадаются и такія которыя явно показываютъ новѣйшую моду, напр.: Рукавички (т. е. »Жги-жги, рукавички«), Комарницький (т. е. Комаринская), »Чижик, гдѣ ты былъ?«, »Захотіла душа Машенька гулять« и т. п. Правда, характеръ мелодіи всѣхъ этихъ музыкальныхъ произведеній подвергся сильному вліянію народнаго вкуса, до того что иногда и узнать нельзя оригинала; но несамостоятельность ихъ тѣмъ не менѣе несомнѣнна. Лірники, которыхъ намъ случалось видѣть, играютъ эти козачки на свадьбахъ и при другихъ семейныхъ праздникахъ для танцевъ, поютъ главнымъ образомъ сатирическія пѣсни, но »богатирських пісень«, какъ они сами называютъ историческія, — не знаютъ; немногіе изъ нихъ поютъ впрочемъ и историческія пѣсни, но по большей части тѣ, которыя знаетъ и остальной народъ, а именно про Саву Чалого, Коновченка, Нечая и т. п.

Прежде чѣмъ перейти къ разсмотрѣнію репертуара, найденнаго нами у Вересая, считаемъ нужнымъ разсказать его біографію, записанную въ точности съ его словъ, такъ какъ эта біографія нарисуетъ намъ вѣрную картину жизни художника въ средѣ простаго нашего народа и представитъ довольно ясно отношенія къ нему окружающей его массы.

Остап Микитин Вересай (або Радчишин, по вулишному-ж — Лабза) родился вѣроятно 1803 — 1805 г., въ с. Калюжинцахъ Прилукскаго уѣзда. Онъ какъ сквозь сонъ помнитъ то время, какъ брались въ 1812 »ратники и погонці«. Отецъ его былъ слѣпой нищій и имѣлъ тамъ-же, въ Калюжинцяхъ, хату и поля — »по десятині у руку«; игралъ на скрипкѣ чѣмъ и зарабатывалъ себѣ хлѣбъ. Ослѣпъ Вересай на 4-мъ году отъ роду, какъ разсказываетъ онъ, — »з-пристріту«. Было это такъ. Сидѣлъ Вересай въ хатѣ. Входитъ молотникъ: »А де твоя мати? чи під пічью, чи на полу?« — Питає ка-зна про що, та усе сміється; а як пішов з хати на тік молотити, — як заболіла у мене голова, а після того глаза, — з того й осліп — з пристріту значить: бо у його глаза такі не хороші, чи час такий був, як він тее подумав«.

Жилъ долго Вересай у отца, которому люди помогали жить: »тоді було якось лучче на світі«, добавляетъ Вересай: »дешевше усе! Кому батько одиграе весілле, той ёму впоре и посіе; Бог уродить, а мати вижне, бо була вона видюща«. Въ 15 лѣтъ отдалъ его отецъ въ село Голінки къ нищему Семену Кошовому въ науку, у котораго онъ и перенялъ первыя начала игры на бандурѣ; учился затѣмъ онъ у разныхъ другихъ кобзарей то пьяницъ, то очень строгихъ, то ничему не учившихъ, пока наконецъ послѣдній ему не сказалъ, что тебѣ учиться больше нечего: »иди и играй, а то и самъ учи кого хочешь«. Съ тѣхъ поръ сталъ онъ ходить по селамъ, и ходилъ лѣтъ 40, пока не пріютила его семейная жизнь у домашняго очага.

Исторія обученія его характеризуетъ яркими красками отношенія ученика къ своему маэстро-учителю, —въ переводѣ на малорусскій—»майстру«. Ученикъ ничего не платитъ, ибо и не можетъ платить за ученіе; даже и одежду даетъ ему учитель, но за то, что только выучилъ ученикъ, то тотчасъ и эксплуатируется въ пользу учителя: учитель посылаетъ его по ярмаркамъ съ тѣмъ, что онъ выучилъ, —и вся выручка въ видѣ сухарей, борошна, сала и т. п., проданная самимъ же ученикомъ, идетъ въ пользу учителя. Ученіе продолжается примѣрно 3 года; въ теченіе этого срока ученикъ находится въ услуженіи у учителя, во всемъ ему повинуется и за великій грѣхъ считаетъ обмануть или обидѣть учителя дѣломъ, словомъ и даже помышленіемъ. Вересай разсказываетъ, какъ согрѣшилъ онъ однажды, въ глубинѣ души только разсердившись на своего учителя, который его хотѣлъ отправить за то, что онъ заболѣлъ. »Я ему вѣрно служилъ: чѣмъ же я виноватъ, что заболѣлъ! а онъ меня отсылаетъ; это такъ было обидно, что я разсердился на него, даромъ, что онъ учитель,—согрѣшилъ!« Но замѣтимъ, что это былъ одинъ —последній учитель, котораго Вересай самъ выбралъ; отъ другихъ—пьяницъ и ничего не дѣлавшихъ — онъ и самъ убѣгалъ, когда видѣлъ, что даромъ время у нихъ тратитъ.

Предоставимъ впрочемъ самому Вересаю говорить отъ себя о

своей жизни. Рѣчь его, переполненная хіазмами и другими синтаксическими особенностями, гдѣ, въ отличіе отъ нашей нивеллированной рѣчи, играютъ большую роль частицы разнаго рода, передавая факты его жизни, можетъ вмѣстѣ съ тѣмъ служить и образцомъ формы историческаго народнаго разсказа. Стиль ея производитъ то же впечатлѣніе, что чтеніе Нестора или Геродота.

Не научившись ничего въ продолженіе трехъ лѣтъ у Семена Кошового, Вересай возвращается домой: »він хоть и много може співав і добре грав, а мене не учив, — от я вже й вийшов од ёго«.

»Мене був батько отдав у Кладьківку за Десну на три годи до Микити. Я у ёго не довго був—тиждень. Верстовъ за 10 єсть село Бережівка; він там стояв на квартирі; так батько і випроводив мене в Бережівку туди. Як почав же той майстер у Бережівці пьянствовать — цілий тиждень, а вони остались дома — батько да мати (а дітей більш нема — сам я один був); а мати плаче, тай плаче, тай плаче: »діти святим сонцем печуть тіло, до каже так і ёго тіло світитеме«.

Дак батько, не довго думавши, прийшов у Бережівку, нагнав,—дай мене одняв до дому назад. Прийшов я до дому: моя мати мині віроньки не йме, — скучила дуже: наче года два не був! У батька була корівка одна; дак мати й кашки и сметанки дає, порадівши, що мене батько до дому привів.

Коли ось собі сиджу я годів два, годів три, годів сиджу чотирі дома,—то кобзарі було ходять (тоді кобзарі ще були, тепер нема!); то як кобзар прийде в хату до мого батька, стане грать, співать, — до я коло ёго так не знаю, чи ёму б у пазуху уліз, тому кобзарю, або ёго собі у пазуху взяв! До той кобзар розбірає діло, що мабуть люде були б з мене, тай каже: »ти, Микито, оцёго хлопця оддай між люде у науку,—може з ёго кобзар буде!« До мій батько давай матір лаяти: нехай їй сякій и такій, і сяк і так, і дихать їй, каже, не дам! я, каже, оддав раз (ото матір лає), а тепер нехай вона оддасть — я оддавать не буду!«

Таковы воспоминанія Вересая о дѣтствѣ. Плохія средства

обученія, какія могъ доставить ему его также слѣпой отецъ, заставляютъ его съ теченіемъ времени все болѣе и болѣе задумываться о своей будущей судьбѣ и карьерѣ. Такіе же слѣпые, какъ и онъ, кобзари, увлекающіе его своими пѣснями, не смотря на нежеланіе матери разстаться съ сыномъ, указываютъ ему единственную дорогу для слѣпца, и онъ надумывается непремѣнно выбрать себѣ ихъ артистическое ремесло за средство къ пропитанію.

Отож так воно і ведеться, й ведеться собі. Думаю я: »Боже мій! що як той вік жить на світі, Боже мій! Мій батько хоть и сліпий, такъ уміє на скрипку грать: одгра весілля—до ёму поле люде виоруть; а я—якже буду жить на світі? А може мині Бог дасть довгий вік, що помре батько да мати,—що тоді я буду робить на світі?« То як полягають спати, а я—не могу спать! То як візьму собі думать, як стану плакать, до то мати почує, дай каже: »чого ти, дурачe, плачеш?«

—»Того я плачу, що на що ви мене одняли од чоловіка! а що у вас висиджу,—якого розуму у вас дійду?« Нікуди батько не оддає, а мати—найстарша голова в хаті! Попросив я чоловіка: »Дядьку Игнате! будь милостивий,—одведи мене у Ромен ик Вознесенію в ярманок, до я може там собі найду чоловіка—кобзаря, щоб дав мині хліб—наставлення«.

Дак мене чоловік той і одвів у Ромен у ярмарок. Так я там і найшов собі нищого кобзаря Анріяшевського Ехвима и пристав до ёго на три годи: ёго і одів і обув—чисто все тоб-то на ёго воспитание).

Ушедши отъ отца, который хотя и умѣлъ на скрипкѣ играть, но не могъ удовлетворить потребностямъ Вересая въ обученіи, отправляется молодой ученикъ съ новымъ своимъ учителемъ по городамъ и селамъ. Географическіе пункты слѣпымъ, немѣняющимъ бѣлья во время своихъ переходовъ и переѣздовъ, извѣстны чуть ли не болѣе, чѣмъ зрячимъ. Вотъ напр. каковъ былъ первый маршрутъ Вересая и его результаты.

Поіхали ми ик святій неділі на ярмарок у Лубни. Зараз там ярмарок одбули; відтиля—аж у Говтву як девятій пъятниці у Демидовку: там ик собору ходили. Не дойшов у Кременчук 15 верстов,

тай годі. О Петрі були на ярмарку у Хоролі; відтиля вистигли ик Прокопию у Лохвицю. Я проходив 6 неділь у одній сорочці і одних штанях: напала мене нужа. Приїхали у Лохвицю,—я з Лохвиці одпросивсь до дому, ярмарок одбувши.«

»Прийшов я до дому у гості у Калюженці пойти,—він мене й одпустив. »Иди, каже; а щоб ти був у ярмарок ик Ильи у Ромен«. Дак я до дому як прийшов,—роспитують люде: »де ти був?«—»Там я був, да там був«. Дак сукини люде як крикнули: »Оце каже! ми, каже, видющі, да й їздимо каже, да не знаємо тіх містей, що ти сліпуючи проходив. Дак Бог його зна: не могу знать, од чого воно так,—чи воно із людьских язиків, із того дурного крику,—я собравсь, хотів ити у Ромен, а у мене з ночі заболіла голова: коли я вранці устаю,—мені на ноги поступить не можна.«

»Така думка—може я прохожусь. Дак я як вийшов за ворота, до—нема мині ходу: нельзя мині підвестись на ноги! Дак я вернувсь, дай вилежав шість неділь, акурат просто у гарячці.«

»Оздоровів я вже: де мині шукать того майстра?... Нехай вже на будуще літо. (Эх і я горе приймав!) Да, дождавши другого літа, і пішов изнову ик Ущестию (Возпесению) знов у Ромен. Коли вже мого того майстра нема, що я пристав,—умер! Дак я там же пристав до другого—усе равно на три годи, и той согласен: узяв.«

Такимъ образомъ изъ разсказа Вересая выходитъ, что полный курсъ у майстра равняется тремъ годамъ, при чемъ майстрі не принимаютъ въ разсчетъ прежней подготовки ученика. Вересаю, какъ уже знавщему кое-что изъ своей науки, пришлось у новаго майстра оправдать на себѣ пословицу: »хто більш везе, того й поганяють«. Какъ болѣе знающій и болѣе усердный, онъ работалъ до изнеможенія, но не смотря на это не пользовался особою лаской или снисхожденіемъ со стороны своего учителя какъ показываетъ характеристическій разсказъ о люлькѣ.

»У того майстра як узяв я жить од Вознесения,—аж до масляної вже. Нас було у майстра три ученики—три нарубки; дак тиж

два пе так—то і старательні і науки не понімають; хоч пошле і на села тих, то вони не справляться, нічого не роздобудуть. Тіж дома сидять два, а мене постоянно скрізь зиму гонять, да й гонять, гонять, да й гонять! Піду да походжу неділі три там; добуду пудив пьять, або шість, або й десяток, да й продам, до і принесу ему грошенят. А тоді яка була продажа! Три пьятаки—пуд борошна, та не то що на сребро—три пьятаки на ассигнациї. А тоді ходили гроши як! Пьять шагів гривня була! Принесу майстру, а не знаю де він діне: то вже його польза, его прибуток за ту науку, що він учить.

Дак я, як походив Пилипівку, до мьясниці (до масляної), а —груда без снігу, да, знаете, у селах як: грязько, померзне; як ступиш, так у животі і кольне; говорю—попухло у животі і не могу я ходить! а ті два дома сидять, або підуть у Голінку, та у Нову Греблю у Білогородку: дак вони ёму харч носять до дому и самі їдять; а я—усюди літаю!

На Різдвяних святках були гості у майстра. Дак я, знаете, був моторний колись: а були гості вечером. А мій майстр курить люльку; ну й я хочу покурить. А тамечки другі грають, а я танцюю. До сволока почепили із скрині віко (накришку); начепляли усёго: підіска кусок, да підкови шматок, — разного брязкала; кулаками-стукають,—до воно править за бубон. Мій майстер курить люльку. Я до ёго: »Пан-ойче! дайте покурить люльку!« А люде, чорт іх знає, на що вони світло гасять; а мій майстер сердиться та каже: »навпослі дам«.

А я не слухаю: »дайте бо!«

Там погасили раз світло, погасили й у друге світло, а я таки усе: »дайте люльки!« Дак він як виняв люльку із зубів (саме погасили) та кулаком із люлькою як ударить мене по скулах! Того ніхто не бачив, — по ночі! Коли жінка ёго засвітила світло, а я на полу сиджу; »чого це Остап, каже, почервонів. Семене?«

—»Чого? каже: покурив люльки!«

Дак я собі на піч! »хай вам чорт із вашим балом, із вашою люлькою!« та й спати ліг.«

Такія шутки, показывавшія явное пренебреженіе хозяина къ Вересаю, котораго онъ явно эксплуатировалъ больше всѣхъ остальныхъ учениковъ, вызвали протестъ со стороны Вересая, состоявшій впрочемъ въ томъ только, что онъ ушелъ отъ него и нѣсколько надурилъ наймита поводаря.

Исторія съ послѣднимъ учителемъ Вересая, у котораго онъ пробылъ 35 недѣль, и подробности ея рисуютъ отношенія учителя къ ученику очень рельефно. Не смотря на какое-то какъ-бы безсердечное отношеніе майстра къ ученику въ дѣлахъ финансоваго характера, онъ цѣнитъ глубоко его способности и сознается въ томъ, что учить его уже больше нечему, такъ какъ ученикъ успѣлъ уже превзойти учителя. Сцена посвященія молодаго кобзаря на служеніе искусству, которою мы заключимъ цитировку разсказа, не смотря на ея простоту, трогательнѣе многихъ средневѣковыхъ промоцій западно-европейскихъ университетовъ.

»Бачу, що вже здоровья не став: полухло у животі; дак я ёго, Семена, й покинув. От узяв того поводаря (его наймита) дурить: до мене верстов 50 буде, а я ж тали ёго повиводив, поки прийшов до дому.

До самої десятої пьятниці (од масляної) був дома. А у нас ярмарок на десяту пьятницю у Деймановці; ярмарок добрий буває. Аж туди мій майстер іде. Приходить він, одбувши той ярмарок, аж до мого батька. Як узяв мого батька просить, щоб мене оддав, дак мій батько уже договоривсь із ім на 35 неділь (й году нема), да щоб—як буду одходить, він і бандуру мині б дав.

Да із ними ще був покійник кобзарь Хведор Трюш, да ще один не кобзарь Андрій з Увальковки. Було душ 5 пришло до мого батька. Почали пить та гулять (горілочка була дешевенька: дві грівоньки кварточка); пили-пили горілку, наварили обідать борщу, куті (корова була). І батько добрий був: пили-пили горілку, поїли борщ; налила мати молоко,—виїли ту миску; налила

другу, а батько взяв, да у ту кутю в миску кварту горілки і вилив.

От же сучі старці виїли і ту: що хлесне, да і чхне. »Не поддаймось!« кажуть: »сій куті не пропадать!«

Оддали на 35 неділь. До тільки я трошки провиноватив, до жінка ёго: »твій батько багатирь: горілку льє у кутю.« Пробув у ёго до Спасівки. Як наївся я пшенички (а у мене були зуби славні, а пшеничок наварили багато), дак узяли ту пшеничку (кияхи), —а ну лічить: хто більше зъїв. Нас було 10 чоловік у тій компанії. А як перелічили, до я десятком вишче пшеничок ізъїв, тих качанів. »Е!«, стали сміятися, лаять: »який проворний! ніхто так не зъїв.« Оце ж то вечеряли, заговляли на Спасівку ми; дак мене у ноги як схватила поганка (лихорадка), ох, Боже мій! Як узяла вона мене: од 1 числа августа до 1 сентября душила у майстра, и така немилостива! До вони підуть з хати, да там по дрова, або по губи, а мене в хаті запруть і воду замкнуть, а на чужині горенько! Да була щоденна, та це перетрусить вона мене, дай посила за куском хліба: »ступай!« До я піду з хати да під тином ляжу, а надо мною поводирь сидить. До трохи оддишу, да в другу хату піду. Але я не дурив: як дасть кусок у одній хаті,—щоб ёго переломив, начеб-то у двох хатах був (Цеб то для своеї похвали: щоб хазяїну показати, що більш заробив; а я так не робив! Боронь, Боже!).

А хазайка: »Василю«, каже: »одправ того Остапа: він умре!« А я: »зділайте милость, не отправляйте: —я тее, що пролежу, до то вам набуду—тільки мене не одсилайте!« (то тая думка що 35 неділь). Як узяла вона голову клопотать свому чоловіку,—пішов той чоловік ик Семену у ярмарок у Глинське і мене взяв із собою—із того Глинського передать мене із яким нищим, щоб до дому доставив до мого батька.

Прийшов я на ярмарок у Глинське, найшов лірника Нечипора Коляду; кажу: »зділайте милость, Никифор Иванович! візьміть мене, до дому доставте!«—»Як же тебе доставлю: ти, може, кидаеш свого майстра?«—»Ні, кажу, не кидаю. Мене майстр хоче

одправить. Ходім, кажу, до майстра,—почуєш, що він скаже.« Прийшов до мого майстра: »Чи ти, Семен Василевич, одсилаєш?«

—»Як не хоче служить!« то наче мене по виску ударив; (Тут я согрішив,—розсердився на єго. Сказано: »шти учителя паче родителя, бо той тільки на світ народив, а той—хто на стежку навів,—того почитать). »Як не хоче, до нехай іде!«

Привів він, Ничипор, до себе у Гридцівку. Побув у єго три дні, та попросив його: він найшов подводу мині. За шість гривень я договорив єго (злот тепер пьять гривень). Привіз до дому. Дак я, як узяв горювать у поганці, аж до Дмитра, сиджу, дай сиджу дома до всеїдної. А усе—таки, хочу—таки розума дойти. Дожив до всеїдної: поганка мене покинула. Думаю: »до того ж майстра піду знову ж.«

Побув у ярмарку у Лохвиці, добув там із руб грошей. Мого майстра не було у Лохвиці об усеїдної. До Голінки там—20 верст: а пійду я таки до єго до дому, щоб мене він таки довчив. Прийшов я до дому до єго, у Голінку заговляти на піст. Він приніс горілки, не знаю скільки; випили, побесідовали, сіли, пограли в кобзи він і я.

—»Ну що, кажу, пан—отче: прийміть мене, та доведіть до ума!«

Дак він мині: »знаєш що, сину! Спасибі тобі. Ти у мене служив добре, вірно робив: я тебе іще приняв би, да вже, мабуть, так, що не йдеться мині, мабуть, од вас на поміч, а од мене вам на науку.«

—»Як-же ви«, кажу, »пан отче, не приймете мене (я ж вже у вас оце у третьєго був), ну як же мині буть? я таки можу грать трохи!«

»Як умієш, так собі й роби!«

—»А як хто другий буде на мене нападатись,—що ти не вибув строку о-там—то?«

»Ніт!« каже: »ніхто не буде нападать; а як буде нападать,—на мене ізвертай: я одвічаю; а ти вже не йди у науку; а так, як Бог тобі дав.«

Дак я, як пішов од ёго, та нігде вже більше у науці не був; оце досі граю і хліб їм.

До поки були кобзарі де-которі не повмірали, дак я вже од тих: кому купиш чверточку, або даси гривеничка: »навчи мене оттої або Хведора Безрідного там, або що«—ото вже не од майстра, а од побочних старців навчивсь.

Этимъ оканчивается исторія обученія Вересая. Далѣе слѣдуетъ самостоятельная его жизнь, гдѣ онъ перенимаетъ отъ равныхъ ему по положенію старців новыя пѣсни. По признанію кобзаря тѣ пѣсни и думы, которыя онъ изучилъ въ молодости, и легче ему давались, и крѣпче остались въ памяти. »Але то усе од того, яка пісня: іншу то й за два рази переймеш, а друга—така, що ти її товчи та товчи, поки убьєш у голову.«

Изъ фактовъ остальной половины біографіи Вересая интересна исторія его сватанья и женитьбы. По окончаніи науки, гулялъ онъ года четыре. Потомъ сталъ сватать дівчат.

Къ одной панской дворовой дівчинѣ годъ цѣлый ходилъ верстъ за 50 въ село Рудівку. Была она ужь очень стара для него, такъ что пані ея (Голінковська) совѣтовала ему найти другую, болѣе молодую. Но онъ поладилъ съ этою,—и пані дала было уже и рушників дівчині и водки на сватьбу.

Сговорились, посватались, уже и въ церковь пошли, да тамъ она, объявивши согласіе послѣ перваго троектнаго спроса священника, на другой разъ отказалась, когда тотъ ее послѣ этого выисповѣдалъ, не смотря на то что съ Вересая взялъ уже и »хліб і гроши і могорич і курку, зготовану по сільскому—звістно як для весілля.«

Люди отговорили ее идти за слѣпца: »тиж челядин, а він—каліка, сліпий« говорили ей,—и ему осталось утѣшать себя тѣмъ, что, по мнѣнію нѣкоторыхъ, у нея была падучая болѣзнь, такъ что когда она сама уже захотѣла идти замужъ за Вересая, то на это ни священникъ ни женихъ не согласились: пожалуй, опять надула бы! Съ другою, козацкою дівчиною, про которую и до сихъ поръ онъ сохранилъ добрыя воспоминанія (»добра душа була!«),

дѣло пошло лучше: по уходѣ ея въ наймички, онъ нашелъ таки ее въ Прилукахъ, выманивши на рѣшительное свиданіе отъ занятій по господской службѣ звуками своей бандуры.

Хотѣли уже было вѣнчаться, но священникъ запросилъ 6 рублей за вѣнчанье, цѣну неслыханную для бѣднаго кобзаря. На третьей (тоже изъ козацкаго роду) женился онъ наконецъ и зажилъ семьею, дождавши дочки Мотрі. На 18 году выдалъ онъ ее замужъ, выстроивъ молодымъ новую рублепую хату. Тутъ пошли въ жизни Вересая новыя непріятности отъ его зятя. Когда жена Вересая померла, зять пьяница сталъ обижать его и женѣ своей приказывалъ не давать ни ѣсть, ни пить отцу, не шить и не мыть на него.« Майстеришка він був не аби-який: чи млин, чи дом, колеса, жорна, а той восмерню й кіш і жолоб справить; так і пьяниця ж був добрий: з панщини та в шинк, а до дому,—мене мучить, кгварить словами: »Я, каже, хазяїн: я й одбутки одбуваю і усе хазяйную, а ти—що!« Як би взяв я його за чуб, та нахилив, та дав із 50,—а то нездужаю, а він чоловік здоровий! Ох, нагорювавсь я!» прибавляетъ Вересай при этихъ воспоминаніяхъ. Пробовалъ Вересай жаловаться пану-опекуну помѣщика, майору Дмитрію Ивановичу на несправедливости и обиды зятя. Но зять Аврамъ, пользовавшись благосклонностью при дворѣ, впередъ уже забѣгалъ обжаловать тестя, и результатомъ вышло, что разсердившійся майоръ чуть не заковалъ его въ быки (»на бика«)—особаго рода инструментъ, въ родѣ неподвижныхъ кандаловъ, прикрѣпленныхъ къ стѣнѣ и надѣвавшихся на ноги провинившагося. Про эти средства, изобрѣтенныя панами для смиренія строптивыхъ рабовъ, Вересай и теперь не можетъ вспомнить безъ содроганія

Бѣжавши отъ этихъ орудій и отъ обидъ зятя изъ родного батьковскаго села, кинулъ Вересай свою собственную хату и поплелся своими обычными походами по ярмаркамъ. Въ Сокиринцахъ, имѣніи Г. П. Галагана, задержался онъ на цѣлый годъ.

Привлекала его тутъ одна вдова Приська, которую онъ зналъ еще дівчиною. Онъ и тогда уже ее полюбилъ, когда былъ еще первый разъ женатъ, и она на досвіткахъ, гдѣ случалось ему

играть, протанцовывала все, что мать ей давала туда для занятий —»и мичку и днищечко и усю зброю«. Затѣмъ она вышла замужъ, а вскорѣ и овдовѣла, оставшись съ слѣпою дочерью и маленькимъ сыномъ.

»Чую я, що вдова: є! кажу: це вже моя!« —порѣшилъ Вересай и началъ ее сватать на старости лѣтъ,—»щоб було кому доглядать«.

Сватанье на этой танцюрихѣ, козирь-вдовѣ, довольно безпечной жизни и веселаго нрава, который она сохранила и до настоящаго времени, продолжалось семь лѣтъ. Все, что случалось Вересаю заработать своимъ пѣнiемъ, ходя за милостынею, онъ сносилъ къ ней,—и она не противилась такому помѣщенiю въ ея хатѣ имущества бездомнаго кобзаря. Ей онъ не позволялъ брать ничего, и она не брала: »стидно було!« Интересны разсказы обоихъ объ этихъ годахъ.

»Було приду до неї; стою та й співаю під вікном, чи під дверью. Вона каже: »не ходи ти до мене: сором мині од людей! йди к чортовому батькові!«

А я їй: »не жени ти мене, матері твоїй біс! йди за мене за між! не одказуй!« А сам плачу.

И она тоже плакала, а все-таки долго не рѣшалась идти за слѣпца кобзаря:

»Ой! Одружила мене із цім дідом ёго бандура: як прийде мене сватати, до й вижену; а як заграє на бандурі,—до й заверну!«—теперь вспоминаетъ она.

Въ это время изгнанiя изъ дому и исканiя другого пристанища въ видѣ новаго семейнаго очага, познакомился Вересай съ художникомъ Львомъ Жемчужниковымъ, посвятившимъ ему и его пѣснямъ въ »Основѣ« нѣсколько всѣмъ извѣстныхъ теплыхъ страницъ. Тогда же сошелся онъ съ П. А. Кулiшемъ, вслѣдствiе чего возникла ихъ переписка, напечатанная въ »Правдѣ« за 1868 годъ. Заслугою Кулiша нужно считать въ этомъ случаѣ то, что онъ добился отъ Вересая, чтобъ тотъ не позволялъ лакею, писавшему письма, переиначивать его фразы или выраженiя. Такимъ образомъ въ его бiографiи, помѣщенной тамъ, литература

получила образцы размышленій этого естественнаго философа—кобзаря. Впечатлѣніе, которое произвелъ Вересай на Жемчужникова своимъ пѣніемъ стиха о »Правдѣ« едва ли можно назвать преувеличеннымъ. И теперь, двадцать почти лѣтъ спустя, истомленный старикъ поетъ эту пѣсню съ глубокимъ чувствомъ. Неудивительно, что въ то время, когда такая неправда, какъ изгнаніе изъ собственнаго дому, стрялась надъ головою Вересая и сватанье шло такъ неудачно, исполненіе пѣсни этой производило на обоихъ такое впечатлѣніе, что между куплетами, оба они, отрываясь отъ своихъ занятій,—плакали одинъ надъ своею кобзою, другой—за мольбертомъ, какъ признавался въ послѣдствіи Жемчужниковъ.

Послѣ семи лѣтъ сватанья кончилось гореванье Вересая. Видитъ гордая вдова, что и его дѣйствительно доглядѣть нужно, »щоб де-небудь у шинку не убили«, да и ей ждать ничего лучшаго не приходится. Согласилась она идти замужъ за него, а тѣмъ временемъ Вересай выпросилъ себѣ у пана вольную. Замѣчательно параллельны всѣ разсказы, какіе мнѣ случалось слышать или читать о людяхъ, прожившихъ почти весь вѣкъ свой въ рабствѣ и получающихъ вдругъ свободу: разнообразныя чувства, стѣснившія грудь, разражаются потокомъ слезъ. »Приходжу до пана: нема дома,—проїздювались. Став я, стою. Коли пан іде і пані: »здоров, Остапе!« Поклонивсь, а не могу озватись,—так мині коло серця гаряче; облився слёзами....« Замѣтимъ, что въ эту минуту отъ пана зависѣло устроить и гражданскую и семейную жизнь Вересая. Написали ему вольную, а послѣ Рождества Вересай и Вересаіха повѣнчались »за четвертака«, и вотъ уже 15 годъ живутъ большимъ хозяйствомъ въ 9 душъ, которое состоитъ изъ Вересая, его жены, его сына съ двумя дѣтьми и невістки тоже съ 2 дѣтьми. Хата, клуня, топчакъ, который выстроилъ самъ слѣпой Остапъ, хлівець, шесть матокъ, шестеро ягняток під матками, курей штукъ сорокъ, свинка—таково хозяйство этой нераздѣльной семьи, хотя землю старые подѣлили между двумя молодыми семьями.

Заработывать Вересай больше ужъ не ходитъ: »а у Ромнах—

добрий ярмарок: можна б карбованця 3 заробити; так як посунешся туди, —зараз тебе конвоем ведуть на Прилуку, а звідти у стан, а з стану—й до дому: не шляйся! То так хиба обійдеш одно та друге село, —роздобудеш хліба«. Такимъ образомъ на зиму можетъ теперь Вересай заработать сухарей—мѣрокъ по 4, да пуда по 4 борошна съ каждаго села, что составляетъ вмѣстѣ 8 пудовъ хлѣба и 8 мѣрокъ сухарей.

Такова матеріальная обстановка пѣвца—бандуриста. Отношенія къ нему среды, его окружающей, бываютъ самыя разнообразныя. Часто приходится вспоминать ему слова Евангелія о бѣдныхъ, нищихъ, хромыхъ и слѣпыхъ и тамъ находить утѣшеніе въ надеждѣ и вѣрѣ на лучшее будущее по той сторонѣ гроба, такъ какъ настоящее часто далеко непривлекательно. Случаи изъ жизни Вересая очень полно могли бы представить эту непривлекательную картину настоящаго, если бы мы захотѣли ихъ здѣсь перечислять. Борьба съ авторитетными въ селѣ лицами, разрѣшающаяся непріятными ссорами и стычками, ссоры и драки съ другими лицами, также претендующими на авторитетъ и обижающими, изъ-под-тишка лишь, все-таки уважаемаго пѣвца словъ Божіихъ, —вотъ постоянные случаи изъ его жизни.

Однажды Вересай подтрунилъ надъ дьякомъ:

»Ой цур тобі, пек тобі, дяче!
Яке в тебе серце гаряче!«

Подстерегъ тотъ его подъ дверями, —»та лопатою по голові, —вона (т. е. лопата) і розпалась.« Хорошо, что былъ еще силенъ тогда Вересай: схватилъ его, »зправа повернувшись, та за кудрі, та так його і втоптав, —тільки люде не дали.«

Другіе насмѣхаются напр. надъ старикомъ еще такимъ образомъ: идетъ онъ, не видя конечно передъ собою ничего; ляжетъ шутникъ ему передъ ногами, споткнется тотъ да »і сторч головою« упадетъ. Впрочемъ всѣ подобные невѣжи боятся огласки о своемъ геройствѣ, разъигранномъ надъ невидящимъ старикомъ. Одинъ пьяница побилъ ночью Вересая, при чемъ потерялъ свой бриль. Жінка Вересая припрятала этотъ бриль, какъ поличное,

нашедши его на другой день рано утромъ. Три четверти горілки далъ разбойникъ Вересаю, упрашивая его не разглашать объ этомъ ночномъ буйствѣ.

Какъ бы то ни было, общественное мнѣніе въ подобныхъ случаяхъ всегда станетъ за безпомощнаго слѣпца.

По признанію Вересая, много пережившаго на своемъ вѣку, теперь молодое поколѣніе какъ-то мягче стало въ обращеніи и въ интеллектуальномъ отношеніи: »краще вони, молоді, добіраютѣ розуму, та й милостиню дають якось щедрійше.« Вообще же: багаті скупіщі од тих, що своє зароблене мають: той токівшок муки, дрібок соли, хліба кусок, и пшона, або крупів дасть, що має, а багатий — то ні! Тим то я й блею, ходючи по хатах,« прибавляетъ Вересай: »знаете ви, люде добриї, що багатий за бідним не поспішиться, бо багатство дорогу у Царство Небесне перегорожає.« Як хто розбірае діло, до й каже: »так, так, голубчику!«

Больше всего сочувствія, а слѣдовательно и порывовъ на милосердіе находитъ пѣвецъ въ той сферѣ и среди тѣхъ лицъ, обстоятельства жизни которыхъ совпадаютъ съ несчастными случаями жизни, воспѣваемыми въ его пѣсняхъ: »як єсть де люде хорошиї, да там чи син пішов у службу, або на завод, або удову яку бідну зять зневажає, до як заграєш ім таке саме, що воно в голову ім лізе, — плачуть навкруги тай годі: і син плаче и, молодиця, і дівчина, а найбільш — оті удови, — так і заль̂ється!«. У артиста в рукахъ средства заставить публику быть внимательною, прочувствовать то, что онъ поетъ и непосредственно слезами высказать рефлексъ свой: »зарідко воно — щоб не теє, — хиба хорий буду; а вже як я схочу щоб проняло, то я вже припущу голосом добре так, та жалістно, наче з серця, — пройме!« Такъ сознается онъ о силѣ своихъ артистическихъ средствъ. Съ другой стороны теперь ему только остается часто сожалѣть о своихъ вокальныхъ средствахъ: голосъ у старика пропалъ, а по его убѣжденію только — »як голос — до й пісьня; а як голосу нема — ні! слова не складаються. А як голос є, хоч слова и не гарні иноді, так пісьня буде добра«.

Таковы воззрѣнія кобзаря на свое занятіе и на свои средства внѣшнія и внутреннія. Цѣнитъ себя онъ иногда очень мало, какъ часто случается между художниками. Случаи запоя, обратившагося въ неизлѣчимую болѣзнь, очень часты между бандуристами. Таковъ напр. Антонъ Терентович изъ села Вечірок, про котораго Вересай разсказываетъ, что иногда—»і усе, що заробить,—чи холста, чи сорочку хто дасть, і бандуру навіть свою—і ту пропье. Як зрана устане—вже й напивсь! Пьяний, співае, а сам плаче,—и усі за ім плачуть: »чи мене мати, каже, або може батько прокляли!« Нема в єго ні батька ні матері: прийшов був, годів чотири, до мене жить. Я й кажу: »кинь горілку!« Так ні! Як пожив тиждень, я єго і одправив,—у Переволошну, під Прилуку на десяту верству. І переняти навіть нічого не було: усе пьяний, і одного часу не було, щоб тверезий!«

Не таковъ впрочемъ по отношенію къ своимъ заработкамъ Вересай, который, по разсказамъ жены, не только разсчетливъ, но даже и скупъ, и кутитъ не любитъ.

Какъ артистъ, Вересай принадлежитъ къ числу далеко недюжинныхъ талантовъ. Самъ онъ поетъ, какъ можно будетъ видѣть, съ глубоко—прочувствованною экспрессіею и при исполненіи нѣкоторыхъ мѣстъ своихъ пѣсенъ иногда заливается слезами. Съ такою же степенью напряженія относится онъ и къ чужому артистическому исполненію. Не смотря на свой старый возрастъ, при исполненіи малорусскаго козачка, онъ пустился однажды въ плясъ, при чемъ вся фигура его дышала огнемъ неудержимой страсти. Попавъ въ общество, гдѣ пѣлись малорусскія пѣсни и думки и прослушавъ нѣкоторыя съ напряженнымъ вниманіемъ, онъ какъ-то судорожно заплакалъ: »світе мій, світе! Хоч и не бачиш тебе,—який же ти гарний! А помірати ж як не хочеться!« Такъ на него дѣйствуетъ исполненіе музыкальныхъ піесъ.

Новое поколѣніе, хотя и теперь отзывающееся въ трудныя минуты жизни тономъ и стилемъ старыхъ думъ на явленія жизни, тяжело его поражающія, на старыя козацкія думы, служащія образцомъ для новыхъ композицій, смотритъ уже, какъ на что-то

це отъ міра сего, и не находитъ нужнымъ перенимать ихъ отъ уцѣлѣвшихъ кобзарей. Писалъ Кулішъ не разъ Вересаю: »научи ти своім думам молодих, щоб слава твоя не гинула«, —»так щож«, говоритъ тотъ: »не хоче ніхто переймати, тай годі! Було то колись, що нас много було, кобзарів. Був покійний кобзарь Верба Данило, да Труш Хведор, да Ладжа Антін, та там іще був Максим и Сергій два брати, — усе старики. А один був Стрічка Иван— кобзарь, и у його був син Сакон — кобзарь, Коцій був Хведор— кобзарь, Яхно Иван. І! то чоловік був дорогий; що то за люде були, які то добрі! Що і згадувать іх мертвих! Багацько було, вимерло! Тепер нема: усе з лірами видумали чорт-зна-що! Воно, видите, простолюдия якась чуднована: не розуміе, що то краще. Ім аби що згук був — що кричить та пишить, що аж в хаті иноді нічого не чутно, як заграе та ліра. А кобза дак добре діло: тихенько воно, поважливе!«

Такую эпитафію произносилъ нашъ послѣдній кобзарь отживающему искусству кобзарства, вспоминая о дѣлахъ давно минувшихъ дней. Тихой, »поважливой« музыкѣ суждено видно погибнуть или вѣрнѣе — переродиться во что нибудь другое, при той живучести серьезнаго музыкальнаго творчества, которое составляетъ отличительную черту нашего народа на ряду съ итальянскимъ, и при томъ присутствіи въ немъ истинно-художественнаго вдохновенія, которое создавало, а можетъ быть создаетъ и до сихъ поръ поэмы, могущія быть поставленными рядомъ съ образцами древне-греческой эпической поэзіи. Мы говоримъ »можетъ быть« создаетъ, указывая на то отсутствіе этнографическихъ работъ въ этой сферѣ, которому вѣроятно положитъ конецъ изданіе Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ собраннаго г. Чубинскимъ матеріала, а также вѣроятно и будущіе труды Юго-Западнаго его Отдѣла. Фактъ настоящаго собранія и рѣшенія принятаго Отдѣломъ относительно начала изданія съ нынѣшняго же года »Записокъ« въ которыя войдутъ многіе имѣющіеся уже матеріалы, кажется довольно ясно показываетъ, что для насъ прошла пора стыдиться собственныхъ сокровищъ, которыми обладаетъ на-

родъ нашъ, и съ другой стороны краснѣть передъ западными учеными, каковы напр. Ральстонъ, Морфиль и др. на ихъ запросы относительно того, отчего не переданы къ общему пользованію печатными буквами тѣ богатые для антропологіи, исторіи, филологіи запасы вѣрованій, сказокъ, пѣсенъ, легендъ, которымъ они удивляются въ малочисленныхъ изданіяхъ нашихъ по этой части.

Въ настоящемъ собраніи Юго-Западнаго Отдѣла Императорскаго Русскаго Географическаго Общества для науки вообще, а въ частности Русской, пріобрѣтено отъ Остапа Вересая 20 такихъ дорогихъ документовъ, рисующихъ этнографическія черты нашего народа въ области мысли, словеснаго и музыкальнаго искусства. Я удостоенъ былъ отъ Отдѣла порученіемъ разобрать эти данныя для приготовленія ихъ къ печати и для составленія о нихъ отчета на настоящее собраніе. Не находя возможности утомлять вниманіе долгимъ разборомъ каждой пѣсни, что можетъ удобнѣе быть выполнено по ихъ напечатаніи, я ограничусь общей характеристикою отдѣловъ пѣсенъ, исполняемыхъ Вересаемъ и изложеніемъ содержанія тѣхъ пѣсенъ, которые назначены для исполненія въ настоящемъ собраніи.

Всѣ до сихъ поръ записанныя пѣсни Вересая можно раздѣлить, какъ мы сказали выше, на три главныя категоріи:

1) Думы и историческія пѣсни.

2) Духовныя и нравоучительныя.

3) атирическія и юмористическія.

Кромѣ того онъ знаетъ много козачковъ, много обрядовыхъ, бытовыхъ, семейныхъ и общественныхъ пѣсенъ, плясовыхъ и т. п., которыхъ впрочемъ онъ не поетъ, такъ какъ считаетъ для себя неприличнымъ, или слишкомъ вульгарнымъ пѣть пѣсни, заключающія въ себѣ пустыя лирическія изліянія.

Повѣствовательное эпическое настроеніе его духа, понимающее и цѣнящее драматическія мѣста думъ, не можетъ мириться съ колоритомъ чисто-лирическаго характера, выражающимъ страстныя движенія сердца и свойственнымъ влюбляющемуся и разлюбляющему непостоянству молодости. Идея истины и спокойной объ-

ективной красоты, проникающая произведенія, имъ исполняемыя, вмѣстѣ съ тою наглядностью и прозрачною живописностью рѣчи, которыя составляютъ форму этихъ произведеній,—избаловали его вкусъ, и онъ въ правѣ предпочитать для себя эти болѣе широкія эстетическія наслажденія, чѣмъ мелкое раздраженіе личныхъ чувствъ; оттого тамъ, гдѣ ему приходится говорить во имя этихъ личныхъ чувствъ, рѣчь его получаетъ характеръ тривіальности, потому что эта часть проявленій жизни человѣческаго существа, осталась у него менѣе развитою и воспитанною. Его нищенское »прошение«, записанное нами, проникнуто сильнымъ риторизмомъ.

Изъ думъ и историческихъ пѣсенъ поетъ онъ: 1) »про бурю на Чорному морі«, 2) про бѣгство »трох братів з Азова«, 3) про »Хведора Безродного-бездольного«, 4) »про вдову і трох синів«, 5) »про отчима, сестру і брата бездомного« и наконецъ 6) про невольника, олицетвореннаго въ видѣ молодого сокола. Во всѣхъ этихъ шести думахъ за исходный пунктъ взята идея мира и согласія жизни человѣческой въ формѣ семьи—»родини« и общества—»товариства«, конечно, козацького, славного війська Запорожського:

»Як то трудно рибі на суходолі,
Звіру,—птиці без поля без діброви,—
До так—то трудно на чужій сторононьці
Без роду, без сердешної родиноньки«.

Необходимость для существованія человѣка сферы семейной жизни съ одной стороны и общественной—какъ члена извѣстнаго даннаго народа, безъ которой онъ задохся бы, какъ безъ воздуха, доказывается во всѣхъ этихъ думахъ тѣмъ трагическимъ положеніемъ человѣка, когда онъ лишается того или другого. Драма каждой думы возникаетъ именно вслѣдствіе того, что такъ или иначе оборвалась нить, связывающая человѣка съ жизнью семейными или общественными узами. Положенія, которыя заключаютъ эти думы, или вставляются въ середину ихъ, какъ мнѣніе хора въ греческой трагедіи, или самымъ послѣдовательнымъ образомъ вытекаютъ изъ самаго содержанія этихъ думъ. Эти выводы или

идеи, на которыхъ развита вся ткань думъ,—святость и великая сила родительскаго благословенія или проклятія съ одной стороны, такъ какъ на молитвѣ отца — матери зиждется вся основа семьи индо-европейскихъ народовъ, съ другой—такая же необходимость отдавать честь и должное уваженіе Отаману-Кошовому, представителю общественной власти, всѣмъ лицамъ, служащимъ на общественномъ поприщѣ, затѣмъ всѣмъ остальнымъ членамъ общества и наконецъ даже дѣтямъ, будущимъ гражданамъ отечества.

Въ думѣ »о бурѣ на Черномъ морѣ« разсказывается, какъ разбила она корабль, разнесши три его части въ разныя стороны: одну въ землю Арабскую, другую—въ землю Турецкую и третью — къ сторонѣ Днѣпровскаго лимана. Два утопающіе вспоминаютъ о несоблюденіи ими дома семейныхъ и общественныхъ обязанностей въ краскахъ, которыми воспользовался Гоголь для своего описанія Днѣпра (козакъ, отталкивающій стременемъ мать свою), раскаиваются,—и одно воспоминаніе объ отцевой-матчиной молитвѣ чудесно спасаетъ ихъ отъ смерти, тогда какъ третій, не имѣвшій родителей, а слѣдовательно и молитвы ихъ, долженъ былъ погибнуть.

Въ думѣ »про трох синів«, выгнавшихъ свою старую мать и затѣмъ раскаявшихся, когда всѣ несчастія обрушились на нихъ за это, а Богъ послалъ счастье и довольство сосѣду, принявшему несчастную старушку,—господствуетъ та же идея.

Въ думахъ про брата, выпроваженнаго сестрами по приказанію отчима въ чужую сторону, про Соколятко, унесенное хищнымъ орломъ въ Турецкую землю въ городъ Царьградъ и спасенное отъ неволи (серебряныхъ кандаловъ) при содѣйствіи Св. Іоанна Богослова, и наконецъ въ думѣ про бѣгство »трох братів з Азовськоі неволі«—вездѣ слышится то же горе, тѣ же бѣдствія, какія мучатъ человѣка, отдѣленнаго отъ родныхъ и согражданъ и попавшаго въ неволю. Дума про Хведора Безродного, войсковаго писаря конца XVI столѣтія (при гетманѣ Богданѣ) воспѣваетъ необходимость воздать честь общественному дѣятелю по его смерти, за старую его службу обществу.

Содержаніе двухъ послѣднихъ думъ, которыя будутъ сегодня исполнены, находимъ нужнымъ передать болѣе подробно.

Изъ Азовской неволи по степямъ, взбивая пыль и туманъ, уходятъ три брата-невольника: двое на коняхъ, а третій пѣшкомъ. Слѣдъ послѣдняго заливается кровью исцарапанныхъ ногъ его, и онъ проситъ братьевъ взять его между лошадей. Старшій братъ сурово отвергаетъ его просьбу. Пѣшій проситъ по крайней мѣрѣ убить его и похоронить, но и того братья не дѣлаютъ: рука ихъ не подымается на братоубійство. Наконецъ умаливаетъ онъ ихъ оставлять по дорогѣ для него примѣты. Конные братья рубятъ по пути вѣтки съ терновника и бросаютъ ихъ на дорогу; пѣшій находитъ ихъ и превозноситъ доброту братьевъ. Выѣхавъ изъ зарослей на голую степь, средній братъ предлагаетъ старшему рвать куски одежды и ихъ бросать для примѣты; но старшій не соглашается на такое разореніе себя въ пользу меньшаго. Тогда средній одинъ рветъ одежду свою и разбрасываетъ ея куски по пути.—Меньшой пѣшій подбираетъ ихъ и оплакиваетъ участь братьевъ, которыхъ онъ считаетъ убитыми и разрубленными въ куски. Ложится наконецъ онъ въ изнеможеніи отдыхать на Савур-могилѣ, гдѣ и помираетъ. »Волці-сірохманці« терзаютъ его тѣло, растаскиваютъ кости по байракамъ, вѣтры хоронятъ, заносяя ихъ пескомъ, а вмѣсто причитаній и стоновъ матери, зозуля жалобно куетъ надъ его головою. Братья же, прибывши въ города христіанскіе, клянутъ-проклинаютъ землю Турецкую, разлучившую ихъ съ братомъ и отучившую отъ нѣжныхъ семейныхъ чувствъ. Такъ оканчивается эта пѣсня по варьянту Вересая, тогда какъ по другому, болѣе извѣстному, варьянту оба брата гибнутъ въ нападеніи на нихъ бусурмановъ въ то время, когда стали уговариваться, какъ солгать имъ дома про отставшаго брата.

Содержаніе думы про Хведора Безродного таково. На полѣ битвы, усѣянномъ трупами, лежитъ Хведор и наказываетъ своему оруженосцу или джурѣ Яремѣ— отправиться немедленно къ Батьку-Кошовому и всему Товариству сердешному и дать знать о случившемся. Не смотря на то, что онъ порубанъ и пострѣлянъ,

онъ даетъ длинныя практическія наставленія своему джурѣ. Кошовой, узнавъ о гибели Безроднаго, посылаетъ войско, чтобъ похоронить его съ должною честью на томъ лугѣ—Базавлугѣ, гдѣ онъ погибъ.

Изъ пѣсенъ духовнаго и правоучительнаго содержанія Вересай поетъ слѣдующія: 1) О мукахъ Христа и страданіяхъ Матери Божьей передъ крестомъ; 2) Стихъ св. Михаилу; 3) Стихъ св. Миколаю; 4) Разставанье души съ тѣломъ; 5) Про послѣдній день міра; 6) Про пустельника; 7) Про блудящаго сына; 8) Обращеніе »до часнего живого чоловіка«; 9) »О, великий мій жалю«! 10) »Ой горе, горе на світі жити«. Во всѣхъ ихъ идея семейной и общественной жизни уже заслоняется идеалами отвлеченнаго религіозно-нравственнаго порядка. Здѣсь жизнь настоящая третируется уже какъ нѣчто низшее будущей жизни и грѣшныя проявленія человѣческой природы строго осуждаются не безъ примѣси аскетическаго тона. Лучшая изъ всѣхъ ихъ по большей общности содержанія конечно — о Правдѣ и неправдѣ которая также будетъ спѣта сегодня.

Наконецъ изъ послѣдняго рода произведеній—сатирическихъ, лучшія по игривости содержанія — сватанье »Щіголя« (щегла), Бугай, Кисіль, Хома и Ярема, Гусарськая жона, и т. п.

Тонъ разсказа всѣхъ этихъ пѣсенъ юмористическій, и если пѣсня про похожденія Хоми и Яреми двухъ родныхъ братьевъ и пріискиваніе ими себѣ занятія очень напоминаетъ собою »Zwei Ritter« Гейне, то пѣсня про Гусарськую жену переноситъ насъ къ временамъ Руссо своею ядовитою насмѣшкою надъ »панськими примхами«, затуманивающими въ особенности женскій полъ и научающими ихъ кривляться, охать и ломаться—съ одною цѣлью — завоевать для своей лѣни возможно больше правъ. Всѣ подобныя ненормальности жизни человѣческой, поселяющія часто въ ней раздоръ, а также и болѣе невинныя уклоненія отъ здраваго смысла осмѣиваются въ этихъ пѣсняхъ иногда съ фривольностью, напоминающею оперетты Оффенбаха, иногда съ злобною сатирою нестѣсняющагося въ выраженіяхъ языка.

Содержаніе пѣсни про *гусарскую-дворянскую жену* у мужика состоитъ въ томъ, что замечтавшаяся мужичка, самыми грубыми средствами была возвращена къ своей работѣ и стала просить подъ конецъ прощенія у своего мужа. Въ пѣснѣ про *Щегла* принята басенная система олицетворенія. Щіголь желаетъ породниться съ птицами аристократическаго полета и играетъ смѣшную роль на своей собственной сватьбѣ, гдѣ паукъ хочетъ выказать какъ можно лучше свою польскую шляхетную натуру, а хрущъ (»бо й то бачиш птиця«) гордится своими родственными связями съ сильными міра сего. Результатъ подобной сватьбы самый плачевный, потому что на самомъ пиру аристократы-шуляки научились обижать невинныхъ курчатъ, лицъ конечно болѣе демократическаго порядка; щіголь же, прокутившись, ничего не достигъ.

Такимъ образомъ общая черта всѣхъ сатирическихъ пѣсенъ Вересая—насмѣшка надъ перегородками, которыя въ жизнь человѣческую вносятся раздѣленіемъ на сословія, глумленіе надъ бѣлоручками и лѣнтяями или глупцами.

ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗЫКАЛЬНЫХЪ ОСОБЕННОСТЕЙ МАЛОРУССКИХЪ ДУМЪ И ПѢСЕНЬ, ИСПОЛНЯЕМЫХЪ КОБЗАРЕМЪ ВЕРЕСАЕМЪ.

Рефератъ Д. ч. Н. В. ЛИСЕНКА *).

Пользуясь рѣдкимъ случаемъ посѣщенія нашего Кіева однимъ изъ отживающихъ выразителей внутренней, эстетической жизни нашего народа, я принялъ на себя обязанность войти въ оцѣнку того небольшаго количествомъ, но рѣдкаго богатствомъ и новизной матеріала, который мнѣ удалось добыть въ очень незначительное время отъ Кобзаря Остапа Вересая.

Не даю себѣ права въ отношеніи собраннаго матеріала устанавливать какія бы ни было непреложныя положенія или законы, дѣлать смѣлые выводы: если до сихъ поръ наука европейскаго искусства далеко еще не произнесла своего послѣдняго слова, то тѣмъ менѣе начальные, элементарные опыты собиранія и разработки нашей народной музыки имѣютъ право на высокое названіе науки народнаго музыкальнаго творчества.

Мы стоимъ на неразработанной почвѣ, гдѣ въ большинствѣ случаевъ собиратель ходитъ ощупью, разъискивая вѣрное, наталкивается иногда на сомнительное, исключительное,—дѣйствуетъ зачастую въ сферѣ догадокъ, наведенія, предположеній. Я задался мыслью подѣлиться результатами моихъ наблю-

---

*) Читанъ въ экстренномъ собраніи Отдѣла 28 Сентября 1873 г.

деній надъ малорусскою мелодіею и ея складомъ, въ древней эпической формѣ думы, затѣмъ въ лирической формѣ, съ характеромъ нравственнаго размышленія и наконецъ плясовой— въ формѣ народныхъ танцевъ и сравнить ихъ съ родственною намъ пѣснью великорусскою и по возможности съ славянскими.

Прежде чѣмъ приступить къ изложенію своихъ наблюденій, я позволю себѣ для болѣе полнаго уясненія предмета на время уклониться въ сторону.

Сознавая всю громадную важность и услугу этнографіи, которая въ наше время сдѣлала уже и дѣлаетъ изо дня въ день великія открытія въ сферѣ жизни народной, нельзя въ тоже время не сознаться съ грустью, что пробѣлъ въ собраніи звуковаго матеріала у насъ слишкомъ ощутителенъ. Въ то время, какъ музыкально-пѣсенный, народный матеріалъ, обрисовывающій прошлую историческую и обыденную жизнь народа съ его завѣтными идеалами и съ семейно-домашними радостями и горемъ, доставилъ бы въ общей массѣ богатый, обильный запасъ матеріала для эстетической характеристики личности народа, у насъ это поле едва еще вспахано.

Въ то время, какъ западная Европа въ лицѣ знаменитаго Фетиса, геніальнаго Гельмгольца и другихъ ученыхъ уже пользуется громадными матеріалами для строгаго изученія музыки съ этнографической ея стороны и учеными открытіями въ области звука, въ это время у насъ на Сѣверѣ едва занимается заря сознанія критически—серьезнаго отношенія къ народной пѣснѣ въ лицѣ покойнаго ученаго музыканта Сѣрова; ему первому въ Россіи принадлежитъ честь поднятія вопроса о великорусской народной пѣснѣ и постановкѣ этого вопроса съ научной точки зрѣнія на совершенно новую, до него неизвѣстную дорогу. Съ Сѣрова, впервые приложившаго свои обширныя ученыя музыкальныя познанія къ научной теоретической разработкѣ великорусской пѣсни, упрочилось серьезное значеніе народной музыки. Великій Глинка, еще ранѣе внесшій въ свои безсмертныя произведенія характеръ и особенности на-

родной великорусской пѣсни, а за нимъ вслѣдъ цѣлый рядъ талантливыхъ художниковъ, работающихъ на родной почвѣ, скрѣпили такое серьезное значенiе за сѣверной мелодiей. Въ этомъ отношенiи на долю Сѣвера, въ его умственномъ и эстетическомъ центрѣ, при благопрiятномъ существованiи всѣхъ условiй и пособiй для развитiя вѣрнаго пониманiя художественнаго, выпалъ лучшiй жребiй и относительно музыкально-этнографическихъ работъ. У насъ на Югѣ еще и художниковъ не завелось. Помимо вѣрнаго пониманiя и изученiя всякой другой музыки, къ своей родной не привилось въ публикѣ нашей ни вкуса, ни расположенiя, не смотря на то, что уже нѣсколько лѣтъ въ Кiевѣ существуетъ музыкальное Общество со школою при немъ. Правда, югъ нашъ менѣе счастливъ сѣвера: онъ не далъ намъ своего Глинки, съ котораго, собственно говоря, на сѣверѣ и развился вкусъ къ нацiональной, народной музыкѣ. Затѣмъ, самое дѣло музыкальной этнографiи у насъ до послѣдняго времени находилось въ рукахъ малоподготовленныхъ диллетантовъ, чуждыхъ народной пѣснѣ по духу, школѣ и самой народности; мудрено ли, что, отнесшись къ дѣлу съ легкой руки заѣзжаго музикмайстера, они дѣйствовали съ безцеремонною наивностью при собиранiи народнаго матерiала,—а ужъ, что до освѣщенiя этого матерiала, то имъ, помимо собственнаго желанiя, мѣшало главнымъ образомъ полное ихъ незнанiе основанiй народной мелодiи.

При этомъ случаѣ не могу умолчать и объ обратномъ явленiи,—о томъ излишнемъ усердiи, съ какимъ нѣкоторые собиратели прилагаютъ свои познанiя въ дѣлѣ гармонизацiи украинской пѣсни, не изучивъ всѣхъ оригинальныхъ отличiй особенностей ея и свойствъ, въ силу которыхъ та или другая мѣрка, тотъ или другой фасонъ не удобоприложимъ къ ней, какъ не приходится, по словамъ нашего поэта »теплий кожух, та не не на мене шитий«. Изъ подъ такого фасона очень часто наша пѣсня является неузнаваемою, звучитъ странно, сурово и

лишена ей присущаго мягкаго, теплаго колорита. Объ этомъ впрочемъ мы будемъ имѣть случай говорить ниже.

Переходя затѣмъ къ предмету нашей бесѣды, я долженъ сказать, что въ виду скудости собранныхъ матеріаловъ по народнымъ мелодіямъ за все время вообще этнографическихъ работъ по этому предмету, бандуристы въ наше время имѣютъ особенное значеніе для музыкальнаго этнографа. Огромное количество матеріала древняго поэтическаго народнаго творчества погибло безвозвратно въ силу того грустнаго обстоятельства, что этими географическими работами такъ относительно недавно стали заниматься у насъ, въ Малороссіи. Если потеря эта такъ сильна и замѣтна по тощему объему сборниковъ нашихъ лучшихъ этнографовъ, то потеря мелодическаго матеріала тѣмъ болѣе незамѣнима. Мелодическаго матеріала и сотой доли не записано сравнительно съ текстомъ. Народъ нашъ, въ силу историческихъ обстоятельствъ, переставши быть дѣятелемъ и участникомъ въ судьбахъ своей родины, лишенъ черезъ то и самаго матеріала, изъ котораго онъ нѣкогда почерпалъ факты, вдохновлялся ими, воспѣвалъ ихъ.

Тѣмъ не менѣе любовь къ своему минувшему онъ лелѣялъ; въ глубокой задумчивости, а подъ часъ и до слезъ растроганный, выслушивалъ онъ эту полную образовъ и красокъ эпопею своего тяжкаго горя или своего законнаго и заслуженнаго торжества, подъ впечатлѣніемъ въ добавокъ такой чуткой и тонкой, художественно-вѣрной декламаціи, съ какою обыкновенно исполняютъ бандуристы историческія думы.

Но съ теченіемъ времени позднѣйшія поколѣнія, оторванныя и воспоминаніемъ даже отъ своей исторіи, въ силу полнаго отсутствія отчизновѣденія, потеряли и самый вкусъ къ подобнаго рода удовольствію. Бандуристы, заработывавшіе прежде насущный хлѣбъ свой главнымъ образомъ привлекая публику историческими повѣтствованіями или нравственными разсказами, видя холодность къ такого рода исполненіямъ, стали естественно поддѣлываться подъ вкусъ и требованія слу-

шателей, причемъ, разумѣется, историческая дума въ репертуарѣ ихъ оказалась лишнею. Мало у кого уцѣлѣли въ памяти въ теченіи многолѣтней тяжелой жизни *сліпця—старця* эти думы, и это ничтожное число знающихъ старую музыку кобзарей уже не имѣетъ наслѣдниковъ, которымъ могло бы передать свой репертуаръ, такъ какъ по самому практическому неудобству, по трудности игры на бандурѣ, ученики, поступающіе къ старцю въ науку, предпочитаютъ учиться на лірѣ для скорѣйшаго зарабатыванія хлѣба.

И такъ типъ прежняго пѣвца исторіи нашего народа, бандуриста, переходитъ въ лірника. Вотъ почему такъ высоко поднимается интересъ и значеніе встрѣчи въ наше время съ бандуристомъ, отъ котораго мы могли бы услышать и сохранить ту дѣйствительно самобытную, музыкальную форму, по оригинальности которой у насъ нѣтъ соперниковъ.

Инструментъ, помогающій бандуристу при пѣніи, называется *кобзою* или также *бандурою*. При помощи этого инструмента пѣвецъ помогаетъ своему пѣнію, подъигрывая мелодію на струнахъ, при чемъ для отдыха голоса, а также для болѣе характернаго отдѣленія одного музыкальнаго періода отъ другого, онъ, въ промежуткахъ, вставляетъ не большую музыкальную фразу, послѣ которой снова принимается пѣть.

Не лишне замѣтить между прочимъ, что употребленіе различныхъ инструментовъ въ народѣ довольно рѣзко спеціализировано между исполнителями той или другой формы народной поэзіи. Такъ на лірѣ слѣпцы исполняютъ преимущественно пѣсни духовнаго, нравственнаго содержанія и сатирическія произведенія; въ репертуаръ же кобзаря входили главнымъ образомъ историческія думы, затѣмъ весь репертуаръ лірника и еще піесы плясоваго характера; этого послѣдняго отдѣла лирники не исполняютъ по природѣ самого инструмента, главнымъ образомъ приспособленнаго къ пѣнію мелодій тягучаго характера. Затѣмъ піесы чисто плясоваго характера исполняются спеціально игрою на скрипкѣ, цымбалахъ, съ присоединеніемъ

ударнаго инструмента, *бубона*, и составляетъ такъ называемую въ народѣ *»троісту музику«*

Изъ духовыхъ—*сопілка* (свирѣль) служитъ по большей части для наигрыванія обыкновенныхъ бытовыхъ пѣсень, а также для плясовыхъ; въ составъ же *музики* въ числѣ цымбалъ, скрипки и бубна она не входитъ, вѣроятно, вслѣдствіе, слабости производимаго звука;—это спеціально пастушій инструментъ.

Кобза или бандура по внѣшней формѣ напоминаетъ собою испанскую гитару. Инструментъ этотъ, по всей вѣроятности, происхожденія очень древняго, такъ какъ онъ имѣетъ сходство съ инструментами восточныхъ народовъ, напримѣръ *бипою* китайскою и индійскою. Не смѣю утверждать, но думаю, что *пандура*, на которой греческіе рапсоды воспѣвали подвиги своихъ героевъ, имѣла сходство съ нашею бандурой. Я слыхалъ отъ лицъ, близко знакомыхъ съ бытовою обстановкою крымскихъ татаръ, что народный ихъ инструментъ, *эзура*, имѣетъ необыкновенно большое сходство съ нашею кобзой.

Бандура состоитъ изъ неособенно-длиннаго, но широкаго грифа, называемаго *ручкою*, который оканчивается длиннымъ полуовальнымъ кругомъ *). Внѣшнее устройство деревянныхъ частей кобзы есть слѣдующее: выпуклый овалъ самой кобзы, или *спідняк* съ нижней стороны имѣетъ до нѣкоторой степени сходство съ формою выдолбленной тыквы. Окружность овала, какъ края у миски, выдвигается немного въ сторону, для удобнаго вставленія колочковъ, удерживающихъ короткія струны

*) Бандура, здѣсь нами разсматриваемая, ни по формѣ ни по матеріалу, изъ котораго сдѣлана, не есть типичный инструментъ, такъ какъ кобзарь нашъ, продавши старый инструментъ свой для музея юго-западнаго Отдѣла географическаго Общества, устроилъ при помощи столяровъ настоящую бандуру наскоро, причемъ. за неимѣніемъ матеріала, сладилъ ея главный корпусъ изъ обыкновенной осиковой миски, въ которую отдѣльно вдѣлалъ ручку (грифъ), схвативъ ее двумя винтами внутри миски и склеивъ при входѣ ручки между мискою и верхнею декою. Настоящая же бандура обыкновенно дѣлается изъ цѣльнаго липоваго дерева. Плохая укладка деки въ силу косвеннаго расположенія вибрирующихъ слоевъ дерева и худой проводимости звука черезъ осику, въ значительной степени, по признанію самаго кобзаря, умаляютъ достоинства настоящей кобзы передъ старой, въ которой расположеніе слоевъ въ декѣ идетъ параллельно направленію натянутыхъ струнъ.

бандуры. Окружность эта называется *брямка.* Верхняя вибрирующая поверхность называется *верхняк* или *дейка.*

Противъ грифа, съ противоположнаго крайняго конца инструмента, по окружности овала идетъ полоска дерева, схваченная плотно 2—3 винтами—*приструнник*; Къ нему прикрѣпляютъ струны. Прикрѣпленіе струнъ производится какъ въ скрипкѣ, при посредствѣ полугрифа (тутъ названіе остается тоже—*приструнник*), который въ свою очередь удерживается въ натянутомъ положеніи при помощи загнутой проволоки (дрота), зацѣпляющей за деревянную пуговичку (*пупо́к*), закрѣпленную въ задней части спідняка непосредственно подъ декой. Въ срединѣ деки прорѣзано совершенно круглое отверстіе—*голоснйк* для распространенія звука (гôлос видає). Между приструнникомъ и голосникомъ находится ближе къ приструннику, деревянный порогъ—*кобилка,* на которомъ лежатъ всѣ 12 струнъ. Затѣмъ грифъ или ручка оканчивается *голôвкою,* въ которой сидятъ *кілочки,* для подтягиванія или опусканія струнъ.

Типическая кобза имѣетъ 12 струнъ *). 6 изъ нихъ толще остальныхъ шести, длиннѣе и тянутся отъ приструнника вдоль цѣлаго грифа, гдѣ въ головкѣ и намотаны на колочки. Эти 6 бо́льшихъ струнъ зовутъ *бу́нти.* Первая крайняя длинная струна (*бас*) сдѣлана изъ овечьей кишки, и обмотана канителью (сухозлôтицею); 2-ая и 3-я (басы) также изъ кишекъ (кишкові); 4-я мѣдная (дротôва); 5-ая, называемая *прйма* и 6-ая *тѐрция,* изъ кишекъ; обѣ онѣ—*рймські,* то есть изъ кишекъ прозрачныхъ, лучшаго достоинства.

Остальныя 6 струнъ называются *прйструнки.* Всѣ онѣ бываютъ изъ кишекъ; въ нашей же кобзѣ онѣ мѣдныя по той причинѣ, что корпусъ кобзы очень малъ противу нормы, и въ этомъ случаѣ мѣдныя струны звонкостью должны вознаградить недостатокъ резонанса.

---

*) Этимъ числомъ струнъ кобза не ограничивается. По словамъ самого кобзаря, онъ знаетъ бандуру у кобзаря Антона, въ селѣ *Вечірках*ъ, Пирятинскаго уѣзда, Полтавской губ., которая имѣетъ 25—30 струнъ.

Кобзарь играетъ на бандурѣ сидя. Инструментъ при пѣніи держится въ косвенномъ положеніи, какъ при игрѣ на гитарѣ. При игрѣ же пьесъ плясоваго характера, во время которой пѣвецъ только изрѣдка подпѣваетъ куплеты шуточно-веселаго свойства, бандура держится совершенно вертикально. Лѣвой рукой играющій обхватываетъ грифъ, нажимая большія струны или же щипаетъ малыя струны. Правая рука перебираетъ струны, какъ большія, такъ и малыя пальцами, при чемъ на 2-ой палецъ надѣтъ *напѐрсток*—металическое широкое кольцо, переходящее за первый суставъ пальца; въ это кольцо вставляется выструганный кусочекъ дерева (*кòсточка*) изъ лозы или орѣшины, которою кобзарь зацѣпаетъ во время игры за струны для произведенія болѣе сильнаго, рѣзкаго звука.

Строй бандуры слѣдующій: первыя 6 струнъ длинныхъ выстроены по такимъ интерваламъ.

Остальныя 6 малыхъ струнъ расположены по овальному кругу бандуры и звучатъ такъ:

слѣдовательно расположены въ строѣ такъ называемаго *лидійскаго лада.* Сопровожденіе мелодіи пѣнія производится главнымъ образомъ на длинныхъ струнахъ, при чемъ играющій по мѣрѣ надобности то понижаетъ, то повышаетъ звукъ, удлинняя или укорачивая струны, прижиманіемъ ихъ на грифѣ на той или другой высотѣ. Малыхъ же струнъ кобзарь не прижимаетъ, а играетъ на нихъ, перебирая обѣими руками и неизмѣняя высоты звука.

Уже изъ расположенія интерваловъ въ ряду короткихъ струнъ, можно усмотрѣть, что мелодическія сочетанія, на нихъ основанныя, должны отличаться отъ сочетаній того звукоряда, на которомъ намъ приходится исполнять музыкальныя произведенія не народнаго творчества. Чтобы подтвердить такое положеніе, мы позволимъ себѣ отступить нѣсколько въ сторону для того, чтобы нагляднѣе охарактеризовать матеріалъ, на какомъ основана постройка народной мелодіи.

Всѣмъ болѣе или менѣе (даже и не музыкантамъ) извѣстно, что вся современная музыка, не исключая и народной пѣсни Западной Европы, построена на двухъ гаммахъ или тональностяхъ: мажорной и минорной. Эти двѣ гаммы установились въ относительно недавнее время; вся же музыка среднихъ вѣковъ и ранѣе того черпала матеріалъ для мелодическихъ сочетаній не изъ мажора или минора, какихъ названій въ то время и не существовало еще, а изъ послѣдовательности звуковъ:

a h c d e f g a h c d e f

Октавнаго замыканія звуковъ въ томъ смыслѣ, въ какомъ его понимаютъ теперь, не было, а вышеупомянутый звукорядъ могъ начаться съ какой угодно и кончаться на какой угодно нотѣ, соображаясь съ требованіями мелодіи *),

Въ древней Греціи вся музыкальная система основывалась не на октавѣ съ *вводнымъ* тономъ или полутономъ на седьмой ступени, а на послѣдовательности 4-хъ тоновъ по порядку на такъ называемомъ *тетрахордѣ*.

---

*) Современная мажорная гамма (тождественная съ Іонійскимъ ладомъ), въ предѣлѣ октавы, для всѣхъ мажорныхъ тональностей, заключаетъ въ себѣ 5 цѣлыхъ тоновъ и 2 полутона, мѣста полутоновъ постоянны: между 3 и 4 и 7—8 ступенями гаммы. Послѣдній полутонъ, наз. *вводнымъ* тономъ, характеризуетъ современную гамммy въ ея октавной замыкаемости, такъ какъ онъ требуетъ разрѣшеній на тонику, или что тоже, 8-ю ступень гаммы (октаву).

c d e f g a h⌒c

(вводный)

Минорная гамма выкроена по типу мажорной. Разница въ первомъ интервалѣ терцы, которая въ мажорной гаммѣ бываетъ большая (2 цѣл. тона), а въ минорной—малая ($1\,^1/_2$ тона).

Изъ трехъ тетрахордовъ въ звукорядѣ

c d e f g a

одинъ тетрахордъ имѣетъ полутонъ въ началѣ, другой въ срединѣ, а третій въ концѣ звукоряда:

1) c d e͡f.

2) d e͡f g

3) e͡f g a.

Этотъ первый тетрахордъ (c d e f), вслѣдствіе развитія хроматизма, вліявшаго на измѣненіе содержанія гаммы греческихъ или церковныхъ ладовъ, какъ ихъ назвали, вслѣдствіе перехода этихъ ладовъ изъ греческой церкви въ католическую, перешелъ въ нынѣшнюю западно-европейскую музыку, и сталъ типомъ современной намъ мажорной гаммы. Звукорядъ съ полутономъ въ срединѣ (d e f g) послужилъ типомъ для перваго тетрахорда современной минорной гаммы. и наконецъ третій съ полутономъ въ началѣ (e f g a) не существуетъ вовсе въ западно-европейской музыкальной системѣ, а существуетъ только въ народной мелодіи, основанной на этихъ гаммахъ.

Въ большинствѣ случаевъ все сказанное относительно мелодическаго склада музыки греческой приложимо и къ музыкѣ южнорусской народной пѣсни, но часто съ своеобразными уклоненіями въ силу самыхъ особенностей мелодіи южной пѣсни. Присмотрѣвшись къ народной малорусской пѣснѣ должно сознаться, что въ основѣ своей народная пѣсня діатонична, значитъ основана на тѣхъ же церковныхъ или греческихъ ладахъ, о которыхъ было только что сказано. Многія записанныя мелодіи подтверждаютъ такое положеніе: можно найти пѣсни въ различныхъ ладахъ, дорійскомъ, фригійскомъ и другихъ, но должно прибавить, что весьма не много дошло ихъ до насъ въ томъ дѣвственномъ первообразѣ строгаго діатонизма. Внутренній міръ Украинскаго народа, его исторія съ ея страстными, бурными порывами, не меньшая страстность лирической пѣсни неудовлетворялись предѣлами церковныхъ ладовъ;—къ тому же любовь, стремленіе и наклонность къ хроматизму въ

выраженіи патетическихъ чувствъ имѣли несомнѣнное вліяніе на церковную систему ладовъ, и съ теченіемъ времени про-произвели въ первобытной гаммѣ, служившей фономъ для ея мелодическихъ сочетаній, тѣ своеобразно-оригинальныя уклоненія, по какимъ можно съ перваго взгляда отличить украинскую пѣсню. Даже въ такихъ вещахъ, какъ историческія кобзарскія думы, которыя носятъ несомнѣнно древній характеръ склада мелодій *) и которыя по видимому не могли подвергнуться постороннему вліянію вслѣдствіе традиціонной передачи и удержанія думы до нашихъ дней, даже въ такихъ, повторяю, произведеніяхъ, гдѣ по самому спокойному, сурово-важному характеру эпическаго разсказа наиболѣе удовлетворялъ бы безстрастный характеръ древнихъ ладовъ,—и тутъ мы не встрѣчаемъ строгаго діатонизма съ его величаво--религіозной физіономіей. Да и представляется ли возможность выдержать такое спокойствіе въ отчаянные, патетическіе моменты разсказа въ которые наблюдатель слѣдя за однимъ выраженіемъ лица поющаго, за его порывистой декламаціей, насквозь проникается драматическимъ движеніемъ разсказываемаго.

Изложивъ основанія, на которыхъ зиждется постройка мелодіи народной пѣсни и оговорившись, что въ строгой степени даже представительница архаической народной музыки, *дума*, выходитъ за предѣлы основнаго діатонизма, я перейду къ примѣрамъ и позволю себѣ вкратцѣ заняться анализомъ добытаго звуковаго матеріала.

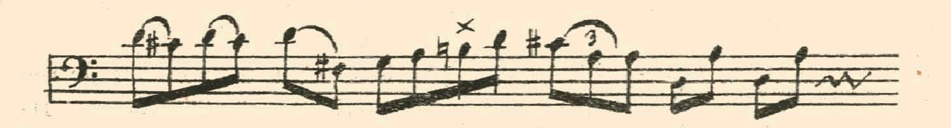
Двѣ думы, какія мнѣ предстоитъ разобрать, думу *про Хведора Безродного* и *про удову*, собственно въ смыслѣ мелодическомъ, какъ и всѣ думы, не представляютъ богатства и разно-

---

*) Сложеніе думы »о бѣгствѣ трехъ братьевъ изъ Азова« относится ко времени не позже конца XV вѣка, когда Азовъ подпалъ подъ власть Татаръ, и не ранѣе половины XVI в., когда дорога изъ Азова на Украину перестала быть такою пустынною, какою она представляется въ думѣ. Если мельчайшія подробности текста думы сохранились до настоящаго времени, то мы вправѣ тоже сказать и относительно ея мелодіи: послѣдняя по всей вѣроятности въ устахъ современнаго кобзаря звучитъ также, какъ звучала 300, 350 лѣтъ тому назадъ.

образія. Слагатели не гнались за обиліемъ красокъ звука; вся суть, весь глубокій интересъ музыки историческихъ думъ заключается въ музыкальной декламаціи.

Въ этомъ смыслѣ, характеристика мелодическаго рисунка съ его мельчайшими, неуловимыми вибраціями голосовыми, тонко рисующими глубину чувства, крайне трудна для передачи словомъ. Гамма этихъ думъ (должно замѣтить что всѣ онѣ были пропѣты въ гаммѣ, съ основнымъ тономъ d, что несомнѣнно находится въ зависимости отъ голосовыхъ средствъ исполнявшаго, такъ какъ высокія ноты тенороваго регистра были бы старику не подъ силу) представляетъ то своеобразное, украинской мелодіи присущее видоизмѣненіе діатонической гаммы, которое въ слушателѣ оставляетъ впечатлѣніе гармонической минорной гаммы. Въ теченіи цѣлой думы характеръ этого минора вездѣ проводится настойчиво, исключая весьма немногихъ мѣстъ; именно 3—4 раза въ теченіи цѣлой думы пѣвецъ возвращается къ гаммѣ дорическаго лада; затѣмъ слѣдуетъ снова такое же потускненіе діатонизма черезъ подъемъ седьмой ступени діезомъ на полъ-тона, (cis) и пониженія шестой на полъ-тона (b). Полное исключеніе въ пользу чистаго діатонизма составляетъ одна музыкальная фраза, исполняемая только на бандурѣ въ срединѣ пѣнія, какъ réfrain, въ продолженіе котораго кобзарь даетъ отдыхъ голосу. Эта небольшая фразка носитъ на себѣ всѣ признаки чистаго діатонизма, притомъ въ гаммѣ миксолидійскаго лада. Всего одна нота характеризуетъ присутствіе этого лада въ данной фразѣ, безъ которой та же фраза принадлежала бы ладу дорическому. Вотъ этотъ refrain:

Что касается рисунка мелодіи въ думахъ, то какъ я уже упомянулъ выше, реальное истолкованіе его является крайне труднымъ въ общедоступномъ изложеніи. Все матеріальное со-

держаніе рисунка состоитъ изъ двухъ типическихъ и рѣзко другъ отъ друга различающихся колѣнъ: 1) сухаго речитатива (то, что называется говоркомъ), построеннаго на повтореніи основнаго тона гаммы (d) столько разъ, сколько слоговъ заключается въ словесномъ предложеніи, которое пѣвецъ опредѣлилъ для произнесенія говоркомъ, и двухъ нотъ на квартѣ и квинтѣ (болѣе протяжныхъ) для остающихся двухъ послѣднихъ слоговъ этого предложенія.

Второе колѣно составляетъ музыкальную фразу, по большей части короткую иногда же для приданія большей характерности описываемаго, для усиленія *жалощів* (скорби), по собственному выраженію кобзаря, фраза значительно расширяется, забираетъ голосъ пѣвца въ высокій регистръ и въ исполненіи каждой ноты, тяжело акцентированной съ придачей мельчайшихъ голосовыхъ украшеній (мелизмовъ), приводитъ и эту кудристую фразу къ заключенію тою мелодическою фразкой, какою обыкновенно заканчивается каждый музыкальный періодъ, не требующій слишкомъ патетическаго выраженія (экспрессіи).

Въ числѣ средствъ высшей экспресіи, для выраженія дикой, жгучей скорби дается замѣтить крикъ, вопль, словомъ нота въ голосѣ, неодѣтая даже въ музыкальную оболочку.

Что касается ритма, то можно сказать, что думы лишены его вовсе. Такая свободная, широкая форма съ цезурою въ концѣ каждой музыкальной мысли въ видѣ ферматы, стѣснена была бы рамками ритма, измѣнила бы роскошной оригинальной формѣ декламаціи.

Украшенія мелодическія (мелизмы) играютъ огромную роль при пѣніи думъ. Въ этомъ отношеніи есть много общаго въ украинской мелодіи съ характеромъ пѣсни у восточныхъ народовъ. Тѣ же мелкіе интервалы, даже до четверти тона, слу-

чается подмѣтить въ пѣніи и даже подъигриваніи кобзаря. Украшенія эти являются въ разнообразной, простой и сложной формѣ, то въ видѣ отдѣльнаго форшляга, то двойнаго, то даже тройнаго и болѣе съ характерными особенностями подъема и пониженія тона какъ и въ гаммѣ. Многія фіоритуры почти неуловимы для записыванія, такъ онѣ мелки и притомъ, будучи даже схвачены, выходятъ подъ клавишами, вслѣдствіе свойства раздѣльности звука, несравненно грубѣе, теряя въ своей прозрачности и слитности.

Роль, какую играетъ инструментъ при пѣніи, заключается единственно въ подъигриваніи мелодіи на струнахъ, при чемъ нота, на которой голосъ въ пѣніи болѣе останавливается, повторяется на струнѣ въ учащенномъ числѣ.

Весьма характерно впрочемъ вступленіе музыкальное къ думѣ, въ которомъ собственно развита въ формѣ пассажа, довольно быстро исполняемаго, основная музыкальная фраза, обыкновенно являющаяся тотчасъ послѣ речитатива и служащая какъ бы каденцой для той широкой музыкальной фразы, о которой я говорилъ, анализируя рисунокъ мелодіи въ думѣ.

Пѣніе речитатива сопровождается аккомпаниментомъ бандуры, который держится на педали изъ тоники и квинты.

Не менѣе характерно окончаніе каждой думы на словахъ *»до коньця віка«*, когда пѣвецъ изъ высокаго регистра переходитъ въ низкій и въ торжественно-религіозномъ духѣ произноситъ эти заключительныя слова.

Сравненіе народной пѣсни у западныхъ славянъ съ мотивами украинской пѣсни, а думъ въ особенности, приводитъ къ результатамъ невыгоднымъ для оригинальности первыхъ. Народная пѣсня у чеховъ, словаковъ носитъ на себѣ печать вліянія музыки сосѣдней культуры. Народъ тамъ пережилъ эпоху самостоятельнаго творчества и въ свою пѣсню не вноситъ болѣе элементовъ, характеризующихъ его національную обособленность. Въ большинствѣ чешскихъ пѣсень господствуетъ двоякій характеръ мелодіи—или тягучій безритменный хоралъ

или мелодія плясоваго характера. Народная пѣсня потеряла тамъ свой замкнутый, національный характеръ; какъ и у сосѣдей ихъ, нѣмцевъ, подъ именемъ народной пѣсни стали понимать всякія популярныя мелодіи (Volksmelodien), ежедневно испекаемыя на общій ладъ.

У Поляковъ типичная пѣсня вылилась въ танцовальной формѣ мазурки; въ этомъ случаѣ въ нашей народной пѣснѣ можно указать на весьма незначительное впрочемъ количество пѣсень съ заимствованнымъ характеромъ мазурочнаго движенія; за то съ другой стороны, гдѣ только польская пѣсня оставляетъ характерный плясовой свой напѣвъ, тамъ она необыкновенно близко подходитъ къ типу малорусской *Коломийки*. Заимствованіе это можно довольно точно прослѣдить по богатому сборнику польскихъ народныхъ пѣсень Оскара Кольберга.

Изъ всѣхъ славянскихъ народныхъ пѣсень по духу, концепціи мелодическаго рисунка, а главное по музыкальной декламаціи, къ украинской пѣснѣ найболѣе подходитъ сербская народная пѣсня. Записанныя мною и А. А. Русовымъ въ нашу поѣздку нынѣшнимъ лѣтомъ по славянскимъ землямъ мелодіи большею частью къ историческому тексту въ Бѣлградѣ и Ирегѣ (въ Сремѣ), очень близки къ типу нашей исторической думы, чумацкой пѣсни и даже свадебной. Замѣчательно красивая и типичная пѣсня »Гусли моје«, поющаяся въ измѣненной гаммѣ лидійскаго лада, такъ любимой малорусскимъ народомъ, по богатству мелизматическому, по той особенности пѣсни, вслѣдствіе которой частыя ферматы нарушаютъ главное теченіе ритма, даже по типической ферматѣ въ самомъ концѣ пѣсни, на второй ступени гаммы (какъ это же замѣтить можно въ нашихъ *весільнихъ* пѣсняхъ) производитъ поразительное сходство съ характеромъ нашихъ пѣсень.

А въ историческихъ пѣсняхъ про Марка Кралевича, про Косово поле и др. видна таже оригинальность запѣва или заплачки, какою начинается каждая пѣсня, какъ напр.

Пѣсни нравственно-религіознаго содержанія образуютъ свой особый типъ, составляющій переходъ отъ речитативнаго, безритменнаго склада думы къ пѣнію лірницкому. Изъ двухъ записанныхъ пѣсенъ *»про Правду«* и другую озаглавленную самимъ кобзаремъ такъ: *пiсьня що по нещастю живучи на свiтi спiвають*, можно замѣтить явственное стремленіе склада мелодіи къ формѣ, къ болѣе или менѣе правильному ритму, хотя въ тоже время въ мелодіяхъ этого рода пробивается существенный характеръ древняго склада думы—пресѣченіе ферматой каждой отдѣльной музыкальной мысли. И здѣсь, какъ и въ думахъ, мелодія въ основѣ діатонична, Подъемъ на четвертой ступени характеризуетъ гамму лидійскаго лада; но рядомъ съ этимъ существеннымъ признакомъ, пониженіемъ третьей ступени гаммы, образуя чрезъ то увеличенную секунду между третьею и четвертою ступенями гаммы (es—fis), діатонизмъ теряетъ характеръ замк-

нутости, въ силу чего гамма получаетъ опять своеобразный характеръ минора, не измѣняя ему (какъ въ думахъ) ни разу въ теченіи всего пѣнія.—Рисунокъ мелодіи напоминаетъ бытовыя женскія пѣсни грустнаго характера. Постройка мелодіи ведется правильно по общему типу бытовой пѣсни. Двумъ первымъ тактамъ, соотвѣтствующимъ вопросительному предложенію съ ферматою на секундѣ, отвѣчаютъ два остальные такта съ заключительной ферматой на тоникѣ. Во всей мелодической постройкѣ пѣсни вторая часть музыкальной мысли сильно поднята, совершенно отвѣчая усиленію экспрессіи текста, которая также приходится на второй половинѣ каждаго четверостишія въ противуположность спокойному характеру повѣствованія первой половины стиха. Звуковой матеріалъ обширенъ. Сочетанія мелодическія происходятъ въ интервалѣ цѣлой октавы. Ритмическія особенности заключаются главнымъ образомъ въ синкопическомъ, нервномъ движеніи мелодіи. Что касается симметріи, то можно явственно замѣтить, что мелодія оказываетъ явное стремленіе къ правильному, парному симметрическому распредѣленію тактовъ. Мелодіи этого характера пѣсенъ не менѣе думъ богаты украшеніями. Не только ноты болѣе протянутыя сопровождаются такими украшеніями, но даже и весьма короткія мелодическія послѣдованія.

Пѣніе этого рода пѣсенъ сопровождается подъигриваніемъ на бандурѣ самой мелодіи съ тѣмъ же характеромъ учащенія звука для нотъ протяжныхъ, какъ и въ думѣ. Гармонизація не представляетъ особенностей. Отъ времени до времени играющій удвояетъ отдѣльныя ноты мелодіи въ октаву.

Въ концѣ 3-го такта, послѣ паденія голоса на тонику, кобзарь, для раздѣленія одной части мысли отъ другой, модулируетъ на инструментѣ въ доминанту, черезъ верхнюю медіанту (терцію), связывая этой фразой предъидущую мысль съ заключительной въ тоникѣ. Вступительною фразою къ пѣснѣ, въ началѣ ея и въ срединѣ, служитъ педаль изъ октавъ на тоникѣ или на доминантѣ.

Въ пѣсняхъ сатирическаго содержанія, *Щиголь* и *Дворянка*, по характеру и движенію мелодіи могутъ быть отнесены къ мелодіямъ плясоваго характера. Первая изъ нихъ поется въ гаммѣ іонійскаго лада, отвѣчающаго современному намъ мажору. Пѣсня характера веселаго. Рисунокъ цѣлой пѣсни заключается въ предѣлахъ полной октавы. Первая часть пѣсни, по своему простому, незатѣйливому рисунку, служитъ какъ бы приготовленіемъ ко 2-й части, въ которой собственно и выразился настоящій характеръ пѣсни. Такты 7, 8 и 9-й проникнуты юморомъ.

Ритмическое движеніе, уложившееся въ этой пѣснѣ въ 4-хъ тактахъ для каждаго отдѣльнаго музыкальнаго періода, растянуто въ первой части на два лишніе такта ради требованія текста. Послѣ каждаго куплета бандуристъ проигриваетъ въ видѣ ритурнели всю пѣсню съ небольшими мелодическими измѣненіями, проходящими нотами и фіоритурными украшеніями. Въ подбираемыхъ во время игры басахъ къ мелодіи можно до нѣкоторой степени подмѣтить требованія гармонизаціи. Если въ первой части пѣсни подбираемые басы могутъ показаться слушателю неболѣе какъ удвоеніемъ отдѣльныхъ нотъ мелодіи въ октаву, то во 2-й части, въ особенности въ тактѣ 8-мъ, басъ на нотѣ *re* (d) характеризуетъ тональность къ какой должна принадлежать нота (fa) въ мелодіи.

Кажущееся диссонансомъ совпаденіе тона *d* въ басу съ мелодіею, не имѣющею ничего общаго съ этой нотой, не должно быть, на мой взглядъ, объяснено требованіемъ гармоніи. Если замѣтимъ внимательно въ 1-й части пѣсни колебательный характеръ движенія мелодіи на нотахъ то мы смѣло можемъ допустить совершенно логическое перенесеніе этого колебальнаго ритма въ сопровождающій басъ. Дѣйствительно, это *d* составляетъ связь между частями мелодіи, требующей съ одной стороны гармоніи на доминантѣ, а съ другой стороны на тоникѣ. Это не исключительный случай. Такое равномѣрное колебаніе баса выдерживается со всей строгостью въ танцахъ №№ 2, 3 и 4. Не

подобіе ли это сербскаго кола, гдѣ танцующіе въ кругу перемѣняютъ поочередно ногу за ногой, участвуя и корпусомъ въ колебательномъ движеніи танца? Пожалуй отсюда можно себѣ позволить догадываться, что въ народѣ, по отношенію къ его мелодіи, раньше требованія гармоническихъ сочетаній явилось требованіе строгой, логической ритмики.

2-я пѣсня, *Дворянка*, со стороны гаммы своей, въ основѣ бывшей лидійскаго лада, записана мною уже въ измѣненномъ видѣ, такъ какъ не выдерживаетъ въ теченіи цѣлой пѣсни одного характера. Цѣлый тонъ между 3 и 4-ою ступенями лидійскаго лада (e—fis) иногда въ пѣніи замѣняется полутономъ (e—f) (получаетъ бекаръ); съ другой стороны характерное видоизмѣненіе лидійскаго лада въ малороссійской мелодіи пониженіемъ третьей ступени бемолемъ (es), разъ слышится ясно, а въ другой разъ исчезаетъ совершенно. Хотя должно прибавить, что чистый лидійскій ладъ чаще слышится въ пѣніи, нежели позднѣйшее измѣненіе его, сообщающее мелодіи характеръ минорной гаммы. Во всей же ритурнели, которую кобзарь играетъ отъ времени до времени, раздѣляя извѣстное количество стиховъ одни отъ другихъ,—только въ ней сохранилась въ неприкосновенности чистая діатоническая гамма лидійскаго лада. Слѣды гармоніи видны въ этой пѣснѣ въ подъигриваніи на бандурѣ, при чемъ все пока ограничивается подголосками на терціи. Сопровожденіе баса къ мелодіи немного усложняется придачею квинты къ тоникѣ, а также октавы къ доминантѣ.

Нужно еще сказать объ одной пѣснѣ сатирическаго содержанія, »*про Хому й Ярему*«, хотя въ ней интереса мелодическаго не находится, такъ какъ она отъ начала до конца выдерживаетъ характеръ обыкновенной минорной гаммы. Аккомпаниментъ на бандурѣ и въ этой пѣснѣ остается вѣрнымъ тому оригинальному колеблющемуся движенію баса, какой замѣчается во всѣхъ пѣсняхъ плясоваго характера.

Изъ 4-хъ записанныхъ номеровъ *танцевъ* наибольшій интересъ имѣетъ № 1-й »*Дудочка*«, созданный цѣликомъ на лидій-

ской гаммѣ, на звукорядѣ: f, g, a, h, c, d, e, f; на бандурѣ онъ играется въ гаммѣ, начинающейся съ тона G (g, a, h, cis, d, e.....). *Прі́струнки,* или 6 короткихъ струнъ, идущія по длинѣ одной только деки, выстроены въ такой лидійской гаммѣ, какъ я уже вначалѣ упоминалъ, говоря о строѣ бандуры. На этихъ 6 струнахъ и исполняется весь танецъ; изъ другихъ струнъ (изъ бунта) принимаетъ участіе одна только струна *d*, такъ называемая *»пріймас«*. Аккомпаниментъ танца въ первой его части ограничивается прибираніемъ октавы къ соотвѣтственной нотѣ въ мелодіи. Во второй же части аккомпаниментъ гораздо богаче и разнообразнѣе. Интервалъ октавы смѣняется ходами 5-й ступени гаммы (d) на первую (g) и на 2-ю (a) въ интервалахъ квинты и терціи въ послѣдовательномъ, колебательномъ движеніи снизу вверхъ и обратно, при чемъ фигурація мелодіи въ терціяхъ отъ времени до времени настойчиво повторяется; 2-е колѣно обыкновенно заключается основною фразою перваго колѣна.

№ 2-й построенъ на мажорной гаммѣ, Западно-европейской музыки. Но иногда исполнитель мѣняетъ гармонизацію, характеризующую мажоръ (во 2 тактѣ отъ начала козака) на гармонизацію, ясно указывающую на іонійскій ладъ. Такъ въ 14 тактѣ, мелодически тождественномъ второму, басовая гармонія *da* (вѣроятно болѣе древняя) указываетъ на принадлежность мелодической ноты f къ трезвучію на второй ступени (dfa). Замѣчателенъ изрѣдка попадающійся въ исполненіи кобзаря, неожиданный ходъ мелодіи на квинту вверхъ, рисующій размашистость, бѣшенную, эксцентричную веселость танца. Этотъ же оригинальный ходъ слышится и въ № 3-мъ и притомъ въ повтореніи дважды цѣлой фигуры, какъ бы для самоуслажденія новизною такого музыкальнаго оборота.

Какъ 3-й такъ и 4-й № построены на той своеобразно-видоизмѣненной гаммѣ минорнаго оттѣнка, въ основаніи которой лежитъ лидійскій ладъ. Въ 3-мъ № все 2-е колѣно основано на фигураціяхъ фразъ двухъ первыхъ тактовъ. Два самые первые такта въ танцѣ не входятъ въ составъ отвѣтнаго предложенія и выражаютъ собою какъ бы зазывъ къ танцу.

№ 4-й по рисунку мелодическому близокъ къ 3-му. Въ обоихъ этихъ танцахъ замѣтна нечетность тактовъ каждаго колѣна.

Кромѣ пересмотрѣнныхъ мелодій репертуару кобзаря не чужды и пѣсни бытовыя семейнаго характера. Особенность исполненія бытовыхъ пѣсенъ кобзаремъ заключается въ томъ особенномъ, чисто кобзарскомъ стилѣ, въ силу котораго обыкновенной бытовой пѣснѣ сообщаются болѣе архаическія особенности, какъ то: нарушеніе плавнаго теченія ритма, обиліе украшеній (мелизмовъ) и характерныя приигриванія къ пѣснѣ. Тѣмъ не менѣе въ главныхъ основахъ своей гаммы пѣсня звучитъ одинаково, какъ и въ устахъ народа.

На основаніи этого не большаго музыкальнаго матеріала, хотя и характернаго, трудно еще прійти къ рѣшительнымъ заключеніямъ; однако не подлежитъ сомнѣнію, что, сгруппировавъ выводы, можно и тутъ уже подмѣтить зачатки законовъ малорусской мелодіи.

Я постараюсь еще разъ повторить вкратцѣ мои положенія, добытыя изъ непосредственно народнаго источника, заподозрить который въ какой либо испорченности отъ западно-европейскихъ вліяній не возможно, и постараюсь еще подвести въ параллель къ нимъ основы мелодіи великорусской, для яснаго и нагляднаго сравненія, такъ какъ до сихъ поръ вопросъ этотъ не подвергался научному изслѣдованію, а потому и порождаетъ смѣшанность понятій.

1) Безспорно малорусскія народныя мелодіи, исходя изъ глубокой древности, имѣютъ въ основаніи также, какъ и великорусскіе, древне-церковные или греческіе лады, несходные съ нынѣшними музыкальными гаммами хотя и тутъ, въ великорусскихъ народныхъ пѣсняхъ встрѣчаются большею частью гаммы — *фригійская*, *миксолидійская* и *эолійская*, а въ нашихъ пѣсняхъ часто—*іонійская*, попадается нерѣдко *лидійская* (нигдѣ до сихъ поръ невстрѣчаемая въ великорусскихъ) и отчасти *дорійская* (въ великорусскихъ пѣсняхъ

тоже довольно рѣдкая).—Но, тогда какъ великорусскія пѣсни сохранили во всей неприкосновенной чистотѣ и замкнутости древніе лады, малорусскія внесли въ нихъ болѣе элемента лирическаго и страстнаго, *»додали жалощів«*, по счастливому выраженію самого бандуриста, отчего мелодія изъ діатонической, спокойно-безстрастной, постоянно приближалась къ минорной гаммѣ и допускала хроматизмъ, такъ сказать европеизировалась, не теряя впрочемъ своихъ эпически-характерныхъ красотъ. Оттого-то мы и находимъ у насъ видоизмѣненныя уже изъ этихъ древнихъ ладовъ три своеобразныхъ минора.

1) Соотвѣтствуетъ современной гармонической минорной гаммѣ:

2) Видоизмѣненіе лидійскаго лада.

3) Соединеніе обоихъ видовъ или такъ называемый *мадьярскій тетрахордъ.*

Послѣдній можетъ быть заимствованъ и изъ Турціи; онъ встрѣчается и у Венгровъ, и носитъ названіе »мадьярскаго тетрахорда«. Поэтому въ южно-русскихъ мелодіяхъ діатонизмъ чистый встрѣчается рѣдко, какъ исключеніе; большею же частью онѣ основаны или на вышесказанныхъ гаммахъ, или даже на

настоящемъ мажорѣ и минорѣ съ вводною нотою (note sensible), которая положительно существуетъ не только въ бытовыхъ пѣсняхъ народа, но встрѣчается даже и въ думахъ, какъ я уже имѣлъ честь доложить. На оборотъ же, въ великорусскихъ пѣсняхъ дiатонизмъ постояненъ безъ исключенiя такъ, что по мнѣнiю знатоковъ (Кюи, Балакирева, Лароша), малѣйшее отступленiе отъ этого правила, одинъ вводный ♭ или ♮ изобличаетъ просто поддѣлку:

№ 10. Сбор. Балакирева.

2) Въ рисункѣ мелодiи малорусскихъ пѣсень соблюдается вездѣ удивительная симметричность и правильность частей; даже есть повторенiя—такъ называемые вопросы и отвѣты, тогда какъ, по словамъ г. Лароша,—главная, отличительная черта великорусской мелодiи—отсутствiе всякой симметрiи и правильности частей, а также и какой бы ни было повторяемой единицы.

№ 16. Зб. Укр. п. Лисенка.

См. № 5 Зб. Укр. п. Лисенка такты, 3, 4=6, 7. Тамъ же № 6 такты 8, 9, 10=15, 16, 17 и др.

3) Ритмъ малорусскихъ пѣсенъ большею частью бываетъ квадратный, или третной, постоянный, т. е., пѣсня выдержи-

ваетъ его отъ начала и до конца. Перемѣнные ритмы или сложные, хотя и существуютъ, но значительно рѣже, также какъ и ритмы $^5/_4$ и $^7/_4$. Великорусская-же пѣсня навротивъ обилуетъ семидольными и пятидольными ритмами, а въ теченіи своемъ капризна и перемѣнна.

№ 20. Сб. нар. русс. пѣсень Балакирева.

Тамъ же см. № № 17, 30, № 32, 34 и др. Изъ малорусскихъ пѣсень въ паралель я могу лишь привести № 14, Зб. Укр. п. выпускъ 2-й Лисенка. Какъ рѣдкій примѣръ ритмической прихотливости.

4) Что же касается до фіоритуръ, или мелизмовъ, то малорусская мелодія также ихъ любитъ, какъ и великорусская; но у Великоросса они составляютъ сплетеніе причудливыхъ украшеній, а у Малоросса—средство усилить экспрессію чувства. Изъ бытовыхъ чумацкія и женскія даютъ примѣры для подтвержденія этого положенія; найболѣе же думы, а также пѣсни лирницкія.

Изъ пѣсни про »Страшний Суд«.

По выраженію кобзаря для произведенія глубокой, сильной экспрсссіи онъ »*додає голосу й жалощів*«. Подъ послѣднимъ

словомъ онъ и разумѣетъ эти мелкія, трудно уловимыя украшенія при мелодіи, производящія и усиливающія въ слушателѣ впечатлѣнія глубокой тоски, жгучей скорби.

На основаніи сейчасъ изложенныхъ положеній, взятыхъ мною, какъ изъ музыкальнаго матеріала бандуриста, такъ подмѣченныхъ и прежде еще изъ пѣсень народа, я беру на себя смѣлость сказать, что малорусская мелодія, происходя изъ одного источника съ великорусской, въ дальнѣйшемъ своемъ развитіи, вслѣдствіе историческихъ комбинацій и вліяній самого духа народнаго, пошла по другой дорогѣ и получила многія своеобразныя особенности и окраски, отрозняющія её отъ великорусской иногда даже до противуположности такъ, что наша малорусская мелодія стоитъ въ нѣкоторыхъ отношеніяхъ несравненно ближе къ сербской народной, чѣмъ къ великорусской.

Въ этихъ то несходствахъ и даже противуположностяхъ не только основъ рисунка и строя мелодіи, но даже и деталей, отразился совершенно вѣрно духъ сѣвернаго и южнаго Русса.

Въ мелодіи великорусской, *всегда діатонической*, величаво спокойной, украшенной фантастическими узорами фіоритуръ, съ рѣзкими и крупными интервалами, съ отсутствіемъ всякой симметріи и правильности въ рисункѣ, съ ритмомъ произвольнымъ, непостояннымъ, съ движеніемъ капризнымъ до прихотливости—отпечатались совершенно ясно: крутая, суровая воля великоросса, его практическій умъ, размашистость натуры и любовь къ раздолью до удали. Тогда какъ въ мелодіи малорусской, большею частію (если можно такъ выразиться) сугубо—минорной, съ мелизмами, напоминающими не фантастичность украшеній, а большею частію надорванный вопль, съ мелкими интервалами и характерными, неожиданно—смѣлыми поднятіями, съ рисункомъ симметрическимъ и правильнымъ, ритмомъ большею частью постояннымъ—отразился, какъ въ зеркалѣ, типъ малоросса, миролюбиваго и глубокаго по характеру, пылкаго и страстнаго по природѣ, съ эстетическимъ чутьемъ и съ умомъ созерцательнымъ.

Наша сѣверная школа, которой безспорно принадлежитъ честь разработки и уясненія законовъ не только мелодіи великорусской пѣсни, но даже и открытіе законовъ гармонизаціи ея игнорируетъ совершенно мелодію южнорусскую, по всей вѣроятности вслѣдствіе недостаточнаго знакомства съ ея характерными особенностями. Хотя въ дѣйствительности различіе характера мелодіи южной отъ сѣверно-русской до того рельефно, что даже не присяжный спеціалистъ, а и каждый человѣкъ только съ музыкальнымъ слухомъ, сейчасъ же отличитъ пѣсню малоросса отъ великорусса.

Такъ какъ законы построенія мелодіи южной отличны отъ таковыхъ сѣверной, то слѣдовательно и гармонизація ея должна быть другая, такъ какъ она главнымъ образомъ зиждется на основной гаммѣ мелодіи. Великорусская пѣсня діатонична,—слѣдовательно гармонизація ея и каденцы должны быть построены на соотвѣтственныхъ древнихъ ладахъ. Этотъ законъ подмѣченъ былъ еще геніальнымъ Глинкою, а въ настоящее время уже сталъ достояніемъ науки. На основаніи его талантливые разработыватели великорусской народной музыки, изобрѣли цѣлый рядъ своеобразныхъ гармоническихъ ходовъ и каденцъ, придавшій великорусской музыкѣ особенную типичность и открывающій еще безконечныя перспективы гармоническихъ комбинацій; между тѣмъ мелодія южнорусская выходитъ изъ предѣловъ сѣвернаго діатонизма, а потому и въ гармонизаціи своей должна слѣдовать совершенно другимъ законамъ, открыть которые и составляетъ задачу науки. Еще покойный Сѣровъ подмѣтилъ эти особенности и признавалъ, что малорусская мелодія строгаго діатонизма не терпитъ; гармонизированныя имъ малорусскія пѣсни обнаруживаютъ въ немъ даровитый инстиктъ пониманія духа малорусской народности, и могутъ служить образцомъ для собирателей и гармонизаторовъ малорусскихъ мелодій.

Какъ правильная гармонизація выставляетъ рельефно всѣ типическія красоты мелодіи, такъ неправильная—можетъ совершенно исказить ея смыслъ до неузнаванія самаго мотива.

Подобные опыты съ нашей пѣсней практиковались и практикуются до сего дня; пробовали ее наряжать различно, только не въ ей свойственный костюмъ, между тѣмъ какъ въ дѣйствительности наша степная дівчина не ходитъ, ни въ нѣмецкомъ платьѣ, такъ не является она въ душегрѣйкѣ и сарафанѣ. Примѣры такого переодѣванія южно-русской мелодіи можно видѣть и на концертахъ и въ печати. Къ сожалѣнію предвзятыя идеи напр. о непремѣнномъ діатонизмѣ южнорусскихъ пѣсень, повліяли даже на такой трудъ, какъ Сборникъ украинскихъ пѣсень г. Рубца, въ которомъ (сборникѣ) вмѣсто малорусскаго колорита пѣснямъ сообщался характеръ гармонизаціи пѣсень великорусскихъ. Въ примѣръ могу привесть на выдержку, одну изъ пѣсенъ (№ 3. Вып. I. 1870 г). его сборника, перегармонизацію которой согласно съ минорнымъ характеромъ самой пѣсни, привожу въ концѣ статьи. На основаніи этого сборника г. Ларошъ безспорно одинъ изъ ученѣйшихъ и талантливѣйшихъ критиковъ, признаваясь, что самъ не слышалъ на мѣстѣ какъ поются малорусскія пѣсни,—выразился такъ: »Мелодіи эти имѣютъ видъ величайшей правдивости. Онѣ по своему чисто діатоническому складу походятъ на тѣ коренныя великорусскія пѣсни, которыя я неразъ слыхалъ въ Москвѣ и Петербургѣ, и напоминаютъ лучшіе номера изъ сборника г. Балакирева«. Принявъ такое апріорное отношеніе къ народнымъ пѣснямъ обширной русской земли, основанное на изученіи пѣсенъ одной только ея части, мы бы должны были вмѣнить въ заслугу собирателямъ этихъ пѣсенъ не всестороннее и объективное изображеніе народной музыки, какова она есть въ дѣйствительности, со всѣмъ разнообразіемъ ея мѣстнаго богатства,—а именно субъективное и доктринерское стираніе ея особенностей. Между тѣмъ и въ музыкѣ, какъ и въ другихъ отрасляхъ культуры, взаимодѣйствіе духовнаго богатства русскаго народа на сѣверѣ и югѣ есть одно изъ условій несомнѣнно великой нашей музыкальной будущности.

Изъ Сборника Укр. нар. пѣсенъ А. Рубца. (№ 3, Вып. 1, 1870).

Такова раскладка г. Рубца; тогда какъ по характеру мелодіи пѣсня требуетъ слѣдующей гармонизаціи:

МАТЕРІАЛЫ.

ДУМЫ И ПѢСНИ, ИСПОЛНЯЕМЫЯ ВЕРЕСАЕМЪ И ЗАПИСАНЫЯ ГГ. ЧУБИНСКИМЪ И РУСОВЫМЪ.

—

I. Думы.

1. Дума про бурю на Чорному морі.

Ой на чорному морі,
На білому камені,
Ой то там сидить ясен сокіл-білозірець:
Низенько голову склонив,
Та жалібно квилить-проквиляє;
Та на святеє небо,
На чорнеє море
Іспильно поглядає.
Що на святому небі,
На чорному морі не гаразд починає:
На святому небі усі звізди потьмарило,
Половина місяця у тьму уступило;
На чорному морі не гаразд починає:
Ізо дна моря сильно хвиля вставає,
Судна козацькі-молодецькі на три части розбиває.
Перву часть одбивало,
У тихий Дунай заношало;
Другую часть одбивало,
У землю Грабську

На катергу турецьку заношало;
Третю часть одбивало,
Да на чорному морі затопляло.
То тоже при тий части два братіки рідненькі,
Як голубоньки сивенькі,
То вони потопали,
Порятунку собі нівідкіля не мали.
Да вони один до одного припли али,
Словами промовляли,
Гірко ридали,—
Прощения домогали,
Перед Господом милосердним гріхи свої сповідали.
Ой между ними третій чужий чужениця
Бездільний, безрідний і безпомощний потопає,
Порятунку собі нівідкіль не має.
То він до їх припливає,
Словами промовляє,
Гірко слёзами ридає,—
Прощения домогає,
Перед Господом милосердним
Гріхи свої сповідає.
То ті брати промовлять словами,
Обіллються гірко слёзами;
«Се-ж то, нас, браття, не сильна морська хвиля затопляє;
Се то отцева молитва і материна
Нас видимо карає:
Що як ми у охотне військо виряжалися,
То од отця од матки прощения не приймали,
Да старую матусю ми од себе, а й стременами одпихали;
То то-же ми собі превелику гордость мали:
Старшого брата у себе за брата не мали,
Сестру середульшу марне зневажали,
Близькому сусіді хліба і солі ізбавляли;
То-же ми собі превелику гордость мали:
Проти Божих церков їжджали,
Шлички із голов не здиймали,
На своє лице хреста не клали,

Милосердного Творця на поміч не призивали,
Да по улицях кіньми вигравали *);
Да проти себе нікого не стрічали,
Діток малих кіньми розбивали,
Кров християньску на сиру землю проливали!
Ей, колиб то нас, браття, могла отцева і матчина молитва
відсіля визволяти,
То нехай же-б ми могли вже знати,
Як отцеву і матчину молитву штити-поважати,
І старшого брата за рідного батька мати,
Сестру середульшую штити-поважати,
Близького сусіду у себе за рідного брата мати!»
То як стали словами промовляти,
Отцеву і матчину молитву споминати,—
Став Господь Милосердний їм помагати,
Стало чорне море утихати;
Та так-то утихало,
Ніби не гуляло.
То стали ті два брати к берегу приплквати,
Стали за білий камінь рученьками брати,
Да на край вихожати,
На край веселий
Между мир хрещений
У города християньскиї,
Та до отця до матки в гості прибувати.
То тоже отець-мати навпроти синів вихожали,
Синів питали:
«Ой, сини, пани молодці!
Чи добре вам у дорозі починало?»
—«Добре, отець і мати, нам було на чорному морі гуляти;
Тільки не добре було, отець і мати,
Чужому чужениці на чорному морі потопати:
Ёму прощения ні од кого приняти
І на чужині порятунку дати!»
Да услиши, Господи, у прозьбах у молитвах

*) Гуляли. Івр.

Люду царському,
Народу християнському
І усім головам слухащим
На многая літа
До конця віка!

2. Як три брати з Азова втікали

Ой то не пили пилили
Не тумани уставали,—
Як із города Азова із тяжкої неволі
Три братіки втікали:
Два кінних, третій піший пішениця,
Як би той чужий чужениця,
Біжить-підбігає....
Під білі ноги пожар підпадає,
Кров сліди заливає!
То він своїх братів доганяє,
Между коні убігає,
Словами промовляє,
Гірко слёзми ридає,
За стремена хватає:
«Брати-ж мої старшиї, милиї,
Як голубоньки сивиї!
Ей, то станьте (ви), коні попасіте,
Мене, меншого брата, підождіте;
Або назад завернітесь,
Да на коні возьміте,—
Хоть мало підвезіте:
Нехай я буду знати,
Куди в городи християньски
До отця, до матки въ гості прибувати?»
—«Ой, братіку наш менший, милий,
Як голубонько сивий!

Ой та ми сами не втечемо
І тебе не увеземо;
Бо із города Азова
Тяжко-велика погоня буде;
То ти будеш по теренах по байраках схоронятися,
А нас (погоня) буде догоняти,
Стріляти-рубати,
Або живих у полон займати.»
«Ой, брати-ж мої старші, милиї,
Як голубоньки сивиї!
Ой, есть у вас ясний міч...
Та здийміть мині головоньку з пліч,
Та тіло мое козацьке-молодецьке
А в чистому полі поховайте,
Да звіру-птиці на поталу *) не дайте!»
То ті брати промовлять словами,
Обіллются гірко слёзами:
—«Ой, братіку наш меньший, милий,
Як голубонько сивий!
Ой, хоть у нас ясен міч є,
Так наше серце козацькее-молодецькее не осьмілиться,
І рука наша козацька-молодецька не воздойме
І наш ясен міч твоеї головоньки не йме:
На прах розпаде!»
«Ой, брати-ж мої старшиї, милиї,
Як голубоньки сивиї!
Їдьтеж ви шляхами
Та рубайте тернове вітя шаблями
А зелениї байраки,
Та розкидайте меншому брату пішому пішениці шляхами,—
Для козацької признаки,
Щоб я мог знати,
Куди у городи Християнські
До отця до матки в гості прибувати.»
То то-ж-то їхали брати шляхами,
Рубали терновиї віти шаблями

*) Потала—то пища звіру-птиці, або пожива. *Вер.*

І зелениї байраки,
Розкидали меншому братові пішому пішениці
Для козацької признаки.
Та як стали на Мурав-степи виїжджати,—
Нігде ні тернів ні зелених байраків не завидати!
Ей, то брат середульший промовляє словами:
«Ей, братіку старший, милий,
Як голубонько сивий!
Ой станемо ми, коні попасімо,
Меншого брата підождімо;
Або назад завернімося,
Та на коні возьмімо,—
Хоть мало підвезімо:
Нехай він буде знати,
Куди в городи Християнські
До отця і до матки в гості прибувати».
То то промовляє старший словами,
Обіллєтся гірко слёзами:
—«Ой, братіку мій менший, милий,
Як голубонько сивий!
Чи щеж тобі катерга турецька не ввірялася
Сириця у руки не въїдалася,
Щоб ти назад завертався,
Та дні вакував *),
Та на коні вагу набірав?!
То він сам жив-здоров буде,
В городи Християнські
До отця до матки у гості він і піхом прибуде!»
Ей то брат середульший добре дбає
З-під лудану **) чирвону китайку виймає,
Дере, шляхами розкидає,
Меншому брату пішому пішениці
Признаку дає.
Ой то тож-то менший брат піший пішениця
Біжить-підбігає...

---

*) Цеб-то гаїв. *Зам. Вересая.*
**) Чи сідло, чи що, а може й жупан. *Вер.*

Під білі ноги пожар підпадає,
Кров сліди заливає!..
На Мурав-степи вибігає,—
Так нігде тернових віт не забачає;
Тільки чирвону китайку забачає;
То до еї прихожає,
У руки бере, ик серцю прикладає,
Гірко словами промовляє:
«Ей, і знать-то Азовська орда *) великі збитки мала
Мене на спочивку минала,
А моїх братів догонила,
Стріляла-рубала,
А може живих у полон займала!..
Ей, Господи, Боже мій!
Колиб я мог знати,
Чи моїх братів постреляно,
Чи їх порубано,
Чи їх живих у руки забрано?
Ей до пішов би я по тернах по байраках блукати,—
Тіла козацького-молодецького шукати,
Да тіло козацьке-молодецьке
У чистім полі поховати,
Звіру-птиці на поталу не подати».
Ей, то до Савур-могили **) ой! прихожає,
(Одно-безвідья
Другеє-голодья
Третеє-бездоріжья),—
До Савур-могили прихожає,
На Савур-могилу голову склоняє,
Гірко слёзами ридає.
Ой то тоже орли сизоперї налітали,
Тай на чорні кудрі наступали,

*) На вопросъ: „Що то таке Орда?“ пѣвецъ отвѣчалъ: „Не що-ж, як пугоня.“

**) На вопросъ: „що-то за могила і де вона? та чи й є вона справді де-небудь?“, —Вересай съ неудовольствіемъ отвѣчалъ: „Вона й є і буде — під Полтавою. Кажуть, що ідуть у Ростов чи Марнополь, за два дні чи за три, кажуть, її видно, поки дойдеш“.

Із-під лоба очи виймали.
То той піший пішениця,
Як би чужий чужениця,
Промовить сло ами,
Обіллеться гірко слёзами:
«Ой, гості ж мої немилі, нелюбі!
Ой, до станьте, підождіте,
Поки буде душа козацька-молодецька
З білим тілом розтрявати.
То тоді будете од жовтих костей тіло оббірати,
А з-під лоба очи виймати.
До тоже не чорна хмара наступала,
Як душа козацькая-молодецькая
З білим тілом розтрявала.
Орли сизоперці налітали,
Од жовтих костей тіло оббірали,
А із-під лоба очи виймали
І тоже олці-сірохманьці *)
З великіх степів набігали,
Од сустав кості одривали,
Да по тернах по байраках розношали.
Ей, до тоже буйниї вітри повівали,
Та комишами жовтиї кості покривали.
Ей то тоже козака ні отець ні мати оплакала,
Як сива зозуля прилітала,
Да у головах сідала,
Да жалібно закувала:
«Ой, голо о, голово, козацькая-молодецькая!
Се-ж ти ні допила, ні доїла,
Ані хороше не сходила;
Ай довелося валятися
Звіру-птиці, на поталу податися!»
То як стали два брати
У городи Християнські прибу ати,
Стали на церкви накладати,
І землю турецкую клясти-заклинати:

*) Усе їдно-вовки, тільки тут не можна так казать. *Вер.*

«Ой земле, земле турецькая,
Віро бісурманьская,
Розлуко християнськая!
Розлучила брата із сестрою
І мужа з жоною
То ариша із товаришем!
Бідному невільнику нікогда спокою немає!
Ой земле, земле,
Ти справдіж проклятая!
Тільки турчину-камъяничину
На сребро на злото весьма богатая»!
Услыши, Господи, в прозьбах, у молитвах
Люду Царському, Народу Християнському
І усім головам слухащим
На многі літа
До конця віка!

---

3. Про вдову і трох синів.

Ой у неділю, та барзе рано-пораненьку
Та то не сосна в бору шуміла,—
Як вдова старенькая
Із своїми синами говорила.
То мала вдова три сини,
Як ясниї соколи;
Та вона їх до ума годувала,
У найми не пускала,
На чужі руки на поталу не давала,
Милосердного Творця прохала:
«Ой, Милосердний Творче!
Поможи мині малих діток ізгодувати,
Да при старости літах слави да памьяти дожидати!»
Тож-то як стали сини до розуму дохождати,
Да стали старій матці докоряти:

—«Ой іди ж ти, мати старая,
На чуже подвірья проживати!
Годі наших діток пужати і лякати.
То будуть у нас куми і побратими гуляти,
У жупанах да в каптанах;
А ти, старая непе, у сірячині!»
То тож тоді бідна вдова
Зо двора схожає,
За дрібними слёзами світа Божого не видає;
А ще вдова старенька
На воротях спотикнулася.
То з єї сини вдовиченьки насьміхнулися:
—«Десь наша мати стара гріха не знає,
Що в неділю барзе рано напилася,—
На воротях іспотикнулась»!
То блізький сусіда на бідну вдову поглядає-позирає,
Словами промовляє,
Гірко слёзами ридає:
«Ой, ідиж ти, бідная вдова,
Ой хотя до мене проживати,
Отцевського хліба-солі з упокоєм уживати.
Будеш мене, молодого челядина, на розум научати,
Будеш мині, молодому челядину, порядок давати«!
То тож-то не мало проживала
Вдова у близького сусіда,—
Тридцять-чотири літі проживала;
То вона собі ніякої кривди од єго не чувала.
Як стала вдова у близького сусіда проживати,
Став Господь Милосердний близькому сусіді помогати:
Стали близького сусіда куми-побратими зазнавати,
Стали на хліб, на сіль, на честь зазивати.
То як стали сини вдовиченьки
Безъ старої матки проживати,
Стали собі меж собою великую злобу мати
Став Господь Милосердний їх карати.
Та тож-то вони до міста іходилися,
То єдину собі раду радили:

«Щож-то ми, браття, поробили,—
Старую матку розгнівили,
Із отцевського двора зослали!»
«Ей то то промовляє брат старший словами,
Обіллється гірко слёзами:
«Як-то, браття, мене Господь Милосердний карає:
Який я коштовний дом ізбудовав!..
Громовим пожаром пішов!»
Брат середульший промовляє:
«Мене, браття, Господь карає
Хлібом, і сілью,
І скотиною, і дитиною!»
Брат менший промовляє:
«Мене, браття, Господь карає
У полі на роботі,
І в путі в дорозі,
І у домі на мешканиї!
Ей, да ходімо то ми, браття, старої матки прохати,
Та старій матці в ноги впадімо,
Та старую матку в отцевський дом упросімо:
Та чи не буде нам Господь Милосердний годити?»
То так-то приходили,
Як соколи ясниї прилітали;
Старій матці у ноги впадали:
«Ой, ідиж ти, мати старая,
До нас проживати,
Отцевського хліба і солі із упокоєм уживати!»
—«Ей то-тож, пани-молодці!
То требаж отцеву молитву да матчину
Штити і поважати:
Бо отцева молитва і матчина
Ізо-дна моря винімає.
Ей, хто отцеву молитву і матчину штить і поважає,
То тому Господь Милосердний помагає
У полі на роботі, і в домі на мешканиї,
І в путі в дорозі

І на многиї літа,
І до конця віка!»
(А одначе не пішла вже: «щож, каже: тридцять чотирі роки прожила, то вже не піду.» *Вер.*).

---

4. Отчим *).

Ой у неділю, барзо рано пораненьку
Та то не в усі дзвони дзвонили,—
Як у крайнёму домі отець і мати говорили.
Отець і мати говорили,
Та у чужую сторононьку сина випровожали:
«Та ідиж ти, сину, между люде:
Там тобі лучче буде!»
—«Ей, то як-то мині, мати, не хотілося
У чужій стороні пробувати:
Будуть мене люде знати,
Будуть мене пришельцем називати!»
Та то сестра старша коня веде,
Середульшая зброю несе,
Найменшая брата випроважає,
Та словами промовляє:
«Ой, мій братіку милий,
Як голубонько сивий!
Відкіль тебе в гості виглядати:
Чи з буйного вою **), чи з чистого поля,
Чи з славного люду Запорожья?»
—«Ой не виглядай мене, сестро,
Ні з буйного вою, а ні з чистого поля,
А ні з славного люду Запорожья;
А возьми, сестро, жовтого піску,
Та посій на білому камені;
Та вставай раненько,
Та поливай пісок частенько

*) Заглавіе пѣсни Вересай объяснялъ тѣмъ, что родной отецъ не выпровожалъ бы своего сына съ такою безсердечностью.
**) З войни. *Вер.*

Ранніми і вечірніми зорями!
Та все своїми дрібними слёзами!
То як будуть, сестро, о Петру ріки замерзати,
А об Різдві калина в лузі білим цьвітом процьвітати,
А об Василию ягоди зрожати,
Жовтий пісок на білому камені схожати,
Та синім цьвітом процьвітати,
Хрещатим барвінком камінь устилати,—
То тоді я буду до вас, сестро, в гості прибувати!»—
«Ой, братіку-ж мій милий,
Як голубонько сивий!
Ой, яковаж я в світі стала,
Що я сёго од старих людей не чувала:
Ой щоб о Петру ріка замерзала,
А об Різдві калина в лузі процьвітала
Та об Василию ягоди зрожала,
А щоб жовтий пісок на каміні схожав,
Синім цьвітом процьвітав,
Хрещатим барвінком камень устилав,—
Щоб то тогді брат до сестри
У гості прибував.»
—«Ай ще-ж бо ти, сестро,
Та сёму недогадаєшся,
Що уже о Петру рікам не замерзати,
Коли об Різдві калині не процьвітати,
І об Василю ягод не зрожати,
Жовтому піску на камені не схожати,
Хрещатим барвінком каменя не вστилати.
То так то мині, сестро, у вашому домі
Гостем не бувати».
«Ей то добре ж-то, братіку, знати
Та у себе мати,
Та у чужій сторононьці у дорогих кармазинах похожати:
То будуть тебе добрі люде знати;
Ей, то будуть у тебе куми і побратими.
Як пришибе тебе, братіку, на чужій сторононьці

Злая година
Лиха хуртовина,
То одречеться тоґді од тебе всяка названа родина:
І куми і побратими
І товариш вірненький.»
Як то трудно рибі на суходолі,
Звіру-птиці без поля, без діброви,
То так-то трудно на чужій стороньці пробувати
Без роду без сердешної родиноньки.
Як то трудно из сирої землі
Камінь ізняти,
То так-то тяжко-важко на чужій сторононьці
Без роду, без сердешної родиноньки помірати!
Да услиши, Господи, у просьбах у молитвах
Люду Царському, народу Християнському
І всім головам слухащим
На многи літа,
До конця віка!

---

5. Невольницька.

У неділю барзе рано-пораненьку
Налетіли соколи з чужої далекої сторони,
Да сіли—упали у лісі на преудобному дереві на орісі,
Да звили собі ґніздо шарлатное,
Знесли яйце жемчужное,
Да і сплодили собі дитя—
Бездольное безродное соколя.
Як полетів ясен сокіл у чистеє поле
Живности доставати;
Ой да живности не достав,
А соколя своє, бездольне безродне дитя, утеряв.
То сокіл прилітає,—
Аж ёго соколяти немає;
То сокол літає,
Та орла питає:

»Орле брате! чи не бачив ти мого соколяти,
Безродного бездольного дитяти?
Чи ёго сильні дощі затопили
Чи буйні вітри заносили?
—«Соколе брате! твого соколяти
Ні сильні дощі не затопили,
Ні буйні вітри не заносили:
А йшли стрельці-булахівці, *)
Тай набачили твоє гніздо шарлатное,
Та взяли твоє соколя, бездольне безродне дитя,
Та у срібні пута запутали,
Жемчужью **) очи завішали,
Та понесли у город у Царигород
До Івана Богословця.
А Іванъ Богословець по ринку ходить,
Твоє соколя безродне бездольне на руці носить;
Та як би ти, соколе брате, добре дбав,
Та над город, над Царигород налітав, та на валу сідав,
Та як би ти жалібно квилив і проквиляв,
Щоб твоє соколя зачувало
Та смутно ся мало і головку склоняло і крилечка опускало.
Ой то чи не мог би Іван Богословець
Великого милосердия мати
Чи не звелів би він з ёго ніг
Срібних путів познімати,
Коло очей жемчужи позбірати;
Та чи не звелів би він его на вал виношати?«
Так сокол добре дбав,
І на город Царигород налітав,
І на валу сідав, жалібно квилив-проквиляв.
То соколя зачувало,
Смутно ся мало,
Головку склоняло,
І крилечка опускало.

---

*)Булахівка—то або вулиця, або що у селі, а може й село.
**) Жемчуж—то щось дороге. *Вер.*

Ей то-ж-то він, Іван Богословець,
Велике милосердиє мав
Срібні пута з ніг познімав
І жемчуж коло очей познімав,
Тай звелів ёго на вал виношати:
»То як буде воно утікати,
Так я велю ёго взнов забірати,
Та до мене приношати!«
А сокіл налітав, та на крила взяв,
Та на високу висоту гору підношав:
—»Ей, соколя моє, бездольне безродне!
Лучче ми будем по полю літати
Та собі живности доставати,
А ніж у тяжкій неволі
У панів проживати.
Ей то-ж-то у панів єсть що пить і їсти,
Та тільки не вілен світ по світу походити.
Ей як то бьется птиця об птиці,
А родина об родині,
Ей то так-то бьется отець і мати
Об своїй кревній дитині.
Дай Боже на здоровье на многі літа
Всім православним християнам
На многі літа
До конця віка!

---

6. Дума про Хведора Безродного.

По потребі, по потребі барзе царський
Ей то там то много війська понажено
Та через мечу *) положено.
Та там-то между тим трупом
Хведор Безродний, бездольний пробуває,
Порубаний, постреляний

---

*) Шабля, меч—усе одно. Вер.

На рани смертельнїи не змага.
А коло єго джура Ярема промешкає.
Та Хведор Безродний-бездольний промовить словами,
Да обильється гірко слёзами:
«Ой, джуро Яремо! дарую тобі по смерті своєї
Коня вороного
А другого білогривого,
І тягеля *) червониї
Од піл до коміра золотом гаптовані,
І шаблю булатную, пищаль семипьядную.
Ой та добре ж ти дбай,
Та на коня сідай
Та предо мною повертай:
Та нехай я буду знати,
Чи удобен ти будеш поміж козаками пробувати?»
То джура Ярема добре дбає,
Та на коня сідає,
Та перед ним повертає.
Ой то Хведор Бездольний безродний
Словами промовляє,
Гірко слёзами ридає:
«Ой благодарю Тебе, Господа Милосердного,
А що не ледай-кому моя худоба буде доставати:
То він за мене буде Господа Милосердного прохати.»
—«Ой, джуро Яремо,
Та добре ж ти дбай,
Та на коня сідай,
Ой та їдь ти по над лугом та Базавлугом,
Та по над Дніпром-Славутою
То як ушкала **) гудуть, так ти схоронися,
А як лебеді ячать, то ти озовися
А як козаки ідуть Дніпром-Славутою
Так ти обьявися.

---

*) Така одежа, чи що; золотом есть там на єму погаптовано, звісно, як у начальника. То тим так прозивається, що він его *тяга* на собі, носить. Вер.

**) Ушкала—то пулі, чи бомби, як кажуть тепер. *Вер.*

Та шличок на копію іскладай,
А сам низько уклоняй,
Наперед Господу Богу
І батькові Кошовому *),
Отаману військовому
І всёму Товариству кревному й сердешному.»
Гей то він козаків встрічає,
Шличок на копію іскладає,
А сам низько уклоняє
Наперед Господу Богу
І батьку Кошовому,
Отаману військовому,
І всёму Товариству кревному й сердешному.
А батько Кошовий, отаман військовий,
Промовля словами:
«Джуро Яремо! се ти не своїми кіньми гуляєш,
І тягеля червониї од піл до коміра золотом гаптовані, не свої маєш!
Не свою шаблю булатную і пищаль семипьядную маєш;
А десь ти свого пана вбив, або стребив,
Або молодого души ти ізбавив!»
—«Ой, батьку Кошовий, Отаману військовий!
Я свого пана ні вбив, ні стребив,
Ні молодого души не ізбавив;
А мій пан лежить у лузі Базалузі,
Постреляний і порубаний
На рани смертельниї не змагає.
Та прошу я милости вашої всенижающе,—
У луг Базавлуг прибувати,
Тіло козацькеє-молодецькеє
У чистім полі знаходити й поховати,
Звіру-птиці на поталу не подати.»
Ой то батько Кошовий Отаман військовий
Добре дбав,—

---

*) Тепер кажуть-генерал, полковник, а то був Кошовий, що его за батька мало військо; так як тепер Царь-кажуть „батюшка". *Вер.*

Із семисот козаків
Та пїтдесят вибірав,
Та в луг Базалуг у субботу висилав.
То вонї в луг Базавлуг *) прибували
У субботу проти неділї
У четвертій полуношній годині;
Та тіло молодецьке знаходили,
На чирвону китайку клали,
Тіло козацькеє-молодецьке обмивали,
А шаблями суходол копали,
А шапками да приполами перст виносили.
Глибокую яму викопали,
Хведора Безродного-бездольного похоронили,
Високую могилу висипали,
І прапірок у головах устромили,
І премудрому лицарові славу учинили.
А тим вони його поминали,
Що у себе мали:
Цвіленькими сухенькими військовими сухарьцями.
Услиши Господи
У просьбах і у молитвах
Люду Царському, народу християнському
І всім головам слухащим
На многи літа
До конця віка!

---

*) Вересай произносить различно, то *Базалугом*, то *Базавлугом*. Ред.

II. Пѣсни религіозно-нравственнаго содержанія.

—

1. Правда*).

Нема в світі правди, правди не зіськати!
Що вже тепер правда стала у неправді жити.
Тепер правда у панів у темниці,
А щира неправда з панами в світлиці!
Що вже тепер правда стоїть у порога,
А щира неправда з панами в конець стола!
Тепер уже правда у панів під ногами,
А щира неправда сидить між панами!
Тепер уже правду ногами топтають,
А щиру неправду медом-вином напувають!
Тепер уже правда у панів у недолі,
А щирая неправда у добрій волі!
Уже тепер правда,—правда помірає,
А щира неправда весь світ пожирає!
Уже тепер правда,—правда вже померла,
А щира неправда увесь світ зажерла!
Нема в світі правди, правди не зіськати...
Тільки у світі правди—як отець-рідна мати!
А деж-то її узяти? її ні купити а нізаслужити,
Угесь світ ізходити, правди не зощити.

---

*) Эту пѣсню передъ панами Вересай исполняетъ всегда только послѣ извиненія въ томъ, что можетъ быть въ ней найдется что-либо обидное для нихъ.

Булиж колись дітки, та стали сирітки;
Ни мають вони собі помочи ні відки.
Плачуть вони-ж, плачуть не могуть пробути,
Своєї рідної матері забути:
«Орлице мати! деж нам тебе взяти?
Тебе ні купити, ані заслужити,
Увесь світ ізходити, правди не зощити».
Хотяб то ми мали ангельскиї крила,
Тоб ми полетіли да тебе-б увиділи:
Бо вже конець віку уже приближився:
Хоч рідного брата тепер стережися!
Бо із ними у суді стати,—правди не зіськати,
А тільки сребром-златом панів насищати.
Котрий би мог чоловік а ще правду исполняти,
То дасть ёму Господь із неба що день благодаті.
Бо сам Господь—свята правда
Сомиряє неправду, сокрушить гординю
Вознесеть святиню
Од нині і до віка!

2. Пісьня, що по нещастью живучи на світі співають.

Ой горе, горе на сім світі жити!
Боронь Боже смерти,—
Буде Бог судити.
Як чоловік здоров, то всяке кохає;
А при лихій годині ёго і рід цурає.
А як при добрій годині—куми, побратими,
А при лихій години немає і родини;
А мати старая із жалю умірала:
«Діти-ж мої, діти! я вас годувала!..

Як-то трудно камінь глодати,
То так-то трудно дітей годувати!»
А діти на тоє—ніт, німало не вважають,
Та іще хуже отця і матку
Словами вгорчають.
Кого Бог злюбить, того і награждає,
А за отця і за матку син Божий скарає.
—«Коли-б ми могли у небі проживати,
Було-б же нам отця і матки не зневажати.
Коли-б могли ми у небі пробувати
Було-б же нам отця і матку да не вгорчати!»
Ой, Ісусе, Ісусе Назарейський!
Утішай і помилуй народ християнський!
Ой, Ісусе, Ісусе крижуваний!
Утішай і помилуй увесь мир православний!

3. Про страшний суд.

(Михайлові псальма).

Когда-б я знав, когда-б я відав
А свой припослідній день,
То-б я свою а грішную душу
Та постами-б припостив,
То я-б своє а грішноє тіло
Молитвами-б примолив;
Молитвами-б примолив,
Тай зайшов би, тай зайшов би
На Осинайськую-на гору;
Та глянув би, та глянув би
А з-під сонця на восток,
Тай завидів би, тай завидів би
А де Христов престол стоїть?
Стоїть престол, а на святих облаках;
Сидить Господь, сидить Іисус Христос

А на святих воздухах;
Речет Господь, речет Ісус Христос
А ик святим Божим Ангелям:
»Ви, Ангели святиї Архангели!
Затрубіте ви у трубу,
Да ізбудіть, да ізбудіть
Усіх мертвих от гроба;
Будеть Господь, будеть Ісус Христос
Все святими суд судить:
Ви, праведниї души!
Становіться во деснуює,
А грішниї—становітесь во шую;
Провалилася пекельная яма,—
Вас горою насуну.
Заробили Христолюбимці
Царствия всепересвітлий рай,
А ви—грішниї раби, недостойниї—
Смердящий пекельний огонь!«

---

4. Блудящий Син.

Ой хто в мирі являеться,
То вік тутешний
Всяк чоловік грішить мусить
Вік нестатешний.
А, грішаче, змислить собі:
»Бо я еще млад:
Покаюся прежде смерти,
Не пойду во адъ!«
А в неділю пораненьку
Не пийте вина:
Есть у ёму блуду много,—
Зводить із ума.
Ступив субор у корчевной дом—
Хмелю закусить;

Закусивши, ум загубив,
Грішити мусив.
Іде к сину блудящому отець і мати,—
На добрий ум наущати, що жаль дитяти;
А він од їх, як звір, біжить,
Слова не любить;
Та, обпившися, нагой сидить,
Та в кулак трубить.
За ним ходить злая віра
Его сподкуша,
На гріх, на блуд, на розбойство
Его підвожа.
—»Пристав би я зло творити,—
Господь не пуща!«
Дав Бог сину блудящому
А смерть получить;
Лежить грішник во гробі,
Біда докучить.
Біжить грішник огнем-пеклом,
Хвативши смутку;
Узрів свого отця і матку,
Просить рятунку:
»Рятуй мене: я чадо твоє, отець і мати!
Доки я буду в сему огні слезно кричати?«
—»Біжи, сину, огнем-пеклом:
Так ти заробив;
Приводив я на добрий ум,—
Ти не возлюбив!
Біжи, сину, огнем-пеклом
У нощі і в день,
Що неслухав ні отця, ні матки,
Ні добрих людей!
Буде, сину, душа твоя в пеклі погибать,
Як не прийде сам Сус Христос
Души рятувать!«
Рятуй, Боже, рятуй, Творче,

З сіеі муки!
Не подай сіеі душі і тіла в бісо ьиї руки!

---

5. До часьнёго *) живого чоловіка.

До часнёго живого чоловіка,
То як прийде кончепія віка,—
Душа з тілом всё розлучиться
Богатством неодкупиться ніхтоже.
Вже то тіло піде в землю гнити,
Чоловік той перестане жити;
Зостануться гроші і спадки;
Уже не устане од смерти!
А ми, то есть Адамове чадо,—
Нам землею треба владіти:
Бо ми земля, у землі живем
І землею все прикриемось у гробі.
А сей то світ—великая ізрада:
Що по всёму світу дай стала неправда.
Отець сина незлюбив,
Бо син отця ізневажив;
А про свою злость
Дочка іще матір тай зневажае,—
Мати дочку щастям проклинае,
Брат на брата воюе,
На здравія чатуе
А Бог ёму ізрад! **)
Сусіда з сусідою не по правді живе:
Одинъ другому неприять готуе,
Мо: би ёго уловити,
Да у безславу упровадити, у несчастія.

---

*) Не до честьного, а до часнёго, бо він „до-часу" живе: сегодні багатіе а завтра й умер. Вер.

**) По простому сказать: Богъ з ним.

Чом ти того, грішный чоловіче, незгадаєш,
Да на свою смерть неспамятаєш?
А бо прийде Господь Бог невидимо,
Да в тебе усе одбере,
А іншому оддасть.
А в той-же-то час
Святий Іван прорече:
«А чого блудиш, грішний чоловіче?
Було ж тобі Бога вихваляти
Отця і матку шанувати,
А приказання сповняти!»

---

6. О Муках Христа.

Род Еврейской заключонной,
Од Христа одреченной,
Збiралися всі завєти
Із мертвия проживити.
Пилат руці умиває,
Потом Христа роспинає.
Матка ёго жалослива
Стоїть під хрестом смутлива,
І на сина узирає,
Слёзами лице умиває:
«Ой, сину мой прелюбезной!
Моєму серцю есть болєзной!
Терпиш муки невинниї
Од жидови невірної;
Терпиш муки, терпиш рани
За всі вірні Християне!»
А ми ёго прославляймо
Честь хвалу воздаймо
Алілуя воспіваймо:
«Алілуя, Алілуя!
Слава, Христе, твоїм страстем!»

Великий мій жалю!

Великий мій жалю!
Про що я ізнущаю
Яко рано до церкви побужаєш, рано,
Як острим мечем пробуждаєш тело,
І щасьтія моє деся поделось,
Що мя остановило?
Як трудно в світі без щастия жити
Немєю я бідную свою главу
Де приклонити!
А ні приходати деб то проіскати
Десь у такоє время
Налаяла мати,
Щоб щастия немати:
Бо і сам я не знаю,
Що мині такеє?..
Отець і мати
Не мислили злоє,
А все та смерть люта
Мене ізрадила:
Отця і матку уморила,
Мене, безсчасного,
У світі остановила!
Ой ти, смерте єдина!
Есть ти немилостива!
Оставила мене, а як блудного сина.
Лучче жити у пустині, а ніж мині наєдині,
А ніж скитатися, як у полі звірині!
Ой жалю, мой жалю, великий не малий!
Великий, не-малий і не угамуваний!
Що мені за польза,
Що я живу в світі?
Безпристанно тужу,
А як птиця у клітці:
Хто дойде, дой минає,
Обради не дає,

Що я сиротина
Хотя б матка едина....
І Боже мий милостивий!
А за віки і віком!...

---

8. Миколай.

Ой хто-хто Миколая любить,
Ой хто хто Миколаю служить,
Тому святий Миколай
На всякий час помогає.
Миколає!
Ой хто-хто живе в ёго дворі,
Миколай на землі і на морі
Возьметь ёго од напасти
Не дасть ёму от злих пропасти
Миколаю!
Пастирю словесного стада!
Возьметь нас варварская,
Хотять нас согласити,
В пещ огненную загрождити
Миколаю!
Миколай імья знаменито,
Побіждай ти за іх і молитов
Побіждаєш Огарянно
Утішаєш нас хрістиянов
Миколаю!
Побіждай врагов наших усюди,
Помощник водскорбник нам прибуде!
Ми тя будем вихваляти,
Імья твоє сохваляти
Миколаю!
Ми тя будемо всегда славити,
Заступника у серці собі іміти
Миколая!

Миколай! миж тебе прославляєм,
На поміч собі призиваєм.
Будь похвален, святителю
Мирди Киевськiй *) учителю
Всегда на віки!

---

9. Про страшний час.

Когда час приходить—треба помірати,
Хоть яке богатство треба покидати!
Час-година упливає
Страшний суд приближає:
Готуймося всі!
Хрест небо покаже благовірним ясно:
Усім нам, Християнам,
Усім намъ буде страшно!
А чим будеш закривати,
Побольший страх будемо знати,
Як зийде Господь.
Огненниї ріки будуть клекотати
І всякую скверность стануть на землі очищати
Піднесеться під небеса,
Разом стануть усі жалощі,
Як зийде Христос.
На чотири части
Ангели вострублять,
Усіх живих і мертвих од гроба ізбудять:
«Ви, мертвиі, уставайте,
Одвіт Богу создавайте
Богу своєму.
А хто на долині.—Усе грішниї люде.
Ой там нам приятельство всім нам буде.
Крикнули усі святиї:

*) Мир-Ликийський ще иноді кажуть. *Цер.*

«Отступіться, проклятіи, у пропасть вечную!»
—«А хтож нас там буде рятувати?»...
Що в той час непоможе ні отець ні мати
Луччеб вже не родиться
Ніж у пеклі все смажиться
У пеклі на віки
Тепер ми християне гріхами покаймося,
Перед Сусом Христом крижем упадаймо!
Той нам рече дарувати
Христа в небі сохваляти.

---

10. Розтрявання души з тілом.

Що їдуть літа сёго світа,
Приближиться конець віка!
Олень, олень!
Страшен той день,
Як виходить з тіла дух мой!
Тогда дрижить тіло мое,
Душа тратить царство свое;
Пойду, впаду предъ ногами
У Бога у отця всё з слёзами:
«Ой Боже мой, і Творче мой!
Ізмилуйсь надо мною,
Що я грішив предъ тобою!»
Що праведні у рай підуть,
А грішниі муки приймуть!
Ой праведним царствовати,
А грішникамъ погибати!
А праведниї радуються,
А грішні смутуються!

---

11. Пустельник (Скительник) и Пьятниця.

Ой пустелник по пущам трудився;
Не владів ні рукою, ні ногою.

Во сні ёму Пьятниця увиділась,
Пресвятая Параскковея:
Що ю правой руці хрест держала
А в лівой руці свічу тройцю.
Вона его хрестом охрестила,
Свічею тройцею освітила,
Темними ладанами накадила
Божими словесами розбудила:
«Ой, устань, рабе Божий, прочутися!
Ой, устань, рабе Божий, Богу помолися!
Да пойди, рабе Божий, по всёму світу,
На рикай, рабе Божий, всёму миру:
—«Ой ви, мужи вгодниї, жени спасени!
«Неробіть ви три дня на неділю
«Що й у пьятницю платья незоліте,
«А в суботу пилом непилите,
«Стало бить мички немикайте,
«Сажи не трусіте;
«У воскресний же день до церков ходіте;
«І отець і мати чади свого не проклинайте,
«Жидами—урагами не називайте:
«Бо жиди во хреста проклятi.
«Жиди Суса Христа роспинали
«Терновий вінець на главу клали,
«Гвоздями і руці і нозі прибивали,
«Копіем ему ребро пробуждали,
«Кровь его превосвятую проливали.
«Терпив Сус Христос муки і рани
«За всі православниї християне,
«Терпів Сус Христос муки і страсти,
«Да ізбавить насъ отъ напасти!»—
А кто сей штих перепише,
А кто сей штих перепоёт,
От, его души царствіе вічнее уготованное!«
А ми сей же штих глас поёмо:
Алілуя, Алілуя,
Славим тебе Христе Боже наш!

III. Пѣсни сатирическаго содержанія.

---

1. Щиголь (Пташине вессілля).

Щиголь тугу має,
Рано уставає,
По саду літає:
Сам нехоче мешкати,—
Женитись гадає!
Вибрав собі Галку
За рідную матку;
Вона ёго поряжає,
Кого ёму брати:
«Бери, сину, синицю
Горобьеву сестрицю
Раннюю, ужасную, прекрасную,
Поштивую, опітнюю птицю!»
Щиголь тугу має,
Рано уставає,
По саду літає,
Громаду збірає;
Соловейка з Снигірями
В бояри сажає;
А староста-Орел,
Підстароста--Журавель,
Сокол-дружко,
Лебедь-піддруж,

А Кобець-хоружий;
А Ворона свашка,
Сорока світилка,
Гусак грає в джоломію,
Возбранний музика.
А Ворони, старі жони,
Пішли таньцювати,
А Журавель, підтикавшись,
Пішов переймати;
А Хрущий-возниця,
(Бо і то, бачте, птиця,
Бо тож ёму тітка
Молода Синиця!).
А Синиця так-же думає гадає,
Да рано уставає,
По саду літає,
Пранцюватих *) Крапивъянок
В дружечкі саджає.
Старий Кажанище тудиж приємчище:
Носять сиплють бражищу,
А він, сидя, хлище.
Паукъ думає що хавтури,
Да пре у торбу мантули
Не кидає, скурвий син, польскої **) натури
Як послали Шуляка із калачем манити,
А він думав, що Курчата,
Ставъ поїзд давити.
Як послали Кобця
З києм одбивати,
А він думав, що Курчата,—
Став лучше хватати.
Нещасливий Щиголь
З весільям зносився

*) Цёго слова не слід-би казати, а краще—„нечестивих Крапивьянок,“ бо бачте то од тиеі пранцюськоі болісті так вони звуться. *Вер.*

**) Польскої, а може і попськоі. *Вер.*

Того часу Шулякъ Курчат
Хапати навчився.
Десь узявся рябець,
Привіз двое глабець:
Полёвиї коникі, як бикі,
Дай привезли Щиглеві Синицю на віки.
Щиголь тугу мае,
Рано уставае,
По саду літае,
Соловья питае:
«Чи не бачив, пане брате
Чи тутъ їх немае?
Оженився, утратився,
Дай жінки чорт мае!»
Сюр-р-р р-р
(Полетів!!!. Зам. Вересая)

---

2. Дворянка.

Гусарськая жона вона з розума жила,
Із розума й поступала,
Медом виномъ шинкувала,
Свого мужа покликала,
Голубоньком називала:
«Ой, мій милий, милесенький,
Голубоньку—сивесенький
Продай воли чабаниї,
Купи боти червониї,
Охварботи зелёниї!
Продай милий бички, невилички,
Купи мині черевичкі,
Щоб я боса не ходила,
Щоб я ніжок не колола;
Бо я панського роду,

Не ходила боса з роду,
Продай милий лошя і кобилу
Купи білило і красило,
Щобъ я од пилу не впилилася,
Од сонечка згоріла,
А одъ вітру не вчорніла.
Продай, милий, іще і телиці,
Та купи мині дві спідниці,
Продай милий ще й корову,
Та купи мині плахту шовкову;
До я будуй панувати,
Медом вином шинкувати,
І горілочку держати,
Кунпанію зазивати,
Тобі порцию давати.
Стала мила панувати,
Медом вином шинкувати,
І горілочку держати,
Кунпанію зазивати
Стала і милого частувати,
Під ніс дулями совати.
—«Ой милая милесенька,
Голубонька сивесенька!
Помаленьку мила сувай
Щоб ти носа не розбила
Мині сміху не зробила:
Бо ти панського роду,
Не ходила так і зроду!»
Сидить мила запаніла,
Чорт ма дров ні поліна,
Нічим хати протопити,
Борщу каши ізварити,
Свого мужа покормити.
Загадує жона мужу
Превеликую нужду,
Із віжками в ліс по дрова.
До се милий зачуває;

Бере віжки, дай ступає;
Дай до лісу приходжає,
Сухи дрова ізбірає,
Дай на віжкі ісkладає,
Дай на плечі піднімає,
Дай до дому приношає;
Сів на лавці й оддихає,
Та й на милу поглядає,
Що хороша похожає:
Хорошая, упавая,
Чорнобрива, білявая.
Ото мила думає-гадає,
Та вже хату затопляє,
Борщ і кашу приставляє.—
Милий думає-гадає,
Та вже дугу загинає,
Дубові кліщи ісправляє,
Да вже хамут ісправляє,
Ремінні гужі ісплітає;
Да вже і віз ісправляє
Оглобелькі приправляє,
Оглобелькі грабовиї
А полудрабки въязовиї
А щабельки ясеновиї.
Вото мила виходжає
Обідати поkликає.
До він тее ховає,
Щоб милої неспужати,
Як до милої б пристати,
Як би у віз запрягати,
У ліс по дрова поїхати.
Він у хату уходжає,
Дай обідати сідає
Й до милої промовляє:
—«Ой милая, милесенька,
Голубонько сивесенька!
Ось ну скорійш мила, не барися

Га підемо на бал, приберися!»
А се мила зачуває
Да скоро Богу благодарить *),
Черевичкі обуває,
І спідниці надіває,
І білило і красило накладає,
І в дзеркало поглядає,
Чи хороша походжає?
Скоро милий Богу благодарить,
Да взяв милую за коси
Дай на двір тахтарить,
Дай по пиці затинає,
Да вже хамут накладає
У голобелькі запрягає:
—«Тпру, стой мила, не панися
Да въ голобельки становися,
Щоб ти мині воза не побила:
Бо ти панського роду,
Не ходила у возі з роду!»
Приїхав милий до ліса,
Зробив милу гірше біса.
Да вже з воза випрягає,
Дай до дуба припинає:
Пасись, пасись моя мила,
Щоб ти дуба не зломила:
Бо ти панського роду
Нестояла у дуба з роду!»
Ото милий січе і рубає,
На милую поглядає,
До милої промовляє:
«Ой стій, мила, не гнися,
Бо ще в лісі дров до біса;
А вже милая і не рано
А у нас іще дров мало!»
Як вирубає дубину

*) То значить: устає од стола після обіду. *Гер.*

Да на милої спину.
І під гору підїжджає
Скоро на віз і сідає
І дубиною потягає:
«Ой ну, мила, поспішайся,
Щоб я людей нс остався,
У полі звіря не злякався;
Бо вже мила нераненько,
І вже сонечко низенько,
Нам до дому не близенько!»
А із гори изїжджає,
Тай по пиці затинає;
До царини доїжджає,
Та до діда промовляє:
«Помаленьку, діду, бохай,
Щоб милої несполохав:
Вона в мене полохлива
З роду в возі не ходила:
Да щоб воза не побила,
Мині шкоди не зробила.»
До дому приїзжає,
Дай милую випрягає.
Приїхав милий до дому,
Скинув дрова до долу.
Мила у хату уходжає,
Сіла на лавці, оддихає,
Да вже думає-гадає,
Як милого називати,
Як милого шанувати,
Як би віку доживати.
«Ой, мій милий чорнобровий
Продай боти червоциї,
Да купи воли-чабаниї;
Продай милий черевички
Купи бички невелички,
Щобъ я воза й не возила,

Щоб я людей не смішила;
Бо як буду віз возити,
До не буду довго жити».
Продай милий і білило і красило,
Да купи лошя і кобилу:
Без біліла біла буду,
Без красила красна буду
Тебе, серце, до віку не забуду
Покі жива у світі буду;
І далебі незабуду
І їй-богу незабуду!
Продай милий і спідниці,
Та купи мині дві телиці,
Продай і плахту шовкову,
Да купи мині вже корову;
Буду рано уставати,
До череди прогоняти
Щоб по дворах не ходила,
Сировоткі не просила,
Чужих людей не смішила,
Годі, бачу, панувати
Медом-вином шинкувати;
Буду рано уставати
Та святий хліб зажинати
Тебе буду годувати,
Тебе буду шанувати,
Голубоньком називати,
Білу постіль буду слати.
Дай блізенько буду лягати,
І хорошенько обіймати,
Сім раз на ніч цілувати!!..
. . . .

---

3. Хома та Ярема.

Хома та Ярема-та рідниї братья,
Що на Хомі й на Яремі однакові платья:

Що на Хомі—жупанок, а на Яремі—каптанок,
Що на Хомі—кобеняк, на Яремі—чорт ма й так,
Що на Хомі—безрукавий, а на Яремі—так подраний;
Що Хома обідрався, а Ярема обшарпався.
Що Хома да Ярема—день вони були у Бога
Вони були у Бога, да ласо вживали
Вживав Хома редьку, а Ярема часничок
Узяло Хому зверху, а Ярему за висок:
«Яремушка, братъ рідной, тількі матки не одной!
Не то, брате, наше діло—оттак проживать!
Нумо такъ проживать, таким торгом торгувать:
Нумо солі набірать, да бариша принімать».
Набрав Хома солі віз, а Ярема бочку,
Став Хома у ряду, а Ярема у куточку.
Пустив Хома горшком, а Ярема ковшом;
Аж у Хоми некупують, а у Яреми неторгують;
Що у Хоми розікрали, а в Яреми так забрали.
Ох тож то вони та й посердилися і розпозерпилися,
Та зийшлися до купи, та й розплакалися,
Розплакалися й розкузёмилися *).
Уопьять же вони дай порадилися:
«Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной.
Не то, брате, наше діло—оттак проживать
Такимъ торгом торгувать!
А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
Нумо лапті плести, да на місто нести!»
Надрав Хома лутини, а Ярема вьязини;
Наплів Хома лаптів, а Ярема корзунів;
Став Хома у краму, а Ярема у лавці.
Аж у Хоми не купують а у Яреми не торгують;
У Хоми розікрали, а в Яреми так забрали.
О тож то вони вийшли та й посердилися,
Ізийшлися до купочки, та й розплакалися,
Розплакалися, разкузёмилися.
Уопъять же вони та й порадилися:

*) Як діти. Вер.

«Яремушка, брат рідной, тількі матки не одной!
Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
Нумо горшків паб рать, та бариша принімать;
Набрав Хома горшків, а Ярема макітер;
Став Хома на горі, а Ярема на низу.
Аж у Хоми не купують, а в Яреми не торгують;
У Хоми розікрали, а в Яр. ми й так забрали.
Хома з серця покотив, та й остатні побив.
О тож-то вийшли, та й посердилися,
Ізийшлися до купи та й розплакалися,
Розплакалися, розкузёмилися.
І упъять же вони та й порадилися:
«Яремушка, брат рідной, тількі матки не одной!
Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
А нумо оттак проживать, да такимъ торгом торгувать
Нумо ще воли справлять, да на хлібушку пахать
Да бариша принімать.
Купив Хома пьятака, а Ярема третьяка,
Дав—Хома пьять кіп, а Ярема девьять;
Купивъ Хома глухого, а Ярема кривого;
Запріг Хома у борозну, а Ярема у підруку;
Аж Хома гейкнув, а Ярема собкнув.
Коли ж Хомин невезе, а Яремин так нейде:
Хома свого там убив, а Ярема облупив.
«Яремушка, брат рідной, тількі матки не одной!
Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
Нумо хортиісправлять да заёнки ловить, білі шубушки шить.»
Купив Хома шапку, а Ярема сучку;
Аж Хома тюкнув, а Ярема люкнувъ;
Аж Хомина не бере, а Яремина так нейде:
Хома с ою розстріляв, а Ярема розцькував.
Поймав Хома хорта, а Ярема—чорта
Та й тож то вони та й посердилися і разпозернилися
Та зійшлися до купочки, та й розплакалися,
Розплакалися, розкузёмилися,

І упьять же вони тай порадилися:
«Яремушка, брат рідной, тільки матки не одной!
Не то, брате, наше діло оттак проживать;
Нумо так проживать, да таким торгом торгувать:
Нумо людей розбивать, да бариша приношать.»
Зрубав Хома дубину, а Ярема свидину.
Сів Хома за кущем, а Ярема під кущем.
Десь узявся на іх боярський син,
Та й ударив Хому дубиною, а Ярему свидиною,
Вдарив Хому кулаком, а Ярему вдовшки;
Побіг Хома кричачи, а Ярема мовчки.
«Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
А нумо оттак проживать, да такимъ торгом торгувать:
Нумо до церкви ходить, нумо Богу молитися.»
Пошов Хома ув-івтарь, а Ярема у крилас,
Узяв Хома книги, а Ярема ризи;
Став Хома читати, а Ярема плясати.
Десь узявся на іх паламарь (там був)
Вдарив Хому носаком, а Ярему сторчки;
Побіг Хома, кричачи, а Ярема мовчки,
Побіг Хома у вікно, а Ярема в двері:
О тож то вони та й посердилися і розпозернилися,
І зийшлись до купи, та й розплакалися,
Розплакалися розкузёмилися.
І упъять же вони та й порадилися:
«Яремушка, брат рідной, тількі маткі не одной!
Не то, брате, наше діло—оттак проживать;
А нумо оттак проживать, да таким торгом торгувать:
Нумо сіти плести, нумо рибку ловить,
Свою душку живить«.
Сів Хома в човен а Ярема в лодку
Помав Хома окуня, а Ярема плотку.
О то вони вже зрадовались!
Ось уьпять же вони да й вивернулись.
Пойшов Хома аж на дно, а Яреми невидно!
Тягнуть Хому, як сому, а Ярему, як бочку:

Яким торгом торгували,
Такою смерттю пропадали!

---

4. Кисіль.

Ой мій милий заболів,
Киселечку захотів;
А як я-то молода —
Не ліниває була,
О, як пішла по селу
Добувати кисілю.
Не добула кисілю,
Да купила овса:
«Цить милий не вмірай,
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надёжа моя!
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
І забрала овес
У запаску увесь:
«Цить, милий, не вмірай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай
Ти надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Та принесла той овес
Та до дому увесь:
«Цить, милий, не вмірай
Кіселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»

Ой посипала овес
На холодній печі:
Цить, милий, не вмірай
Киселечку дожидай,
Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Ох і сох той овес
Руській місяць увесь:
«Цить, милий, не вмірай
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
І забрала той овес
У запаску увесь:
Цить милий не вмірай,
Киселечку дожидай,
Не вмирай, не вмирай,
Ти, надёжда моя,
Дожидай, дежидай,
Радость дорога моя!»
Та пішла по селу
Добувати жорнів;
Не добула камьяних,
Та й добула лубьяних:
«Цить, милий, невмірай!
Кіселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Ізмолола той овес
На мучицю увесь,
Ой рано ранесенько

На мучицю увесь:
«Цить, милий, невмірай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надёжа моя!
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!
Учипила кисіль
На шіснадцять неділь
Ой, рано ранесенько
На шіснадцять неділь:
«Цить, милий, не вмірай!
Кіселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надёжа моя,
Дожидай, дожидай:
Радость дорога моя!»
Учинила кисіль
У безодній діжі,
Ой, рано ранесенько
У безодній діжі:
«Цить, милий, не вмірай!
Киселечку дожидай
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Уже кисіль кисне,
А з милого дух тисне:
«Цить, милий, невмирай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмирай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай. дожидай,
Радость дорога моя!»

Ой, як пішла по селу
Добувати сита,
Ой, рано ранесенько
Добувати сита:
«Цить, милий, не вмірай!
Кіселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай
Ти, надёжа моя,
Дожидай. дожидай
Радость дорога моя!»
Не добула сита,
Та добула борони,
Ой, рано ранесенько
Та й добула борони:
«Цить, милий, не вмірай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Процідила вранці
На чотири пальці,
Ой, рано ранесенько
На чотири пальці:
Цить, милий, невмірай
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!»
Приставила до печі,
Уже милий без речі;
Ой, рано, ранесенько
Уже милий без речі:
«Цить, милий, невмирай,
Киселечку дожидай!

Не вмірай, не вмірай,
Ти, надёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!«
А вже кисіль клекотить,
З милого дух виходить:
»Цить, милий, невмірай!
Киселечку дожидай!
Не вмірай, не вмірай,
Ти, недёжа моя,
Дожидай, дожидай,
Радость дорога моя!«
Покі кісіль изкіпів,
Уже милий одубів.
Як би дома була,
Тоб я вмерти недала.
Я казала зранку:
»Бири, милий, дранку!«
Тебе чорт же напер
Та й у добрі—умёр.
Як би була знала,
Тоб я й тую зняла.

5. Бугай.

Що первая слава на Бугая стала,
Що Мелашка да Марусю у коморі застала;
А Бугай утікає, штани підтягає,
А Мелашка да Марусю за коси тягає;
Тягає-тягає, тягаючи, сварить,
Кочергою парить.
Десь узявся Веремій
Та й Мелашку побранив:
»Ти Мелашко, глуповата!
Не Маруся виновата:

IX. »Причитання« Вересая при выпрашиваніи милостини.

1. Прошение.

Матушко, праведнице Божая, Возлюбленнице Христовая! починіте Бога моление, наслідуйте Ви душі своїй царствия небесного, імеющіе Матушко. праведнице Божия, полотенця на рукавця приділите на собранную рубашку! То буду я на рубашку собірати, за Вас Господа Милосердного буду рано і пізно прохати, Отченаш за ваше здорове рано і пізно буду читати і за друга вашого і за діти Ваші возлюбленниї Прикрийте грішнее тіло; Господь Вас буде Милосердний укривати, од страсти пекельної од огню невгасимого. Не ускудіе рука Ваша, милостиню подаючи; возрадується душа Ваша до пресвітлого раю ідучи, увидьте матусю нищету мою на землі: да Вас Господь милосердний увидить на небесах на хторому пришествию в Небесному Царствиї.

2. Благодарение.

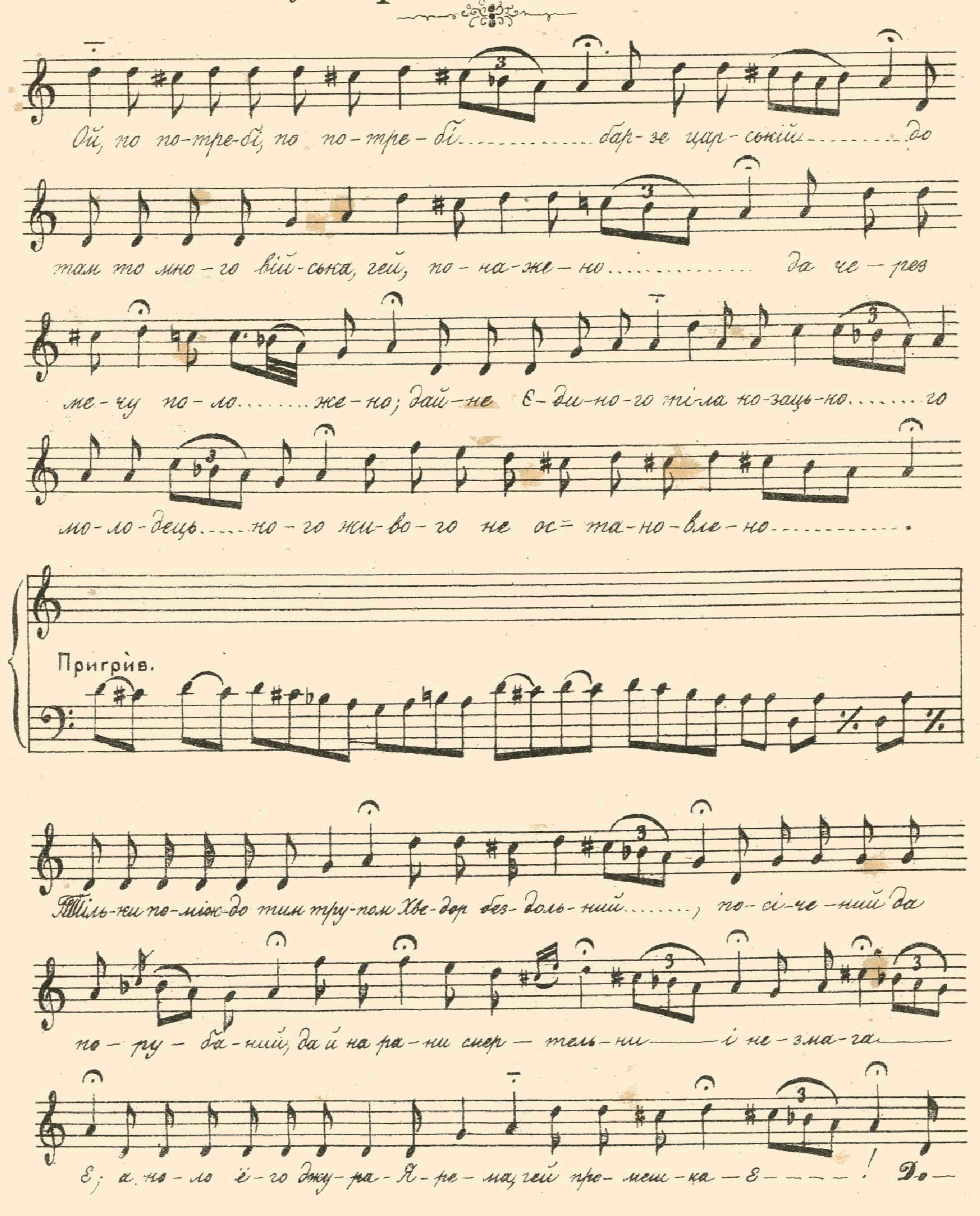
(Тоді, як вже іду з хати, одібравши милостиню).

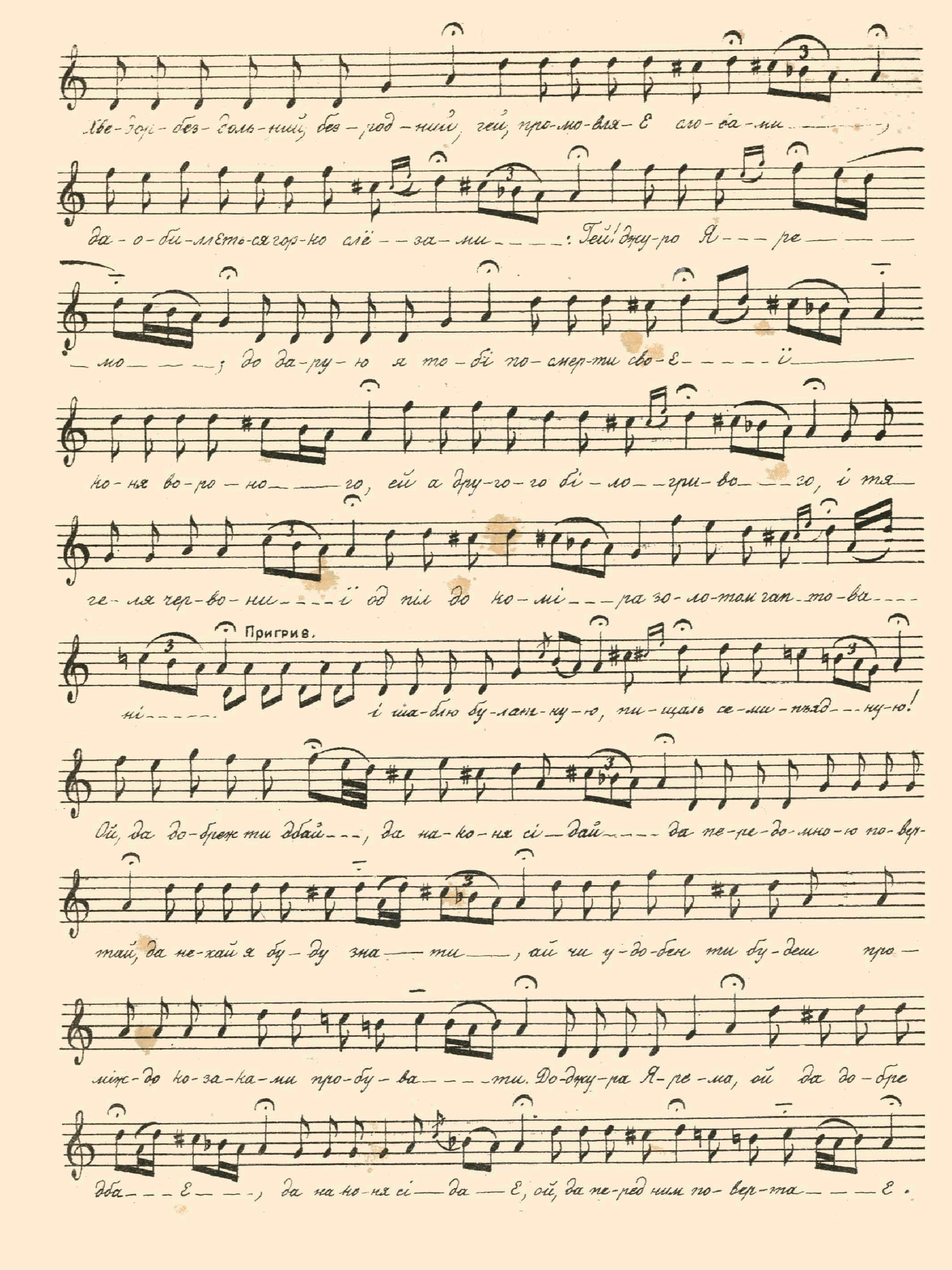
Спаси, Господи, і помилуй за вашу рукоподающу милостиню, Господи Вас спаси і помилуй у жизнь вешную, не остав, Господи, Вас чадием Вашим! Даруй, Господи, здравля и щастя, пошли Господи многолітное жития и всякое благополучие. Господи, Вас увидь во царствиї небесному, як ви нашу нищету на землі приглядаєте. Молимся во здравиї, во спасениї, во милости жижни оставление. Животъ вішний упрощения, прости Господи рабам Божиім усякое прогрішение тілесное, Божої помощи потребующе. Сохрани, Господи, од нужди од скорби лет живота многи літа о скоро милостив, скорий Содержителю, услиши и помилуй по величі милости Твоеї. Господи помилуй (3). Помяни Господи во Царствиї небесному вусопших рабов умерших родителей, а Вам пошли Господи живущим здравие и многі літа! Господи, продолжи віку Вашого, Господи исціли здравие Ваше, просвіти, Господи, очи Ваши!

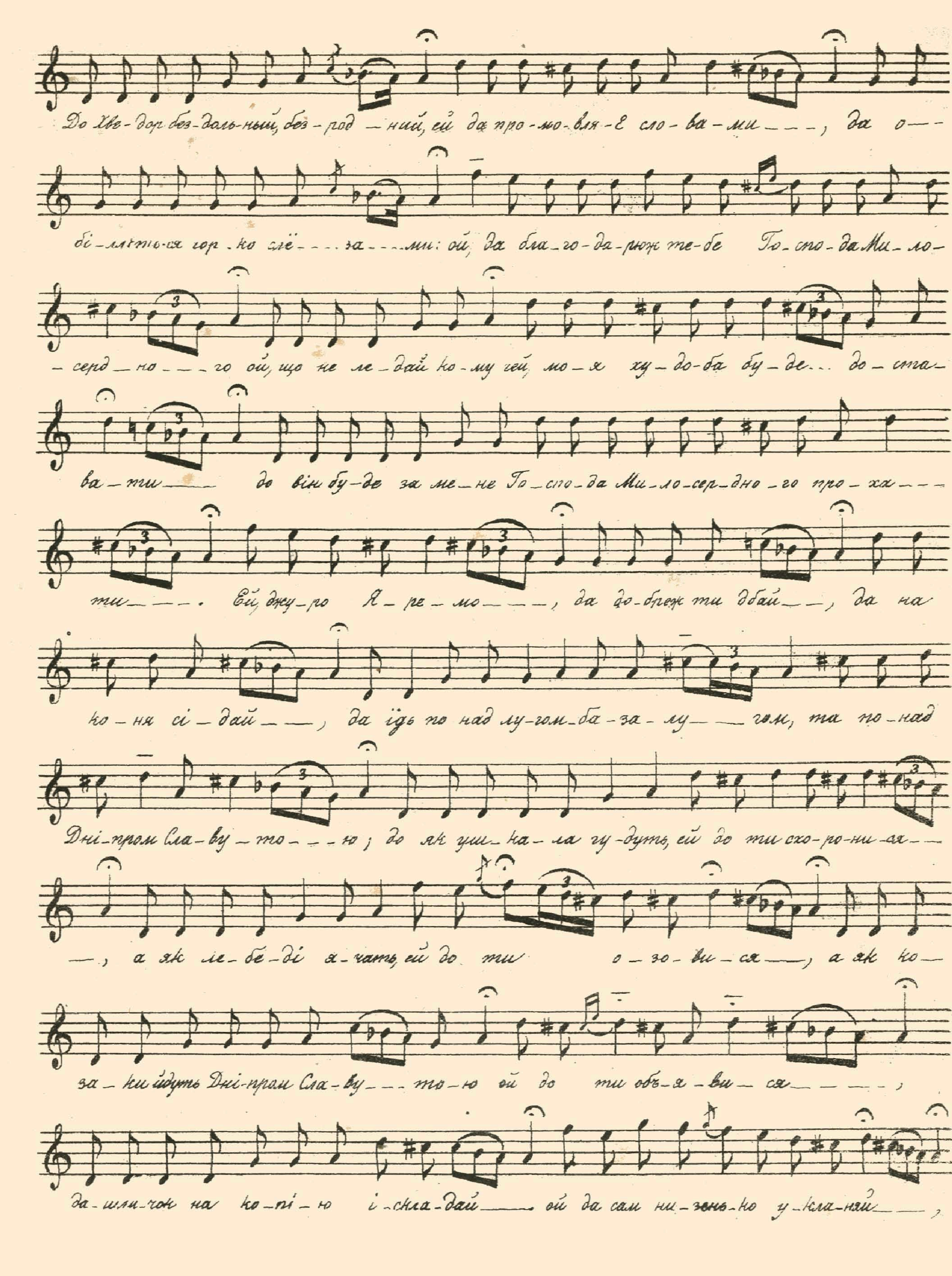
НОТЫ КЪ ДУМАМЪ И ПѢСНЯМЪ ИСПОЛНЯЕМЫМЪ О. ВЕРЕСАЕМЪ.

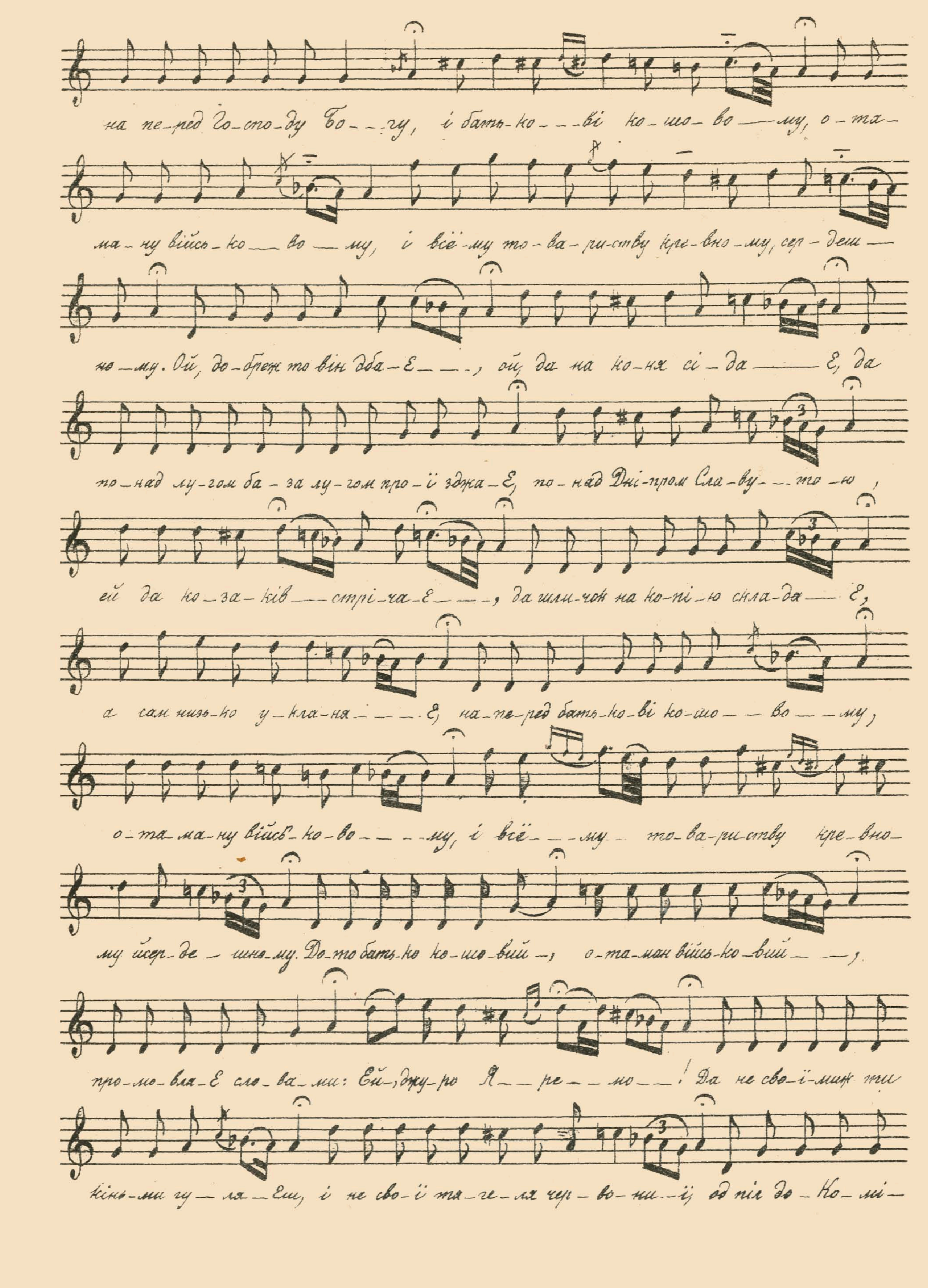
ДУМЫ.

№1 Дума про Хвѐдора безрòдного.

Хве-дор-без-доль-ний, без-род-ний, гей, про-мо-вля-є сло-ва-ми——,
да-о-би-лле-ть-ся гор-ко слё--за-ми----: Гей! джу-ро Я---ре———
—мо———; до да-ру-ю я то-бі по-смер-ти сво-є-----ї———
ко-ня во-ро-но——го, ей а дру-го-го бі-ло--гри-во——го, і тя—
ге-ля чер-во-ни----ї од піл до ко-мі---ра зо-ло-том гап-то-ва----
Пригрив.
ні-----. і ша-блю бу-ланг-ну-ю, пи-щаль се-ми-пяд--ну-ю!
Ой, да до-бреж ти дбай---, да на-ко-ня сі-дай----да пе-ре-до-мно-ю по-вер-
тай, да не-хай я бу-ду зна—ти—, ай чи у-до-бен ти бу-деш про—
між-до ко-за-ка-ми про-бу-ва---ти. До-джу-ра Я-ре-ма, ой да до-бре
дба---є---, да на ко-ня сі—да—є, ой, да пе-ред ним по-вер-та———є.

До Хве-дор без-доль-ный, без-род — ний, ей да про-мо-вля-є сло-ва-ми — — —, да о —
бі-лль-ть-ся гор-ко слё — — — за — — — ми: ой, да бла-го-да-рюж те-бе Го-спо-да Ми-ло-
— серд — но — — — го ой, що не ле-дай ко-му гей, мо — я ху-до-ба бу-де... до-ста-
ва — ти — — до він бу-де за ме-не Го-спо-да Ми-ло-сер-дно-го про-ха — — —
ти — — —. Ей, джу-ро Я — ре — мо — — —, да до-бреж ти дбай — —, да на
ко — ня сі — дай — —, да їдь по над лу-гом-ба-за-лу — — гом, та по-над
Дні-пром Сла-ву — то — — — ю ; до як уш — на — ла гу-дуть, ей до ти схо-ро-ни-ся — —
—, а як ле-бе-ді я-чать, ей до ти о-зо-ви-ся —, а як ко —
за — ни йдуть Дні-пром Сла-ву — — то-ю ой до ти объ-я-ви-ся — — — —,
Да-шли-чок на ко — пі — ю і-скла-дай — ой да сам ни-зень-но у-кла-няй — —,

на пе-ред Го-спо-ду Бо- - -гу, і бать-ко- - -ві ко-шо-во — му, о-та-
ма-ну війсь-ко — во — му, і всё-му то-ва-ри-ству крє-вно-му, сер-деш —
но-му. Ой, до-бреж то він дба-Є — —, ой, да на ко-ня сі-да — Є, да
по-над лу-гом ба-за лу-гом про-ї зджа-Є, по-над Дні-пром Сла-ву- -то-ю,
ей да ко-за-ків — стрі-ча-Є — —, да шли-чок на ко-пі-ю скла-да — Є,
а сам низь-ко у-кла-ня- - - -Є, на-пе-ред бать-ко-ві ко-шо- - во- - му,
о-та-ма-ну війсь-ко-во- - - -му, і всё- - -му- то-ва-ри-ству кре-вно-
му й сер-де — шно-му. До-то бать-ко ко-шо-вий —, о-та-ман війсь-ко-вий — —,
про-мо-вля-Є сло-ва-ми: Ей, джу-ро Я — ре — мо — ! Да не сво-ї-ми жи
кінь-ми гу — ля — Єш, і не сво-ї тя-ге-ля чер — во-ни-ї, од піл до — Ко-мі-

-ра зо-ло-том гап-то-ва-ні, і не сво-ю ша-блю бу-лат-ну-ю, не сво-ю пи-
щаль се-ми-пъя-дну ма-Еш——, а десь ти сво-го па-на у бив, а-бо іс-тре-бив——.
а-бож ти мо-ло-до-го ду-ші із-ба-вив. Ой, бать-ку ко-шо-вий——, о-та-ма-не-
вісь-ко-вий—— я сво-го па-на а ні вбив, ні стре-бив——, а ні
мо-ло-до-го ду-ші я не зба-вив——; а мій пан ле-жить у лу-зі, вба-за-
лу-зі—— по-стре-ля——ний, да по-ру-ба——ний, і на ра-ни смер-тель-ні не
зна-га——Є. Да про-шу я вас ве-ни-жа-ю-ще—— у луг ба-за-луг при-
бу-ва-ти——, ой, да ті-ло ко-заць-ке мо-ло——дець-ке——Є—— по-
хо-ва-ти——, да зві-ру пти-ці—— на по-та-лу не да-ти——!
До но бать-ко ко-шо——вий——, о-та-ман вісь-ко-вий——, да до-бре він дбав,

да ву-бо-ту із се-ми сот—— пьят-де-сят ко-за ків ви-бі-рав——
—, да в су-бо-ту про-ти не-ді——лі, у че-твер-тий по-лу-нош-ний го-ди-ні——
—, у луг ба-за-луг ко-за-ков ви-си-лав—, ой, до во-ни при-бу-ва—
-ли——, да ті-ло ко-зацьке-Є, мо-ло-децьне-Є зна-хо-жа-ли——,
на чер-во-ну ки-тай-ку кла-ли——, ті-ло ко-зацьке, мо-ло-децьке об-ми-
-ва-ли——, а ша-бля-ми су-хо дол ко-па——ли, а шап-на-ми да при-
по-ла-ми—— пере ко-си-ли——, да ви-со-ку мо-ги-лу ви-си-па-
ли—— і пра-пі-рок у го-ло-вах, ей у-стро-ми-ли—— да пре-муд-
дро-му ли-ца-рю—— сла-ву у-чи-ни——ли, а ти мё-го по-ми-на-
-ли——, що все-бе ма-ли, цві-лень-ки-ми війсь-ко-ви-ми—— су-ха-

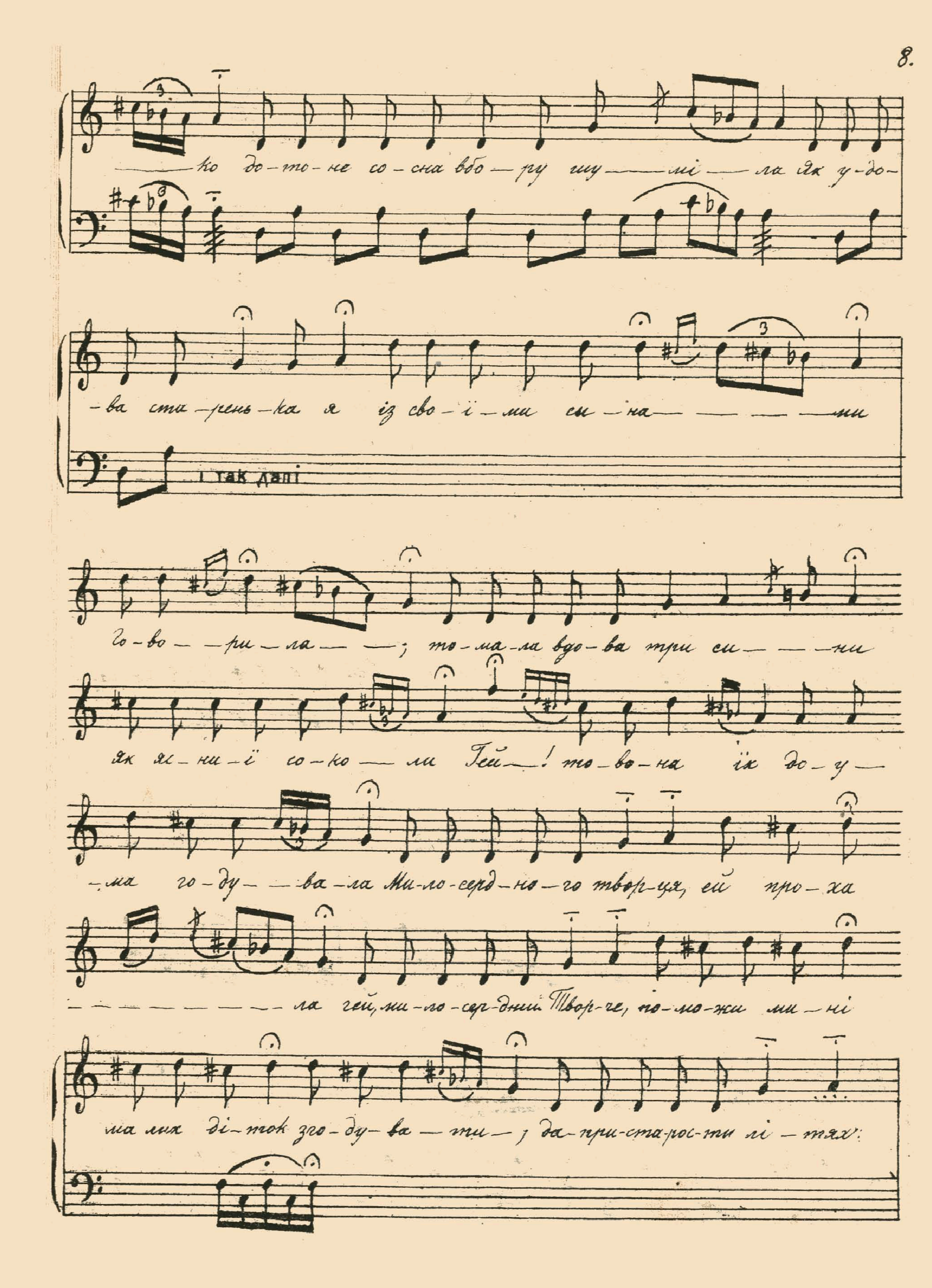

№2. Дума про Удову і трёх синів.

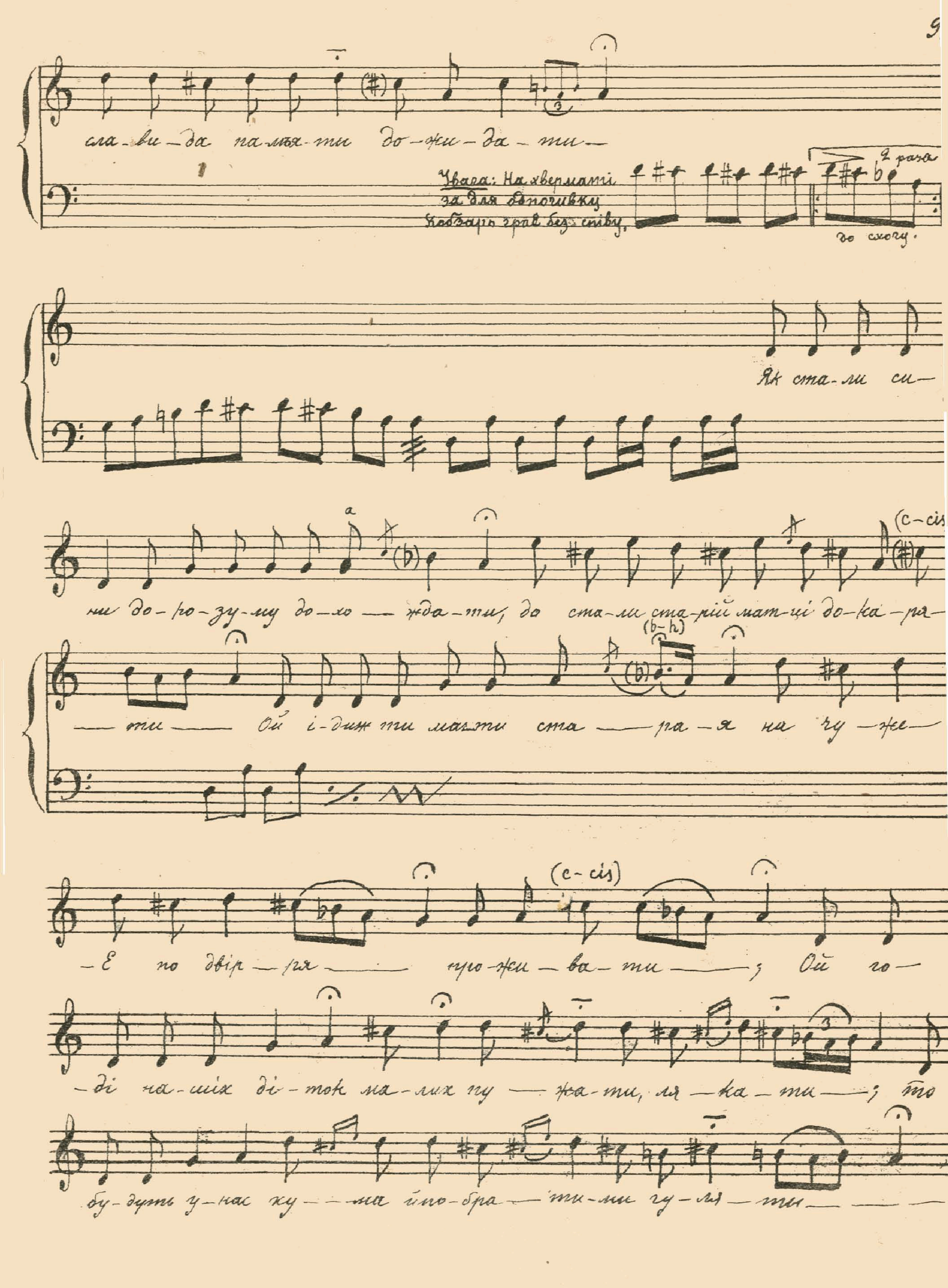
Спів.

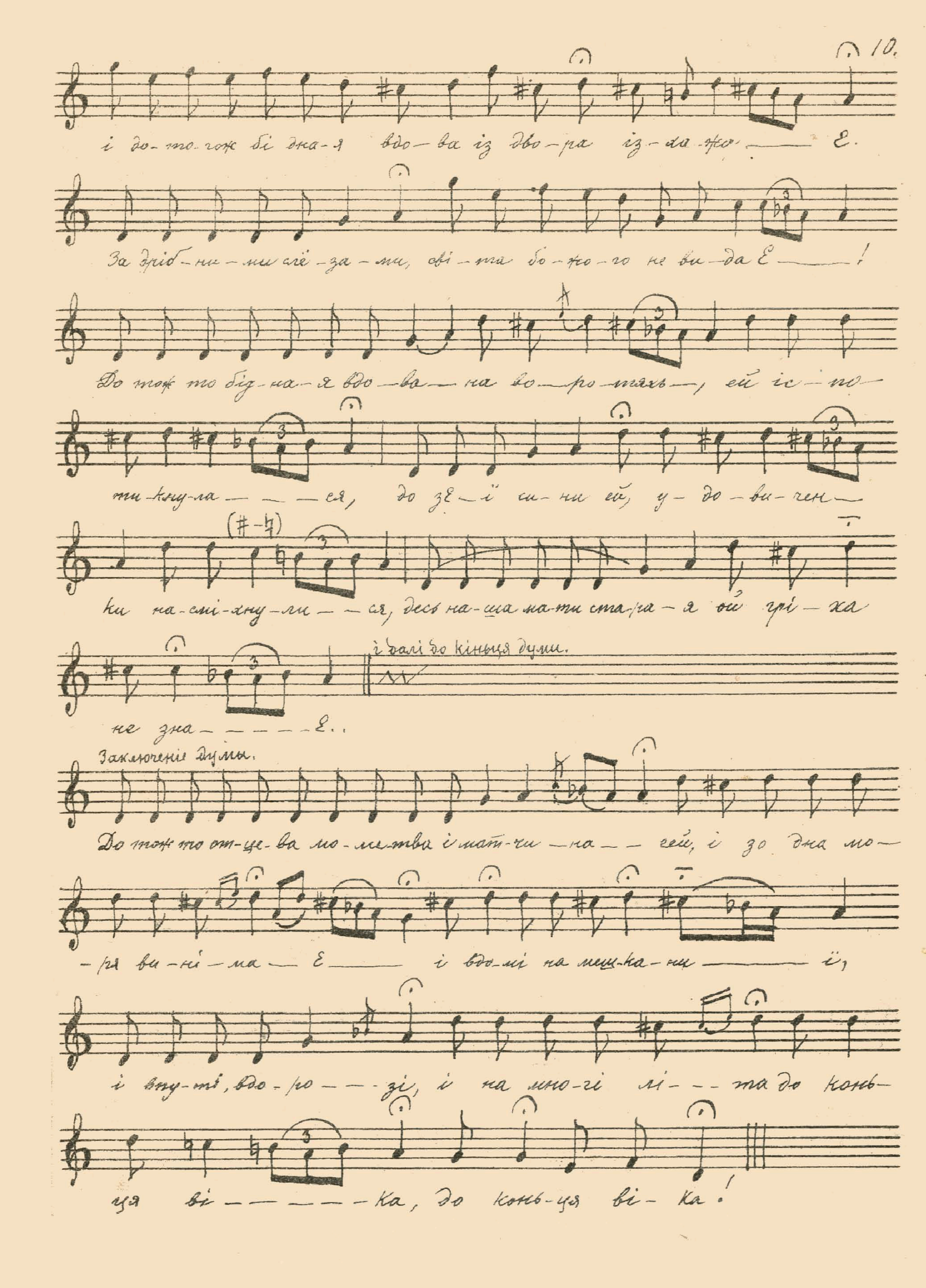
Пригрів на Кобзі.

Ой, у — не — ді — лю — — — — ньо-бар-зе ра-но по-ра-нень -

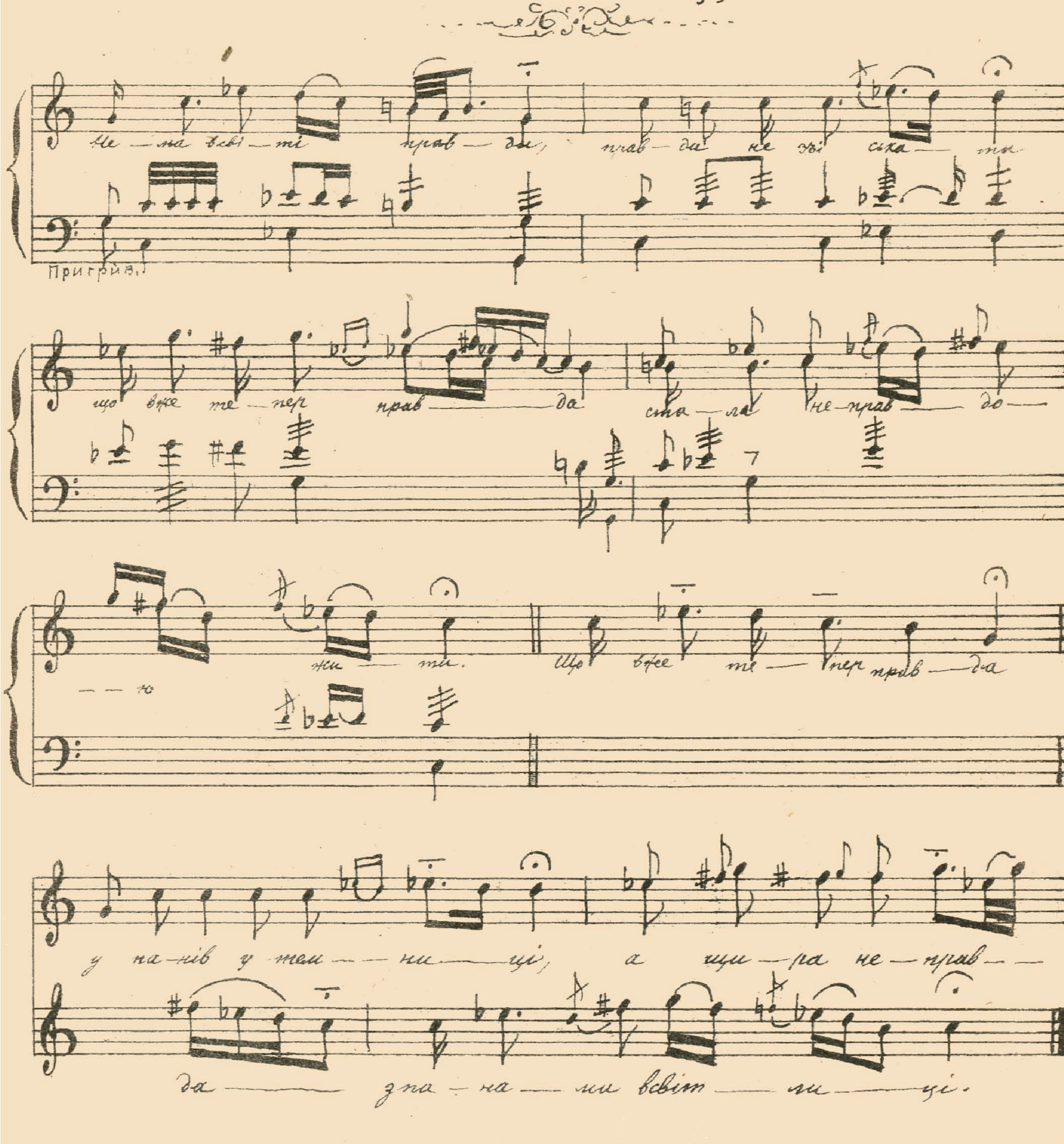
——ко до-то-не со-сна вбо-ру шу——мі——ла як у-до-
і так далі
-ва ста-рень-ка я із сво-ї-ми си-на————ми
го-во——ри-ла——; то-ма-ла вдо-ва три си——ни
як яс-ни-ї со-ко——ли Гей—! то-во-на їх до-у—
-ма го-ду——ва-ла Ми-ло-серд-но-го твор-ця, ей про-ха
————————ла гей, ми-ло-сер-дний Твор-че, по-мо-жи ми-ні
ма-лих ді-ток зго-ду-ва——ти—; да-при-ста-рос-ти лі——тях:

сла-ви-да па-мъя-ти до-жи-да-ти—
Увага: На хвермат(і) за для вйпочивку кобзарь грав без співу,
2 раза
до схочу.
Як ста-ли си-
ни до-ро-зу-му до-хо—жда-ти, до ста-ли ста-рій мат-ці до-ка-ря-
—ти— Ой і-диж ти мати ста—ра-я на чу-же-
-Е по двір-ря— про-жи-ва-ти—; Ой го-
-ді на-ших ді-ток ма-лих пу—жа-ти, ля-ка-ти—; то
бу-дуть у нас ку—ма й по-бра—ти-ми гу-ля-ти——
(c-cis)
(b-h)

і до-то-гож бі дна-я вдо-ва із дво-ра із-ха-жо — Є.
За дріб-ни-ми слё-за-ми, сві-та бо-жо-го не ви-да Є — !
До тож то бід-на-я вдо-ва — на во-ро-тахъ —, ей іс-по-
ти-кну-ла — — — ся, до зЄ-ї си-ни ей, у-до-ви-чен-
ки на-смі-хну-ли — — ся, десь на-ша ма-ти ста-ра-я ой грі-ха
не зна — — — — Є..
і далі до кінця думи.
Заключеніе думы.
До тож то от-це-ва мо-ле-тва і мати-чи-на — — гей, і зо дна мо-
-ря ви-ні-ма — Є — і вдо-ві на меш-ка-ни — — ї,
і вну-ті, вдо-ро — — зі, і на мно-гі лі — — та до конь-
ця ві — — — — ка, до конь-ця ві-ка!

Пѣсни нравственно-религіознаго содержанія

№ 1. Про правду.

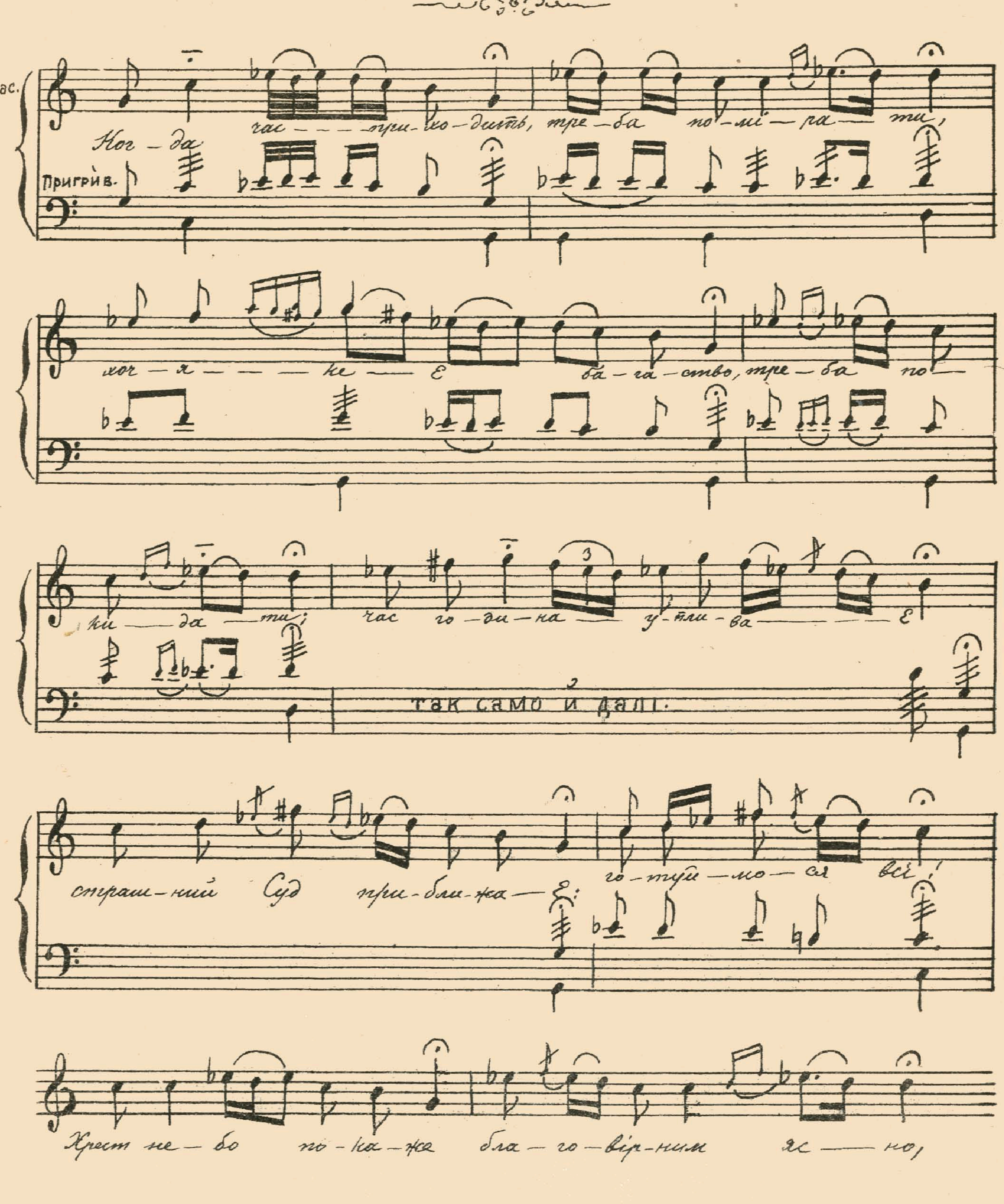

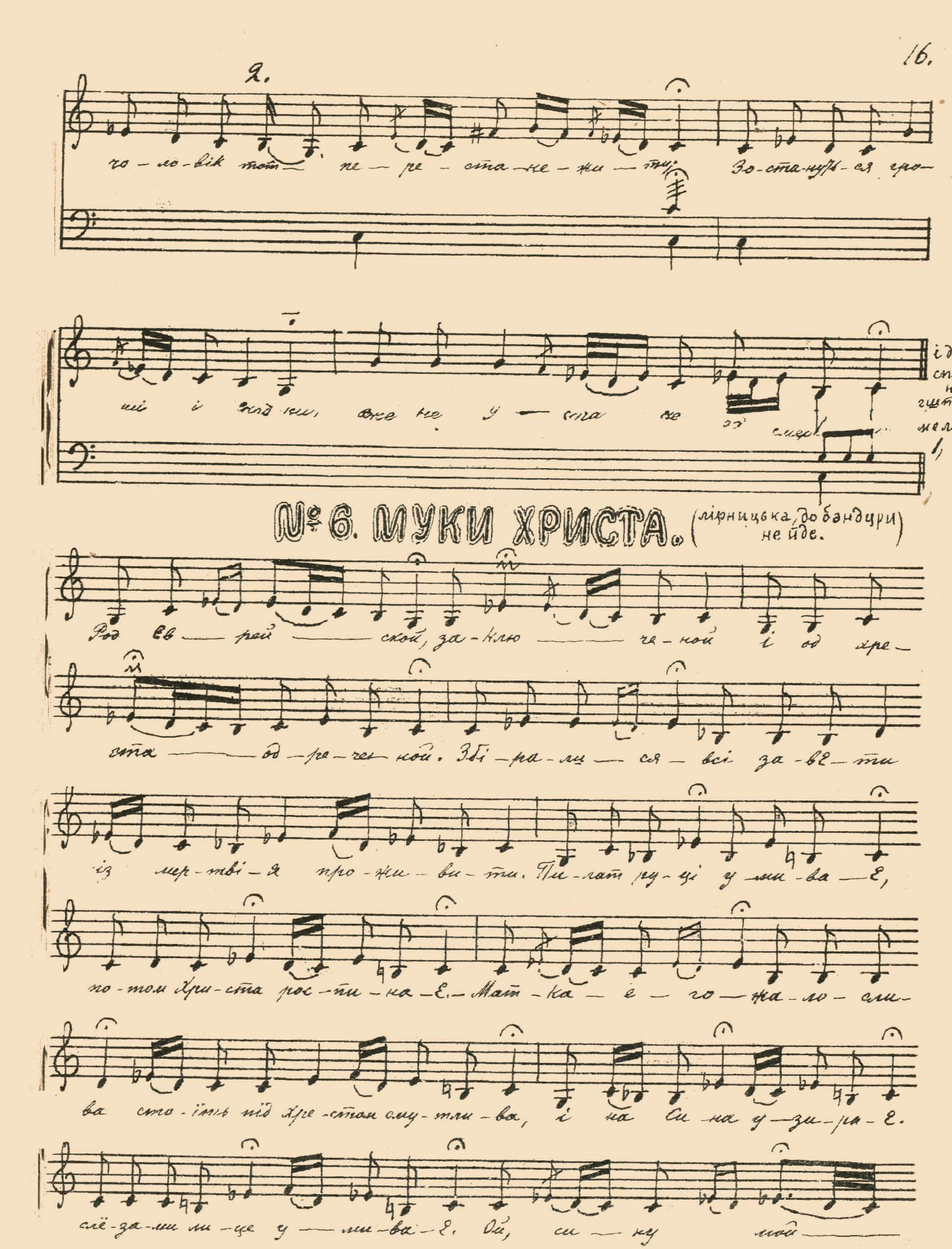
№2 ОЙ ГОРЕ, ГОРЕ.

(Пісьня, що по нещастю живучи на світі співають.)

№ 3. ПРО СТРАШНИЙ СУД.

16.
2.
чо-ло-вік тот пе-ре-ста-не-жи-ти; Зо-ста-нуть-ся гро-
ші і жад-ки, вже не у-ста-не зі смер-
№ 6. МУКИ ХРИСТА. (лірницька, до бандури не йде.)
Род ев-рей-ской, за-клю-че-ной і од хре-
ста-од-ре-че-ной. Зби-ра-ли-ся всі за-вє-ти
із мер-тві-я про-жи-ви-ти. Пи-лат ру-ці у-ми-ва-є,
по-том Хри-ста рос-пи-на-є.-Мат-ка-є-го-жа-ло-сли-
ва сто-їть під хре-стом смут-ли-ва, і на Си-на у-зи-ра-є.
сльо-за-ми ли-це у-ми-ва-є. Ой, си-ну мой-

пре-любез-ной — сер—цю мо—є—му бо—лєз—ной,

тер-пиш му—ки не—ви—ни—ї од жи-до—ви не—вір—но—ї.

А.

Тер-пиш му—ки й ра—ни за всі вєр-ни хри-сти-я—ни.

Б.

тер-пиш ра-ни

А ми ё—го про-слав-ляй-мо, честь, хва-лу ё—му соз-дай—мо

Увага: співають або А окремо, або Б одно замісць другого.

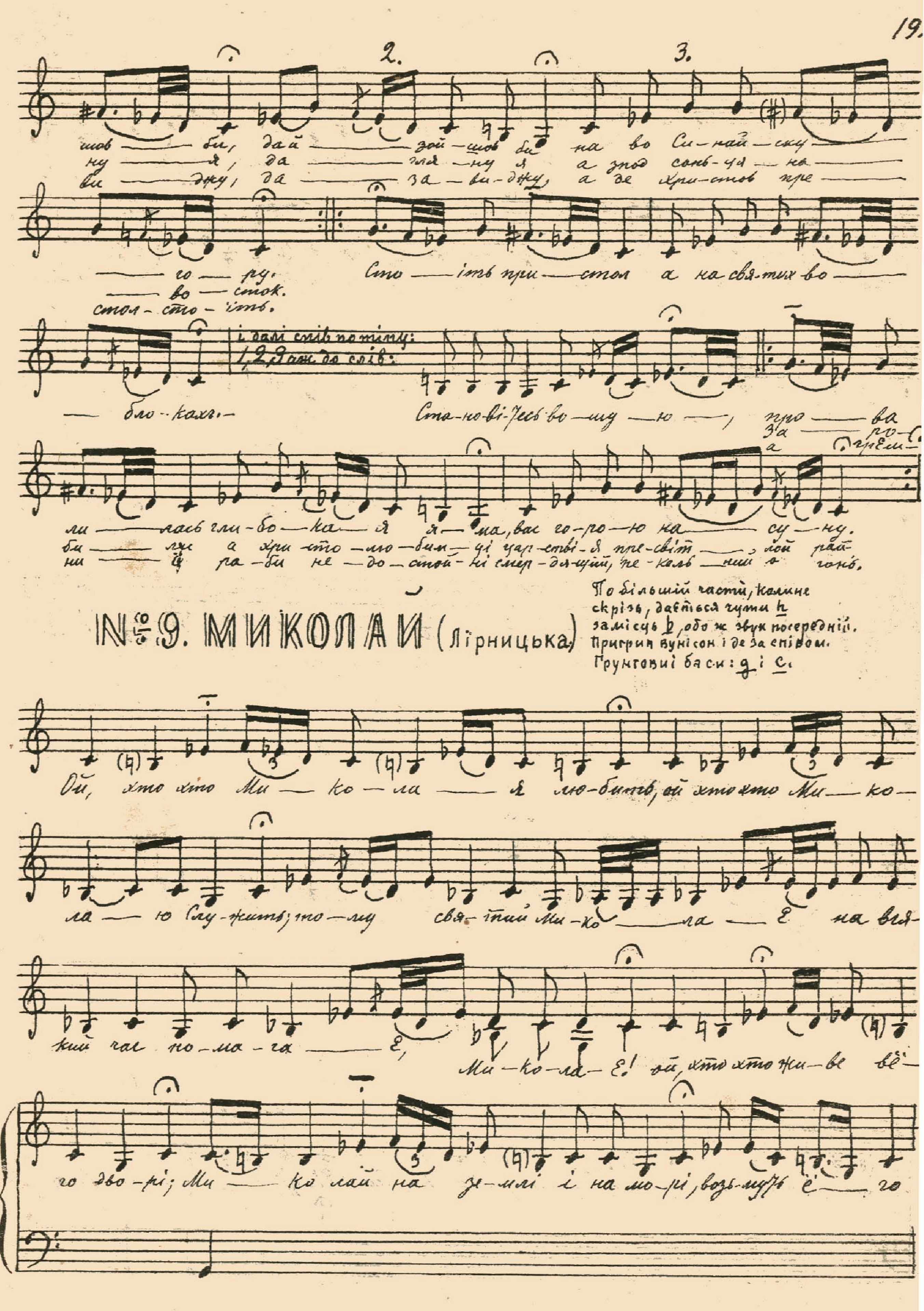
А—лі—лу—я вос—пі-вай-мо! А—лі—лу-я—, а—

лі—лу—я Сла-ва Хри—сте тво—їй стра-сти!—

№7. ВЕЛИКИЙ МІЙ ЖАЛЮ.

но — до цер-кви — ран-но по-бу-жа-Єш, як ос-трим ме-чем
про-буж-да-Єш те-ло — і ща-сти-Є мо-Є,
а де ся по-ді-ло, що мча о-ста-но-ви-ло.
і далі.
№8 МИХАЇЛ.
Ког — даб я — знав, а ког-даб я — й ві-дав
а свой пре-по-слєд — ній тот день, доб — я
доб — я
сво — ю а гріш-ну — ю ду-шу а по-ста-ми при —
сво — Є а гріш-но — Є ті-ло мо-лит-ва-ми при —
по-стив; а по-ста-ми при-по — стив —,
мо-лив.
1.
да й — зой —
до й — гля —
да — за —

№ 9. МИКОЛАЙ (Лірницька)
По більшій части, коли не скрізь, даєтьсся чути ♮ замісць ♭, або ж звук посередній. Пригрип вунісон і де за співом. Грунтовиі баси: g і c.
Ой, хто хто Ми — ко — ла — я лю-бить, ой хто хто Ми — ко-
ла — ю слу-жить; то — му свя-тий Ми-ко — ла — є на вся-
кий час по-ма-га — є, Ми-ко-ла-є! ой, хто хто жи-ве вё-
го дво-рі; Ми — ко лай на зе-млі і на мо-рі, возь-муть є — го

од — на — пас — ти, не дасть ё-му злія про — пас-ти, Ми-ко-ла-Є!
Па — сте-рю сло — вес-но — го ста-да, возб-мерь нас вар — варсь-
ка — я а-да, хо — тять же нас со-гла-си — ти, внеш
ог — не-ну-ю за-ерж — да — ти, Ми-ко-ла-Є! Ми —
ко-лай! имс — я зна — ме-ни-то, по-біж-дай ти за їх мо-
ли-тов. По — біж — да — ет У-га — ря-нов, у — ті
ша-ет нас хри-сти — я — нов, Ми-ко-ла — Є! По — біж-дай вра-

гов на—ших у—сю—да, по—мош—ник, вос—корб——ник кнам

при-бу—де. Ми—тя бу-дам про-сла-вля—ти, имь—я тво—

(обома голосами ведемо, як колу довн

Є со-хва—ля——ти, Ми-ко-ла-Є! Ми—тя бу-де-мо всег—

да сла-ви—ти, За—ступ—ни——ка всер—ці

мі———ти, Ми—ко—ла—я! Ми-ко-лай! ми

те—бе про-сла-вля-Єм, на по-моч Тсо—бі при-зи-ва-Єм. Будь

по—хва-лен Свя-ти—те—мо Мир—ли-кій-ський у-чи——

те——лю Ми—ко—ла—Є!

Пѣсни сатирическаго содержанія.

№ 1. Щиголь (Пташине весілля.)

Щи-голь ту-гу ма-є, ра-но у-ста-ва-є, по са-ду лі-та-є; сам не-мо-же миш-ка-ти, же-ни-тись га-да-є.

Пригрив поміж співом.

№2. ДВОРЯНКА (Гусарецька жона.)

1. Ой, гу-са-рецька-я жо-на, во-на із-ро-зу-ма-ки-ла, із-ро-зу-ма по-сту-па-ла, ме-дом, ви-ном шин-ку-ва-ла.
2. Ме-дом, ви-ном шин-ку-ва-ла і-го-рі-лоч-ку дер-жа-ла, Хун-на-кі-ю за-зи-ва-ла, сво-го му-жа по-ки-ка-ла.

Пригрѝв.

№3. ПРО ХОМУ Й ЯРЕМУ.

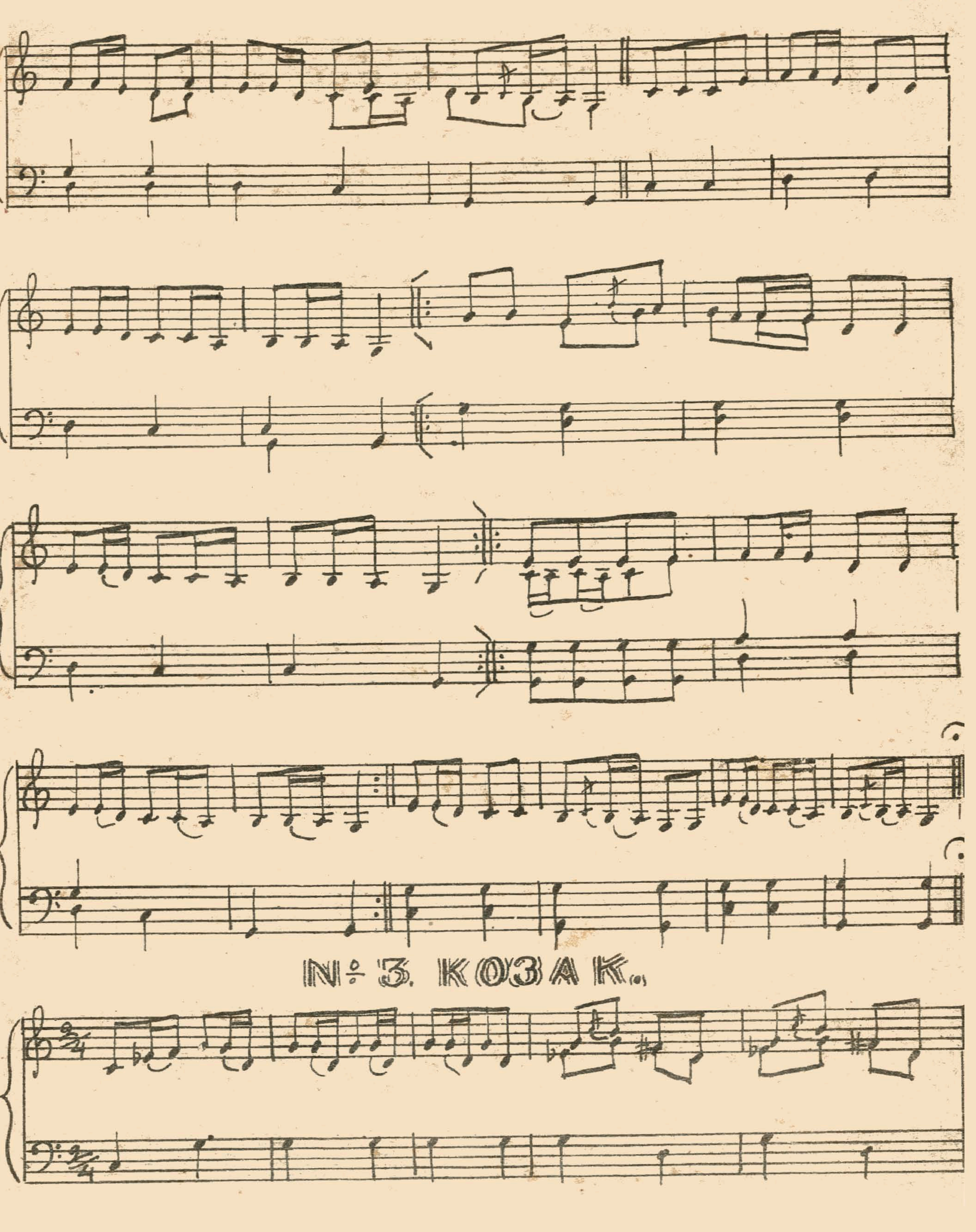
ПѢСНИ ПЛЯСОВАГО ХАРАКТЕРА.

ТАНЬЦІ.

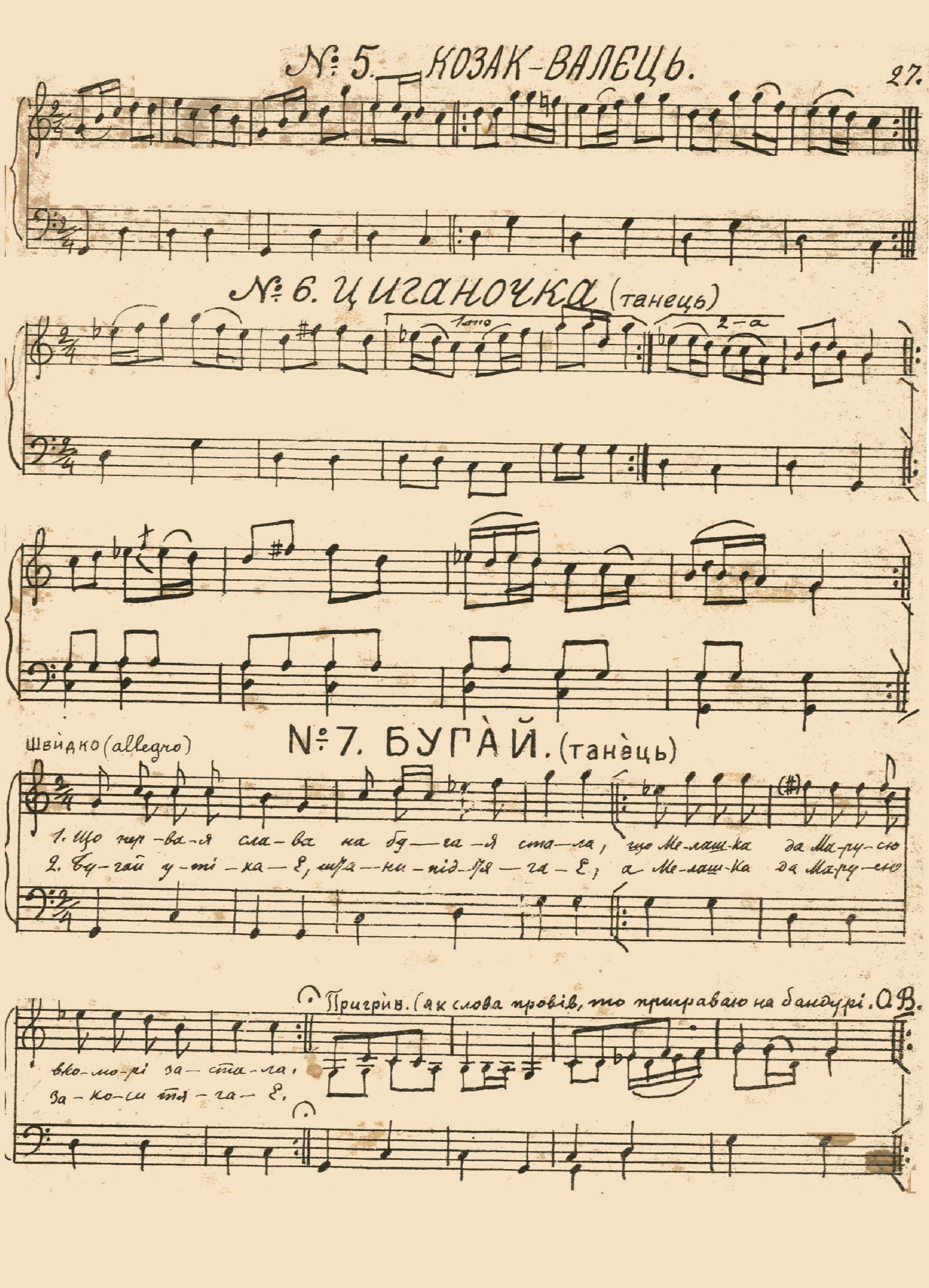
№ 1. ДУДОЧКА.

№ 2. КОЗАК.

№ 3. KOЗAK.

№ 4. ОЙ, ЇХАВ НЕ ЗАЇХАВ. (танець)

№ 5. КОЗАК-ВАЛЕЦЬ.
27.
№ 6. ЦИГАНОЧКА (танець)
1-ша
2-а
Швидко (allegro)
№ 7. БУГАЙ. (танець)
1. Що пер-ва-я сла-ва на бу—га-я ста—ла, що Ме-лаш-ка да Ма-ру-сю вко-мо-рі за—ста-ла,
2. Бу-гай у-ті-ка—є, шта—ни-під-тя—га—є; а Ме-лаш-ка да Ма-ру-сю за-ко-си тя—га—є.
Пригрів. (як слова провів, то приграваю на бандурі. О. В.

28.
№ 8. КИСІЛЬ (танець)
Ой, мій ми-лий за — бо — лів —, ки — сі — лег — ку за — хо-тів
ой і — ра-но, ра-не-сень-ко ки — се — ли — ку за — хо — тів.
Пригрів.

